

Mat og industri 2000

Status og utvikling i norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri

Food and industry 2000

Status and Trends in Norwegian food and beverage industry

Runhild Gudem
(redaktør)

Tittel	Mat og industri 2000. Status og utvikling i norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri
Forfatter	Runhild Gudem (redaktør)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2000
Antall sider	128
ISBN	82-7077-365-4
ISSN	1502-1491
Emneord	norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri, næringsmidler, økonomiske nøkkeltall, omsetning, produksjon, rammebetingelser, råvarepriser, særavgifter, internasjonal handel, markedsutvikling

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Gir ut rapporter fra forskning og utredning. Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres over Landbruksdepartementets budsjett, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Denne publikasjonen, «Mat og industri», er første utgave av en årlig rapportering om norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri. Rapporten er resultatet av et prosjekt som NILF startet opp i november 1999 etter initiativ fra Næringsmiddelbedriftenes Landsforening (NBL). Arbeidet er finansiert av NBL, Styret for forskningsmidler over jordbruksavtalen, samt NILF selv.

I første rekke gir rapporten en beskrivelse av status og utvikling på sentrale områder for nærings- og nytelsesmiddelindustrien, deriblant omfang, økonomiske nøkkeltall og rammevilkår, markedsutvikling, konkurransekraft med mer. Rapporten inneholder i tillegg en konjunkturundersøkelse gjort av NBL og NILF blant NBLs medlemsbedrifter.

Rapporten er rettet mot et bredt publikum: mot nærings- og nytelsesmiddelindustrien selv, politikere, studenter/skoleelever og andre med interesse for norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri. Den er også ment som et oppslagsverk for dem som til et eller annet formål trenger oppdaterte data og beskrivelser av viktige utviklingstrekk i norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri.

Vi har forsøkt å fremskaffe så «ferske» tall som mulig, og kan på enkelte felter presentere tall for 1999. Andre data er hentet fra offentlig statistikk som viser utviklingen til og med året 1997 og eventuelt 1998, avhengig av tema og detaljeringsgrad.

Runhild Gudem har vært prosjektleder og redaktør. Hun har også skrevet kapittel 1, 7 og deler av kapittel 4. Viil Søyland har skrevet kapittel 3, Håvard Mjelde har skrevet deler av kapittel 4, Mari Vengnes har hatt ansvar for kapittel 5 og 6 og har også vært medforfatter på kapittel 4. Svein Ole Borgen, Jon Løyland og Nils Kristian Nersten har lest utkast til rapport og gitt nyttige innspill. Sammen- draget er oversatt av Karl N. Kerner. Anne Bente Ellevold har stått for klargjøring av manuskriptet for trykking.

Oslo, mars 2000

Leif Forsell

Innhold

SAMMENDRAG	1
SUMMARY	5
1 INNLEDNING	9
2 GENERELLE ØKONOMISKE UTVIKLINGSTREKK	13
3 NÆRINGS- OG NYTELSESMIDDELINDUSTRIEN	16
3.1 Sysselsatte	17
3.2 Antall bedrifter	20
3.3 Produksjonsverdi	22
3.4 Lønnskostnader	26
3.5 Arbeidskraftsproduktivitet	27
3.6 Bruttoinvesteringer	29
3.7 Driftsresultat	32
3.8 Markedsandeler	33
3.9 Utenlandsk eierandel	36
3.10 Nærings- og nytelsesmiddelindustriens regionale betydning for sysselsettingen	39
3.11 Nærings- og nytelsesmiddelindustriens størrelse og plass i det norske industribildet; hovedtrekk og utvikling fram mot 2000	41
4 ØKONOMISKE RAMMEBETINGELSER FOR NÆRINGS- OG NYTELSESMIDDELINDUSTRIEN	44
4.1 Priser på råvarer til industrien	44
4.1.1 Storfekjøtt	45
4.1.2 Tørrmelk	46
4.1.3 Ost	47
4.1.4 Hvetemel	49
4.1.5 Glykose	50

4.1.6	Potetflakes og -stivelse	51
4.1.7	Kondensert melk.....	52
4.1.8	Smør.....	53
4.1.9	Sukker	53
4.2	Avgifter.....	54
4.2.1	Avgift på tobakk, sukker, sukkervarer og sjokolade	56
4.2.2	Avgifter på drikkevarer.....	57
4.2.3	Næringsmiddel- og forskningsavgift.....	60
4.3	Tilskudd i form av eksportstøtte og prisnedskrivning.....	61
5	INTERNASJONAL HANDEL.....	64
5.1	Import og eksport – fordelt på bransje.....	65
5.1.1	Kjøtt og kjøttvarer	66
5.1.2	Fisk og fiskevarer	66
5.1.3	Potetindustri.....	66
5.1.4	Konserves.....	67
5.1.5	Olje og fett	67
5.1.6	Meierivarer	68
5.1.7	Kornvarer.....	68
5.1.8	Dyrefôr	68
5.1.9	Bakervarer	69
5.1.10	Sjokolade og sukkervarer.....	69
5.1.11	Andre næringsmidler.....	70
5.1.12	Drikkevarer	71
5.1.13	Tobakk.....	71
5.2	RÅK-varenes betydning i den internasjonale handelen	72
5.2.1	Reguleringen av RÅK-varer.....	72
5.2.2	Import av RÅK-varer	74
5.2.3	Eksport av RÅK-varer	74
5.3	Konkurransesituasjonen for norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri	74
5.3.1	Konkurranseskraft vurdert ut fra råvarepriser	75

5.3.2	Konkurranseskraft og internasjonalisering vurdert ut fra import og eksport.....	75
5.3.3	Konkurransesituasjonen for RÅK-varer.....	76
6	MARKEDSUTVIKLING.....	78
6.1	Basisvarer versus bearbeidede varer.....	78
6.2	Omsetning av RÅK-varer.....	80
6.3	Storhusholdningsmarkedet.....	81
6.3.1	Kantine- og cateringvirksomhet og restaurant.....	82
6.3.2	Budsjettorientert sektor (offentlige institusjoner).....	83
6.3.3	Råvareinnkjøp.....	83
6.4	Utviklingen av totalmarkedet for nærings- og nytelsesmidler.....	84
6.4.1	Forbruk i husholdningene.....	84
6.4.2	Totalmarkedet.....	86
7	AKTIVITETSUNDERSØKELSE BLANT NBL MEDLEMSBEDRIFTER.....	87
7.1	Metode.....	88
7.1.1	Skjemaets innhold og oppbygning.....	88
7.1.2	Svarprosent.....	88
7.2	Resultater.....	89
7.2.1	Omsetning og eksport.....	89
7.2.2	Fordeling av bedrifter/konsern etter gjennomsnittlig omsetning i 98/99.....	90
7.2.3	Resultat før skattekostnad.....	92
7.2.4	Konjunkturer.....	93
7.2.5	Investeringer.....	94
7.2.6	Sysselsetting.....	95
7.2.7	Ulike omsetningsgruppers forventning om resultat, konjunkturforløp, investeringer og sysselsetting.....	96
7.2.8	Rekruttering.....	97
7.3	Forventningene om fremtiden - oppsummering.....	99
	VEDLEGGSEDEL.....	105

Sammendrag

Etter seks år med høy økonomisk vekst, var det klare tegn til stagnasjon i norsk økonomi i 1999. Til tross for lav aktivitetsvekst gikk likevel sysselsettingen litt opp. Aktuelle prognoser viser en relativt svak vekst i fastlandsøkonomien også i år 2000. Veksten i lønnskostnadene per timeverk i norsk industri var klart høyere enn hos våre viktigste handelspartnere både i 1998 og 1999. Det kortsiktige rentenivået i Norge var i 1999 6,4 prosent, mens gjennomsnittet for våre handelspartnere var vel 3 prosent. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene anslår at prisveksten i Norge fra 1999 til 2000 vil bli på i størrelsesorden 2 $\frac{1}{4}$ -2 $\frac{1}{2}$ prosent.

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien, med sine 52.444 sysselsatte (1997), er etter verkstedindustrien, den største industrien i Norge. Sysselsettingen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien fulgte i perioden 1989 til 1997 grovt sett utviklingen i sysselsettingen i industrien totalt, med et bunnivå i lavkonjunkturperioden 1991 til 1993, og med vekst fra 1992 til 1996. Fra 1997 til 1999 har sysselsettingen avtatt noe både i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri.

Utviklingen i antall bedrifter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien følger ikke samme mønster som utviklingen i antall sysselsatte, da man ser en forholdsvis jamn nedgang i antall bedrifter i hele perioden 1989 til 1997. Dette betyr at gjennomsnittsbedriften har vokst, fra 25,8 sysselsatte i 1989 til 31,2 sysselsatte i 1997, mens gjennomsnittsstørrelsen for bedrifter i industrien totalt har holdt seg stabil på 25 sysselsatte.

I 1997 var bruttoproduksjonsverdi i nærings- og nytelsesmiddelindustrien i overkant av 100 milliarder kroner¹. Veksten i bruttoproduksjonsverdi har vært jevn for nærings- og nytelsesmiddelindustrien i perioden 1989 til 1998. Fisk- og fiskevarebransjen skiller seg ut med desidert størst vekst. Øvrig industri har en større, men mindre stabil vekst enn nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

Lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdien ser ut til å være forholdsvis stabil i nærings- og nytelsesmiddelindustrien i perioden 1993 til 1997, og utgjør om lag 50% av bearbeidingsverdien («verdiskapningen»). Nærings- og nytelsesmiddelindustriens arbeidskraftsproduktivitet² synes å ha økt i takt med øvrig industri fra 1991 til 1995. Fra 1995 til 1998, derimot, har øvrig industri en fortsatt økning i arbeidskraftsproduktivitet, mens nærings- og nytelsesmiddelindustrien har en svak nedgang.

Bruttoinvesteringene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien økte i perioden 1993 til 1996, men avtok i periodene 1989 til 1993 og 1996 til 1997. Nærings- og nytel-

¹ Denne verdien kan synes noe høy, spesielt i forhold til totalmarkedet for næringsmidler som nevnt nedenfor. Dette skyldes blant annet at produksjonsverdien inkluderer produksjon av fôr, og at noe av produksjonen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien kan være innsatsvarer til videreforedling innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien, og dermed blir regnet med to ganger.

² Definerert som produksjon (mål i faste priser) delt på timeverkforbruk.

sesmiddelindustriens andel av totale investeringer i industrien har gått ned fra 1993 til 1997. Driftsmarginene for nærings- og nytelsesmiddelindustri ser ut til å ha gått ned i perioden 1991 til 1998, mens den for øvrig industri har gått opp.

Nærings- og nytelsesmiddelindustriens hjemmemarkedsandel er svakt synkende i perioden 1994 til 1998, mens eksportandelen³ øker. Økt eksportandel skyldes i all hovedsak en stor økning i eksport av fisk.

Størstedelen av sysselsettingen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien er plassert i de sentrale østlandsområdene og i Rogaland/Hordaland. I forhold til antall sysselsatte totalt i fylket har nærings- og nytelsesmiddelindustrien størst betydning for sysselsettingen i fylkene i Nord-Norge og i Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal.

Rapporten gir også en oversikt over prisnivå og prisutvikling for noen utvalgte råvarer til næringsmiddelindustrien i Norge og enkelte EU-land de siste 5 årene. For de fleste råvarene er prisene norske næringsmiddelprodusenter står overfor noe høyere enn prisene til EUs næringsmiddelprodusenter, med unntak av kondensert melk og sukker. Lave sukkerpriser i Norge gir et fortrinn til de delene av industrien som benytter mye sukker, for eksempel sjokolade/sukkervare- og konserverindustrien. Spesielt storfekjøtt, men også ost, har en forholdsvis høy pris til industrien i Norge sammenliknet med EU-landene. Generelt har råvareprisene i EU sunket i perioden 1994–99.

Særagiftene for nærings- og nytelsesmidler utgjorde i 1999 totalt 17,4 milliarder kroner. Avgiftene er knyttet til ulike produkter og de forskjellige bransjene rammes dermed i ulik grad. Det er først og fremst tobakksindustrien, bryggeriene og sjokolade/sukkervareindustrien som har høye særagifter. Tobakksavgiften og produktavgiften på brennevin, vin og øl utgjorde henholdsvis 38 og 48 prosent av avgiftene på nærings- og nytelsesmidler i 1999. Innkrevd emballasje- og grunnavgift har økt merkbart fra 1998 til 1999, og skyldes først og fremst innføringen av returordning av bokser.

Eksportstøtte og prisnedskrivning er to virkemidler som skal bidra til å gjøre norsk næringsmiddelindustri konkurransedyktig overfor det utenlandske markedet. De innebærer begge at industrien får støtte for bruk av bestemte norske råvarer i produksjonen, eksportstøtte gis gitt at ferdigproduktene eksporteres. Ordningen omtales ofte som RÅK-ordningen. I 1998 var prisnedskrivningen på 70 millioner kroner, mens eksportstøtten var 34 millioner.

Norge har totalt et eksportoverskudd av produkter fra nærings- og nytelsesmiddelindustrien. I 1998 var eksporten på 22 milliarder kroner (økning på 44 prosent fra 1994), hvorav fisk og fiskevarer⁴ utgjorde 19,6 milliarder kroner. Samme året importerte vi produkter for 12,8 milliarder kroner (46 prosent økning fra 1994). RÅK-varer⁵ utgjorde i 1998 over 1/4 av denne importen. Med unntak av fiskevareindustrien, er norsk næringsmiddelindustri hovedsakelig orientert mot hjemmemar-

³ Eksportens andel av produksjonen.

⁴ Fersk kjølt fisk er ikke medregnet.

⁵ En RÅK-vare kan defineres som en vare der det gis råvarepriskompensasjon, enten i form av prisnedskrivning, eksportstøtte, toll på konkurrerende import og/eller er omfattet av ordningen med innenlands bearbeiding. *I praksis vil det si en del bearbejdede landbruksvarer som er spesielt utsatt for internasjonal konkurranse.*

kedet. Alt i alt er norsk næringsmiddelindustri konkurranseutsatt og merker økende konkurranse fra det utenlandske markedet. Næringsmiddelindustrien viser imidlertid styrke på fiskesiden.

Totalmarkedet for næringsmidler er med utgangspunkt i data fra Statistisk sentralbyrå, estimert til om lag 98 milliarder kroner i 1998. Utviklingen de siste årene har gått fra bruk av basisvarer til økt bruk av varer med høyere foredlingsgrad. Dette gjenspeiles i økt omsetning av RÅK-varer. Trenden er også at nordmenn bruker mer penger på restaurant, kaféer og lignende.

Det er utført en aktivitetsundersøkelse blant Næringsmiddelbedriftenes Landsforenings medlemsbedrifter. Undersøkelsen er den første av sitt slag og omfatter årene 1998 og 1999 og forventningene for år 2000⁶. Resultatene viser blant annet at samlet omsetning for NBLs medlemsbedrifter⁷ økte med 7,6 prosent fra 1998 til 1999. I følge deres prognoser vil den totale omsetningen fortsette å stige, men betydelig mindre fra 1999 til 2000⁸. 35 prosent forventer et vesentlig større resultat i 1999 i forhold til 1998. Flesteparten forventer noenlunde samme sysselsetting og konjunktur de neste årene, mens omtrent halvparten forventer endringer i investeringene i 2000.

Forventningene om fremtiden varierer noe mellom de ulike bransjene. Blant annet tror verken industribakerne eller fiskematbransjen på stigende konjunkturer for sine viktigste produkter de to neste årene, mens det virker som om sukkervare/sjokolade- og konserverbransjen er mer optimistiske. Når det gjelder rekruttering er det tydelig at det er spesielt fagarbeidere det er vanskelig å rekruttere, og at fiskematbransjen og industribakerne i dette tilfellet er spesielt utsatt.

⁶ For å få et bilde av utviklingen over tid, ønsker NBL å følge opp denne aktivitetsundersøkelsen med årlige undersøkelser.

⁷ Beregnet på grunnlag av 128 stk.

⁸ Det er imidlertid stor variasjon mellom de ulike bedriftene når det gjelder omsetningens størrelse og variasjon.

Summary

After six years of substantial economic growth, there were clear signs of stagnation in the Norwegian economy in 1999. In spite of a reduced growth rate, the employment rate improved slightly. Current predictions also show a relatively modest growth of the mainland (non-petroleum based) economy in 2000. In 1998 and 1999, the increase in industrial labour costs per hour was clearly higher in Norway than in our most important trading partners. The short-term interest rate in Norway in 1999 averaged 6,4%, in comparison to the corresponding figure of slightly above 3% for our trading partners. The Technical Reporting Committee on the Income Settlement estimated that prices in Norway will increase between 2¼ and 2½ percent from 1999 to 2000.

The food and beverage industry⁹, with its 52,444 employees (1997), is the second largest industry in Norway (second only to the engineering industry). In the years 1989 to 1997, total employment in the food and beverage industry more or less followed the development in the industrial sector in general, with a low during the recession of 1991–93 and growth from 1992 to 1996. Between 1997 and 1999, the number of employees decreased slightly in both the food and beverage industry and the remaining industries.

The development of the number of companies in the food and beverage industry does not follow the same development as the employment figures. There was a rather continuous decline in the number of companies throughout the entire period from 1989 to 1997. This implies that the average enterprise has grown from 25.8 employees in 1989 to 31.2 employees in 1997, whereas the average company size in the industrial sector in total remained constant at 25 employees.

In 1997 the gross production value in the Norwegian food and beverage industry amounted to slightly more than 100 billion NOK¹⁰. The growth of the gross production value in the food and beverage industry has been constant between 1989 and 1998. The fish and fish-processing industry stands out by having the absolutely largest growth. The remaining industries had a larger, but less stable growth rate than the food and beverage industry.

From 1993 to 1997, the share of the labour costs of the total added value was seemingly rather stable in the food and beverage industry, accounting for approximately 50 percent of the added value. The labour productivity¹¹ of the food and beverage industry seems to have increased in accordance with the development in the remaining industries from 1991 to 1995. However, from 1995 to 1998 labour

⁹ Including the tobacco industry.

¹⁰ This figure may seem quite high, especially compared to the value of the total domestic food market mentioned below. However, the figure includes the production of animal feed and the production of semi-processed goods and other inputs to the food industry, and can thus include products that are calculated twice.

¹¹ Defined as production (measured at fixed prices) per labour input unit (work hour).

productivity in the remaining industrial sector has continued to increase, but declined slightly in the food and beverage industry.

Gross capital formation in the food and beverage industry increased between 1993 and 1996, but declined between 1989 and 1993, and from 1996 to 1997. The food and beverage industry's share of total investments in industry decreased from 1993 to 1997. The operating margins for the food and beverage industry seem to have declined between 1991 and 1998, but have increased for the remaining industrial sector.

The percentage of the food and beverage industry's production sold on the domestic market decreased slightly between 1994 and 1998, while its export share¹² increased. This is primarily due to the significant increase of fish-based exports.

The majority of jobs in the food and beverage industry are to be found in the populated areas of south-eastern Norway (Oslo region), and in the counties of Rogaland (Stavanger region) and Hordaland (Bergen region). However, relative to the total employment in the various counties, the food and beverage industry's importance for employment is greatest in the counties of Nordland, Troms, Finnmark, Sogn & Fjordane and Møre & Romsdal.

Price levels and trends for certain raw materials in the food-processing industry in Norway and in some EU countries over the past 5 years are also presented. For most commodities, the Norwegian food industry faces somewhat higher prices than the food industry in the EU does, with the exception of sugar and evaporated milk. The low sugar prices in Norway favour sugar-dependent industries such as the chocolate, sweets and canning industries. On the other hand, the Norwegian food industry has to pay especially high prices for beef and cheese compared to the EU. In general, commodity prices in the EU dropped between 1994 and 1999.

Special food and beverage taxes accounted for a total of 17.4 billion NOK in 1999. These taxes are associated with specific products and thus affect the different sectors of the food and beverage industry to varying degrees. Above all, the special taxes apply to the tobacco industry, breweries, distilleries and the chocolate and sweets industry. Tobacco and alcohol taxes accounted for 38 and 48 percent, respectively, of all taxes on food and beverages in 1999. Packaging and basic fees increased substantially from 1998 to 1999, mainly due to the introduction of returnable cans.

Export subsidies and the writing down of prices are two instruments intended to increase the competitiveness of the Norwegian food industry on the international market. Both involve the domestic food industry receiving support for the use of certain Norwegian raw materials, and export support is given if the finished products are exported. The scheme is often referred to as the RÅK-scheme (Price compensation system for processed agricultural products). In 1998, price write downs within the RÅK-scheme amounted to 70 million NOK and export subsidies to 34 million NOK.

Norway has an overall export surplus regarding products from the food and beverage industry. In 1998 exports amounted to 22 billion NOK (an increase of

¹² The percentage of the total production that is exported.

44% from 1994), of which fish and fish products¹³ accounted for 19.6 billion NOK. In the same year, Norway imported products worth a total of 12.8 billion NOK (a 46% increase from 1994). In 1998, RÅK-products¹⁴ represented more than ¼ of this import. However, with exception of the fish-processing industry, the Norwegian food and beverage industry is mainly oriented towards the domestic market. All in all, the Norwegian food industry is quite vulnerable and is now exposed to increasing competition from abroad. However, the Norwegian fish-based industry is extremely strong.

Based on data from Statistics Norway, the total foodstuff market in Norway was estimated to be about 98 billion NOK in 1998. During the past few years there has been a trend toward less use of basic commodities and increased use of processed foods. This trend is reflected by the increased turnover of RÅK-products. Norwegians are also spending more money in restaurants, cafés, etc.

A survey was conducted among the members of the Federation of Norwegian Food and Drink Industry (NBL). The survey was the first of its kind, and included results from the years 1998 and 1999 as well as the companies' expectations for the year 2000¹⁵. The results show that total sales among the NBL members¹⁶ increased by 7.6 percent from 1998 to 1999. According to the companies' own predictions, sales will continue to increase from 1999 to 2000¹⁷, however, at a lower rate. Thirty-five percent expect a significantly better economic result in 1999 than in 1998. The majority expects relatively few changes with regard to employment and the economic development, but about one half expects changes with regard to investments in 2000.

The expectations concerning future developments vary between the different sectors. For example, neither industrial bakeries nor the seafood-processing industry expect increasing sales for their major products during the next two years, whereas the chocolate, sweets and canning industries seem more optimistic. The problems regarding the labour force, the main challenge being the recruitment of skilled and specialized workers, are especially felt in the seafood-processing and flour-processing sectors.

¹³ Fresh fish (non-frozen) is not included.

¹⁴ A RÅK-product is a product for which a raw material price subsidy is paid, either as an export subsidy, a toll on competing imports or by writing down prices and/or which is included in the domestic processing scheme. *In other words, certain processed agricultural commodities especially prone to international competition.*

¹⁵ In order to gain a better understanding of long-term trends, NBL hopes to implement annual follow-ups of this survey.

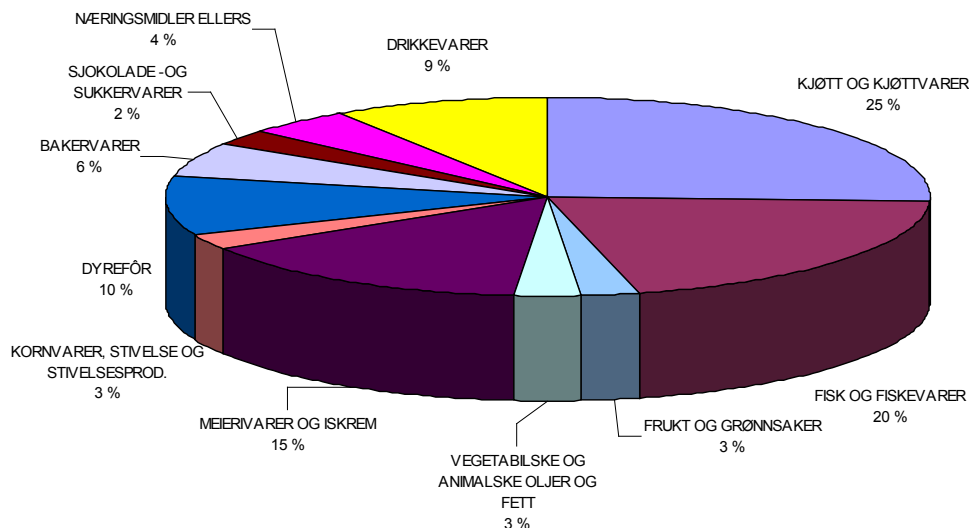
¹⁶ Based on 128 companies.

¹⁷ There are, however, significant variations between the different enterprises with regard to total sales volume and annual fluctuations.

1 Innledning

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien spiller en vesentlig rolle for landets verdiskaping og sysselsetting. I 1997 stod nærings- og nytelsesmiddelindustrien for i underkant av 1,7 prosent av driftsresultatet for Fastlands-Norge, og utgjorde 18 prosent av industrisysselsettingen (SSB 1999a og SSB 2000d). Store deler av næringsmiddelindustrien baserer sin produksjon på norske råvarer. Dette fører til et gjensidig avhengighetsforhold mellom primærprodusentene og næringsmiddelindustrien. Som landbruket er næringsmiddelindustrien lokalisert over hele landet og bidrar til spredt bosetting.

Som navnet tilsier, produserer nærings- og nytelsesmiddelindustrien mat, drikke og nytelsesmidler. Produksjon av kjøttvarer er den største av næringene, fulgt av henholdsvis fiskemat og meierivarer (Figur 1.1)



Figur 1.1 Bransjenes andel av næringsens bruttoproduksjonsverdi

Kilde: SSB (1999b)

Kjøttindustrien består av bedrifter som både slakter, bearbeider og konserverer kjøtt- og kjøttvarer, mens fiskeindustrien domineres av bedrifter som fryser, tørker, salter og røker fisk¹⁸. Meieriindustrien produserer først og fremst melk, ost, yoghurt, smør og iskrem.

Drikkevareindustrien omfatter produksjon av både øl, mineralvann og leskedrikker. Konservesindustrien produserer blant annet syltetøy, juice og frosne og konserverte grønnsaker og potetprodukter som potetmos, potetmel og potetgull.

I tillegg til å produsere brød og konditorvarer står bakervareindustrien for blant annet produksjon av kjeks, flatbrød og knekkebrød. Kornvareindustrien produserer matmel og andre mølleprodukter som frokostblandinger og ulike typer stivelse. Gruppen «andre næringsmidler» inneholder blant annet produksjon av pastavarer, supper, sauser, te og kaffe, smakstilsetninger med mer.

Rapporten vil i det følgende presentere opplysninger for nærings- og nytelsesmiddelindustrien samlet og så langt det har latt seg gjøre, fordelt på bransjene overfor¹⁹. Kapitlene i rapporten utgjør en helhet, men kan også leses hver for seg. Kapittel 2 tar for seg generelle trekk ved norsk økonomi som har relevans for nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Kapittel 3 viser status og utviklingen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien de siste årene, basert på økonomiske nøkkelindikatorer. Økonomiske rammevilkår som priser, avgifts- og tilskuddsordninger blir behandlet i kapittel 4, og kapittel 5 tar for seg internasjonal handel og konkurransesituasjonen på hjemmemarkedet. Kapittel 6 gir en grov beskrivelse av markedet for nærings- og nytelsesmidler, mens kapittel 7 omfatter gjennomføringen og resultatene av en kon-

¹⁸ Rapporten følger Statistisk sentralbyrås definisjon av fiskeindustri som er «bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer» (næringshovedgruppe 15.2).

¹⁹ Vedlegg 1 viser hvilken bransje- og næringsinndeling som rapporten benytter. Inndelingen er basert på Statistisk sentralbyrås «Standard for næringsgruppering» (SSB 1994).

junkturundersøkelse som er gjort blant Næringsmiddelbedriftenes Landsforenings (NBL) medlemsbedrifter²⁰.

²⁰ NBL har ca. 450 medlemsbedrifter og representerer dermed i overkant av 1/4 av landets næringsmiddelbedrifter (inkl. nytelsesmiddel). Kjøtt-, fiske- og samvirkebasert meieriindustri er ikke medlem av NBL.

2 Generelle økonomiske utviklingstrekk

De overordnede økonomiske rammevilkår har stor betydning for industriens konkurransevne.

Etter seks år med høy økonomisk vekst, var det klare tegn til *stagnasjon i norsk økonomi i 1999*. Både bruttonasjonalproduktet (BNP) i alt og for Fastlands-Norge, økte med om lag 1 prosent, den laveste veksten siden 1990. Nedgang i investeringene var en viktig faktor bak utviklingen. Redusert vekst i tradisjonell vareeksport og i privat og offentlig konsum bidro også til den svake utviklingen. Høy oljepris og redusert import førte til en markert bedring av driftsbalansen overfor utlandet. Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå (SSB) viser alle en relativt svak vekst i fastlandsøkonomien også i år 2000.

Til tross for lav aktivitetsvekst i 1999 gikk *yssestillingen* litt opp. Arbeidsledigheten som årsgjennomsnitt holdt seg om lag uforandret på 3,2 prosent, men den registrerte ledigheten økte i andre halvår. Arbeidsledigheten for gjennomsnittet av våre viktigste handelspartnere²¹ er klart høyere enn i Norge (7 prosent i 1999 mot 7,6 prosent i 1998).

Arbeidsmarkedet i Norge utviklet seg i 1999 forholdsvis forskjellig innenfor ulike geografiske, yrkes- og næringsmessige områder. I Sør-Norge var det en tendens til redusert ledighet i områder hvor ledigheten i utgangspunktet var lavest og økt ledighet der den var høyest. Det var en økning i ledigheten blant industriarbeidere, mens den ble redusert innen service-, helse- og undervisningsyrker.

Forutsigbare og stabile rammebetingelser er viktig for industriens konkurranse-

²¹ Alle tall for handelspartnerne er gjengitt fra Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregning av industriens effektive valutakurs. Populært uttrykt er «handelspartnerne» dermed et veid gjennomsnitt for (i alt 19) land som står for den overveiende eksport/import til/fra Norge.

posisjon. Generelt sett er lønnskostnadene den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene ved norsk industriproduksjon. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter knyttet til kapital, energi og annen vareinnsats ha betydning for mulighetene til å kunne hevde seg i en internasjonal konkurranse. I denne sammenheng vil også endringer i valutakurser kunne påvirke konkurranseevnen i betydelig grad.

For næringsmiddelindustrien spesielt vil råvarekostnader knyttet til norskproduserte jordbruksvarer normalt ha stor betydning for kostnadsbildet.

Veksten i *lønnskostnadene per timeverk* i norsk industri var klart høyere enn hos gjennomsnittet av våre handelspartnere både i 1998 og 1999. Lønnskostnadene økte med 6,2 prosent per timeverk fra 1997 til 1998 for norsk industri mot 2,9 prosent for handelspartnerne. Fra 1998 til 1999 viser foreløpige tall en økning på 4 ½ prosent i norsk industri mot 3 prosent for handelspartnerne.

På grunn av svekkelsen av kronekursen i 1998 og deler av 1999 var imidlertid de *relative timelønnskostnadene regnet i felles valuta* om lag uendret fra 1997 til 1999. Vurdert på årsbasis varierte kursen mot ECU/Euro fra 8,02 kroner i 1997 til 8,46 kroner i 1998 (en svekkelse på om lag 5 prosent). Fra sitt laveste nivå i januar/februar 1999 på om lag 8,65, har imidlertid norske kroner igjen styrket seg. Så langt i 2000 har kursen for Euro ligget i området 8,05–8,10 kroner, dvs. om lag på samme nivå som i 1997.

Ved nåværende kursleie har mao. økningen i lønnskostnadene siden 1997 isolert sett bidratt til å svekke norsk industris konkurranseevne målt mot viktige handelspartnere. Sammenlignbare tall som foreligger for arbeidere i norsk industri, indikerer at lønnskostnadsnivået i 1999 lå 14 prosent over gjennomsnittsnivået for handelspartnerne målt i felles valuta (Arbeids- og administrasjonsdepartementet, 2000).

Utviklingen i *produktiviteten* kan motvirke en bestemt utvikling i timelønnskostnadene. Det er imidlertid stor usikkerhet både i de norske og de utenlandske produktivitetstallene.

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. I lys av den tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og fordi reguleringene av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er tatt bort, skulle det i utgangspunktet være mindre grunn til å vente store forskjeller mellom ulike land. I praksis viser det seg imidlertid at mange (spesielt små og mellomstore) bedrifter fortsatt låner mest i nasjonal valuta.

For å motvirke svekkelsen i kronekursen i 1998 økte Norges Bank signalrentene²² med til sammen 4,5 prosentpoeng. Denne renteoppgangen ble delvis reversert i 1999, da Norges Bank satte ned signalrentene med til sammen 2,5 prosentpoeng. Gjennomsnittlig utlåns- og innskuddsrente i de private finansinstitusjonene har i stor grad fulgt utviklingen i pengemarkedsrentene. Ved utgangen av 3. kvartal i 1999 lå bankenes gjennomsnittlig utlånsrente fortsatt vel 1,5 prosentpoeng over nivået sommeren 1998.

²² Signalrentene er et samleuttrykk for dagslånsrentene ved utlån fra Norges Bank til private banker, samt tilsvarende for foliorentene på innskudd. Normalt vil disse to rentesatsene følge hverandre i et noenlunde bestemt forhold.

For 1999 sett under ett var det gjennomsnittlige, kortsiktige rentenivået i Norge vel 3 prosentpoeng høyere enn for gjennomsnittet av våre viktigste handelspartnere.

Norge har gjennom flere år hatt en nokså stabil *konsumprisvekst*. De siste fire årene har imidlertid prisveksten hos handelspartnerne falt og blitt klart lavere enn i Norge. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene anslår at prisveksten i Norge fra 1999 til 2000 vil bli på i størrelsesorden $2\frac{1}{4}$ - $2\frac{1}{2}$ prosent (målt ved konsumprisindeksen).

3 Nærings- og nytelsesmiddelindustrien

Dette kapitlet tar for seg nøkkelverdier og utvikling av disse for nærings- og nytelsesmiddelindustrien, totalt og fordelt på bransjer²³. Som sammenligningsgrunnlag for nærings- og nytelsesmiddelindustrien bruker vi tall for øvrig industri (dvs. industrien totalt minus nærings- og nytelsesmiddelindustri) eller tall for industrien totalt.

Dataene i dette kapitlet er i all hovedsak hentet fra Statistisk sentralbyrå sin industristatistikk, årene 1989 til 1997 (SSB 2000d). Der dataene ikke er hentet fra denne kilden er annen kilde oppgitt. Det er blant annet hentet tall fra nasjonalregnskapsstatistikken, der også 1998 tall er oppgitt (SSB 1999a). Disse tallene er kun anslag og er derfor nokså usikre.

Definisjoner av de forskjellige nøkkeltallene er gitt underveis i kapitlet, og baserer seg i all hovedsak på definisjonen i industristatistikken. Når det gjelder industri generelt er den definert som «...fysisk eller kjemisk bearbeiding av materialer eller deler til nye produkter; enten arbeidet er utført maskinelt eller manuelt,...» (SSB 1994:35).

Det er i Statistisk sentralbyrå sine publikasjoner ikke presentert nøkkeltall (bortsett fra for antall bedrifter og sysselsatte) for bransjer med færre enn 3 bedrifter, i samsvar med Statistisk sentralbyrå sine regler for fortrolig behandling av oppgaver fra den enkelte bedrift. Derfor har kan vi i dette kapitlet ikke presentere verditall for tobakksbransjen²⁴ og deler av drikkevarebransjen. Alle tall som er presentert for drikkevarebransjen i dette kapitlet, bortsett fra tall for bedrifter og sysselsatte, representerer kun produksjon av øl, mineralvann og leskedrikker, dvs. ca. 94 prosent av drikkevarebransjen (målt i antall sysselsatte). Nøkkeltall for resten av drikkevarebransjen (destillerte alkoholholdige drikkevarer, etylalkohol av gjærede råvarer og andre fruktviner) er ikke tilgjengelige.

²³ Vi bruker bransjeinndelingen som presentert i vedlegg 1.

²⁴ At tallene ikke er tilgjengelig (er prikka) er vist med et kolon (:) i tabellene.

3.1 Sysselsatte

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien med sine 52.444 sysselsatte²⁵ i 1997 utgjør om lag 18 prosent av totalt antall sysselsatte i industrien, og er dermed det største næringsområdet innenfor industrien i Norge. Dette ifølge Statistisk sentralbyrås industristatistikk. Regner man derimot, som i Statistisk sentralbyrås nasjonalregnskapsstatistikk, verkstedindustrien som én industri vil denne med sine om lag 80.000 sysselsatte være større enn nærings- og nytelsesmiddelindustrien²⁶. Innen nærings- og nytelsesmiddelindustrien har fiske- og kjøttbransjen størst sysselsetting, etterfulgt av bakervarebransjen, meieribransjen og drikkevarebransjen.

Tabell 3.1 Antall sysselsatte i industrien og nærings- og nytelsesmiddelindustrien, totalt og bransjevis,¹⁾ 1997

ANTALL SYSSELSATTE

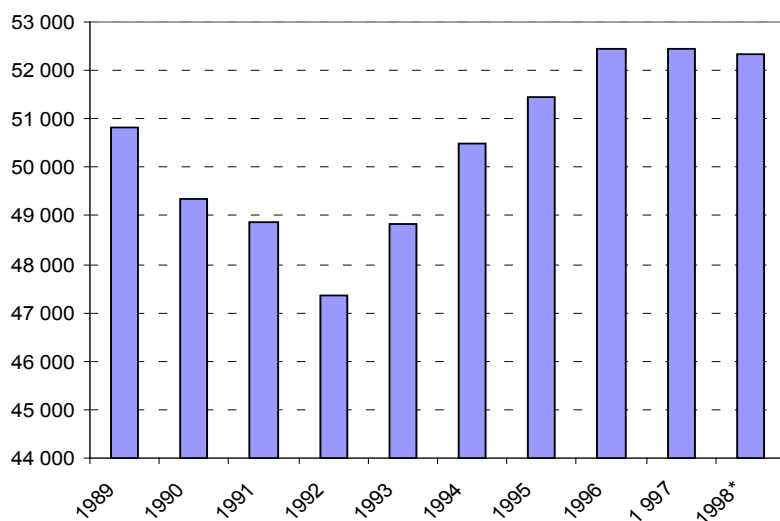
Industri	292 090
Nærings- og nytelsesmidler	52 444
Kjøtt og kjøttvarer	11 547
Fisk og fiskevarer	12 870
Frukt og grønnsaker	1 359
Potetindustrien	642
Konserves	717
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	807
Meierivarer og iskrem	5 635
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	820
Dyrefor	1 805
Andre næringsmidler	11 682
Bakervarer	7 561
Sjokolade- og sukkervarer	2 179
Næringsmidler ellers	1 942
Drikkevarer	5 441
Tobakksvarer	478

1) Bransjeinndelingen i tabellen tilsvarende inndelingen som er brukt ellers i rapporten. For frukt og grønnsaker presenteres det her totaltall, i tillegg til tall fordelt på potetindustri og konserves. For andre næringsmidler presenteres det totaltall, i tillegg til tall fordelt på bakervarer, sjokolade- og sukkervarer og samleposten næringsmidler ellers. For nærmere beskrivelse av hva som inngår i hver bransje se vedlegg 1.

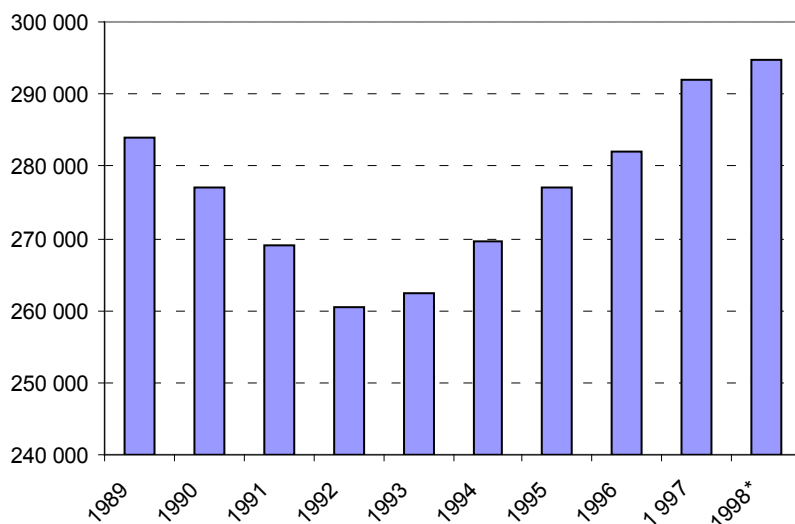
²⁵ Antall sysselsatte brukes her om totalt antall sysselsatte, m/eiere og deltidsansatte. De deltidsansatte utgjorde i 1997 om lag 17 prosent av totalt antall sysselsatte i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og antall timeverk per sysselsatt i 1997 var 1598.

²⁶ Statistisk sentralbyrås Nasjonalregnskapsstatistikk har man slått sammen industrier som er definert som selvstendige industrier i Statistisk sentralbyrås Industristatistikk, og fått verkstedindustrien. Blant disse er metallvarer, maskiner og utstyr, kontor- og datamaskiner, kommunikasjonsutstyr, motorkjøretøyer, etc.

Antall sysselsatte i nærings- og nytelsesmiddelindustrien har fra 1989 til 1996 grovt sett fulgt utviklingen i resten av industrien, med et bunnivå på antall sysselsatte i 1992, som illustrert i Figur 3.1 og 3.2. Perioden 1991/1993 var for de fleste industribransjer en utpreget lavkonjunktur. Antall sysselsatte vokste noe raskere i nærings- og nytelsesmiddelindustrien enn i industrien totalt fra 1992 til 1996. Men mens industrien totalt fortsatt hadde vekst i antall sysselsatte fra 1996 til 1997 og fra 1997 til 1998, hadde nærings- og nytelsesmiddelindustrien en liten nedgang i samme periode. Fra 1998 til 1999 var det en klar nedgang i sysselsettingen i industrien (på 6,7 prosent), mens nærings- og nytelsesmiddelindustrien kun hadde en svak nedgang i antall sysselsatte i samme periode (på 1,8 prosent) (SSB 2000a).

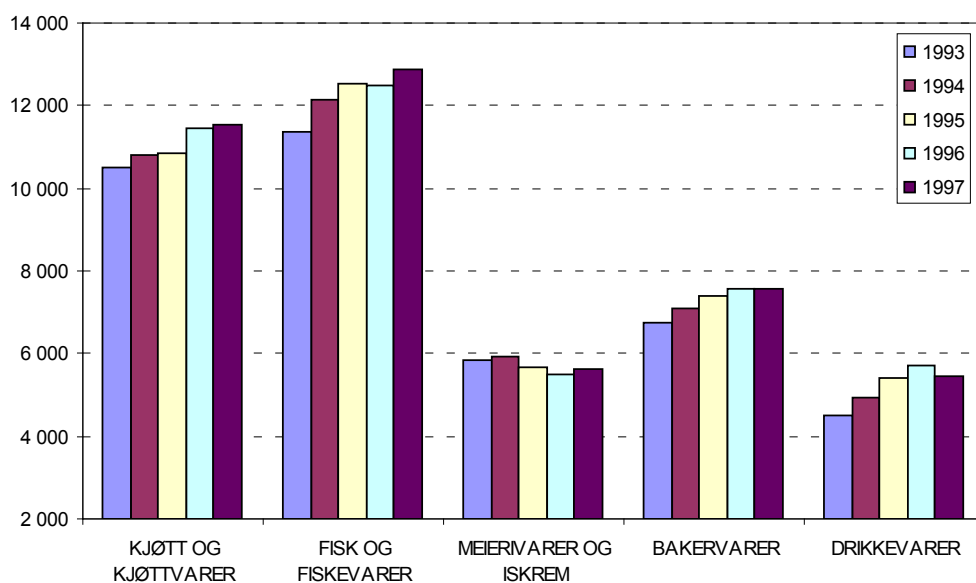


Figur 3.1 Antall sysselsatte i nærings- og nytelsesmiddelindustrien (1989–1998)



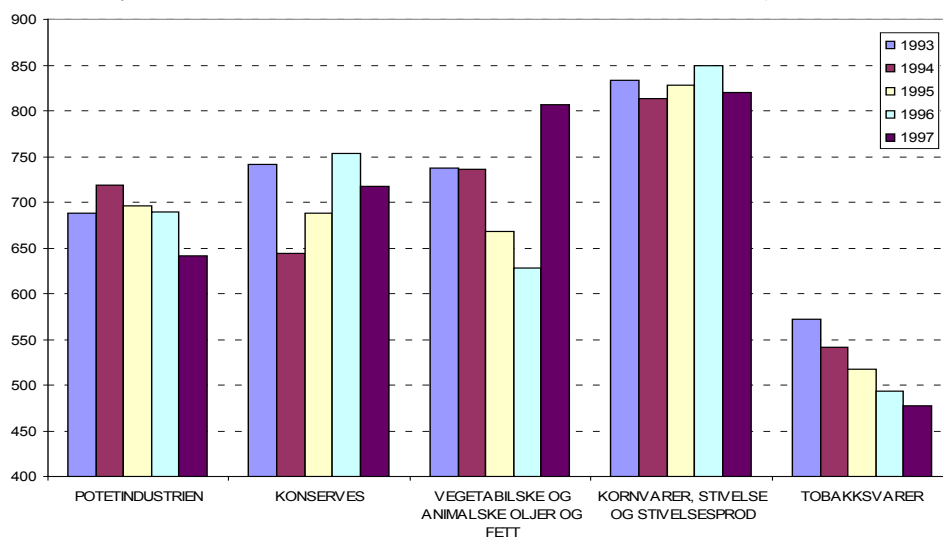
I perioden 1993 til 1997 kan det se ut som om de største bransjene (fisk, kjøtt, bakervare, meieri og drikkevarer) har hatt den beste utviklingen mhp. antall sysselsatte. Av disse har fiskebransjen, kjøttbransjen og bakervarebransjen alle hatt en jevn vekst i sysselsatte, med en total vekst i perioden på mellom 10 og 13 prosent. I Fi-

Figur 3.3 presenteres utviklingen av antall sysselsatte, fra 1993 til 1997, for de største bransjene innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien.



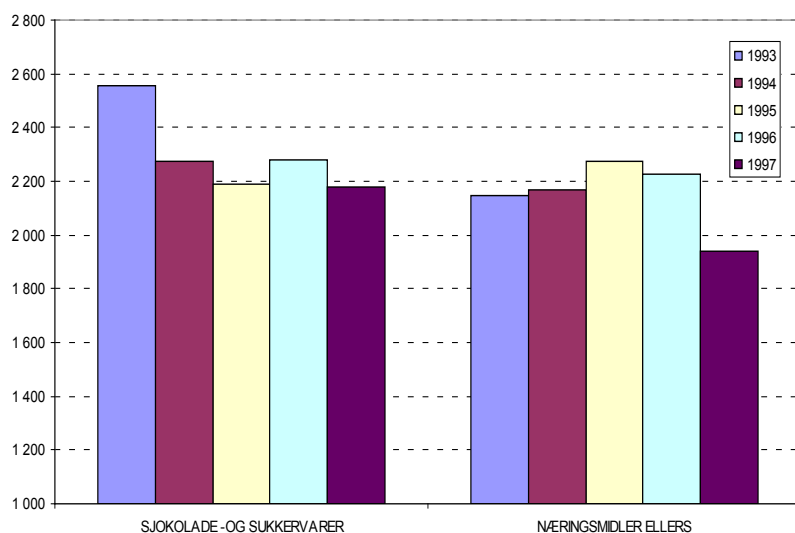
Figur 3.3 Antall sysselsatte i de største bransjene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien (1993–1997)

Olje og fettbransjen, meieribransjen, drikkevarebransjen og dyrefôrbransjen har også hatt en økning i antall sysselsatte fra 1993 til 1997, men veksten har ikke vært like jevn som i de andre bransjene. De fleste av de minste bransjene har alle hatt en nedgang i antall sysselsatte fra 1993 til 1997, der den største nedgangen kom fra 1996 til 1997 (med unntak av olje- og fett-bransjen som hadde en markant oppgang i antall sysselsatte fra 1996 til 1997, til over 1993 nivå).



Figur 3.4 Antall sysselsatte i de minste bransjene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien fra 1993–1997

Som vi kan se av Figur 3.4 er det tobakksbransjen som hadde den største og jevneste nedgangen i antall sysselsatte fra 1993 til 1997, mens de andre bransjene hadde en mer ujevn utvikling, og mindre nedgang i antall sysselsatte.



Figur 3.5 Antall sysselsatte i sjokolade- og sukkervarebransjen og for næringsmidler ellers fra 1993–1997

Før den mellomstore bransjen sjokolade- og sukkervare og samleposten næringsmidler ellers, ser vi av Figur 3.5 at det totalt sett har vært en nedgang i antall sysselsatte fra 1993 til 1997. Det har vært en nedgang på 18 prosent for sjokolade- og sukkervarebransjen i perioden, mens det var en oppgang for næringsmidler ellers fra 1993 til 1995 og en nedgang fra 1995 til 1997, med en total nedgang på 9 prosent.

3.2 Antall bedrifter

Som Tabell 3.2 viser utgjør nærings- og nytelsesmiddelindustrien om lag 15 prosent av totalt antall bedrifter²⁷ i industrien. Mht. antall bedrifter er fiskeri- og bakervarer de største enkeltvis bransjene, med hhv. 457 og 509 bedrifter i 1997, deretter følger kjøtt- og kjøttvare bransjen med 257 bedrifter.

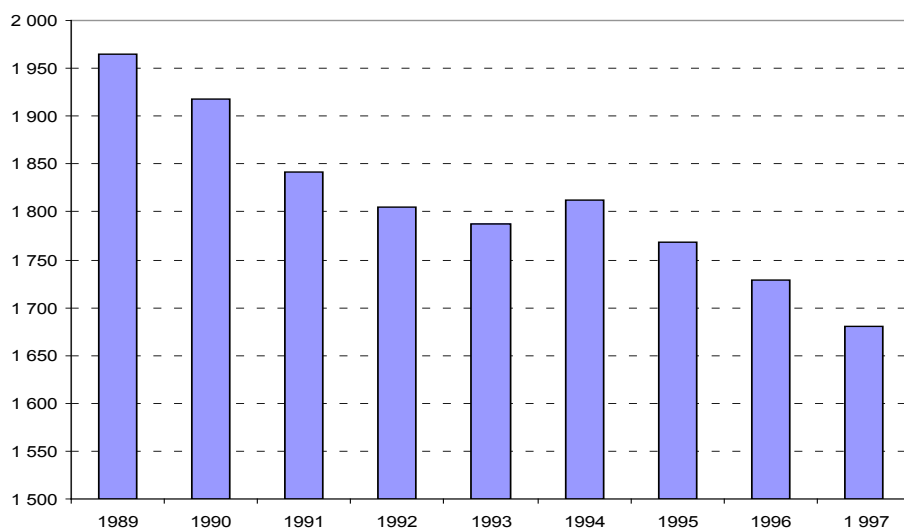
²⁷ Bedrift er definert som en lokalt avgrenset funksjonell enhet hvor det hovedsakelig drives aktiviteter som faller innefor en bestemt næringsgruppe. Bedriftsbegrepet som benyttes i Industristatistikken til Statistisk sentralbyrå er i samsvar med definisjonen av «lokal bransjeenhet» i norsk standard for næringsgrupperinger og «establishment» i FN's næringsstandarder (SSB 1999b:12).

Tabell 3.2 Antall bedrifter i industrien og nærings- og nytelsesmiddelindustrien, totalt og bransjevis, 1997

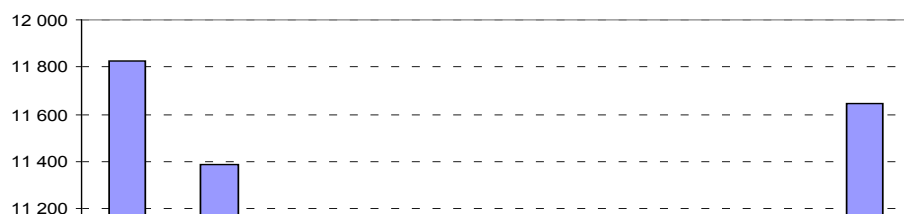
ANTALL BEDRIFTER

Industri	11 646
Nærings- og nytelsesmidler	1 680
Kjøtt og kjøttvarer	257
Fisk og fiskevarer	509
Frukt og grønnsaker	49
Potetindustrien	19
Konserves	30
Vegetabilske og animalske oljer og fett	21
Meierivarer og iskrem	99
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	86
Dyrefor	97
Andre næringsmidler	510
Bakervarer	457
Sjokolade- og sukkervarer	9
Næringsmidler ellers	44
Drikkevarer	50
Tobakksvare	2

Antall bedrifter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien har sunket fra 1.965 bedrifter i 1989 til 1.680 i 1997. Frem til 1995 var utviklingen i antall bedrifter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien noenlunde i takt med utviklinga ellers i industrien, da man hadde en nedgang i antall bedrifter i begge grupper, som vist i figurene 3.6 og 3.7. Fra 1995–1997 derimot var det en økning i antall bedrifter i industrien totalt (nesten tilbake til 1989-nivå), mens det var en fortsatt nedgang i antall bedrifter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien.



Figur 3.6 Antall bedrifter i nærings- og nytelsesmiddelindustrien (1989–1997)



Figur 3.7 Antall bedrifter i industrien totalt (1989–1997)

Da sysselsettinga i nærings- og nytelsesmiddelindustrien ikke har hatt en nedgang, men snarere en økning fra 1992–1997, viser nedgangen i antall bedrifter at størrelsen på bedriftene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien generelt har økt. Fra 1989 til 1997 har gjennomsnittlig antall sysselsatte per bedrift i nærings- og nytelsesmiddelindustrien økt fra 25,8 til 31,2, men det tilsvarende tallet for industrien totalt har ligget rundt 25 i hele perioden.

Nedgangen i antall bedrifter har vært størst for meierivare- og iskrembransjen, bakeribransjen og kornvarebransjen. For meieri- og iskrembransjen har nedgangen vært på hele 37 prosent, fra 158 bedrifter i 1989 til 99 bedrifter i 1997. Her har det også vært en nedgang i antall sysselsatte, men ikke på linje med nedgang i antall bedrifter. Det er dermed for det meste små bedrifter med få ansatte som er blitt nedlagt. For kornvarebransjen har nedgangen i antall bedrifter vært på 26 prosent, en nedgang som til en viss grad gjenspeiles i antall sysselsatte der det har vært en nedgang på 20 prosent i samme periode.

Bakeribransjen er den bransjen som har hatt den største absolutte nedgangen i antall bedrifter, med en nedgang på 104 bedrifter. Reduksjon var på rundt 20 prosent i perioden 1993–1997, fra 561 bedrifter i 1993 til 457 bedrifter i 1997. Denne nedgangen skyldes hovedsakelig konsolideringen som pågår i bakeribransjen, der man ser at små bedrifter slås sammen til kjeder. Antall sysselsatte totalt i bransjen har ikke gått ned, dermed har gjennomsnittsstørrelsen på bedrifter i bransjen økt, som ellers i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Men bransjen består allikevel fortsatt av svært mange små bedrifter (og noen store), der antall sysselsatte per bedrift ligger på i gjennomsnitt 16,5, altså langt under snittet for nærings- og nytelsesmiddelindustrien totalt.

3.3 Produksjonsverdi

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien står for om lag 24 prosent av industriens totale produksjonsverdi²⁸, med en produksjonsverdi på drøye 100 milliarder²⁹. De

²⁸ Produksjonsverdien er bruttoproduksjonsverdien som presenteres i Industristatistikken. Bruttoproduksjonsverdien er målt i løpende priser og er definert som summen av; produksjon for egen regning, reparasjonsarbeid utført for kunder, leiarbeid utført for andre,

største bransjene med hensyn på produksjonsverdi er kjøtt og kjøttvarer, fisk og fiskevarer, meieri og iskrem og dyrefôr.

Tabell 3.3 Produksjonsverdi i industrien og nærings- og nytelsesmiddelindustrien, totalt og bransjevis, 1997

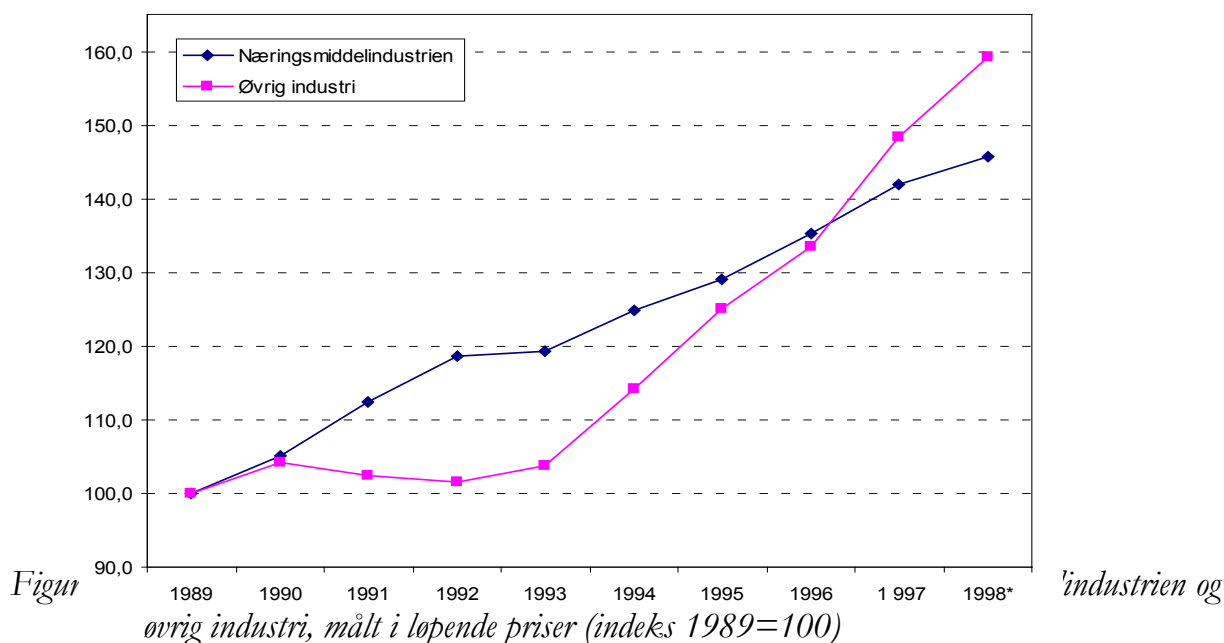
PRODUKSJONSVERDI (mill. kr)	
Industri	428 187
Nærings- og nytelsesmidler	101 327
Kjøtt og kjøttvarer	24 562
Fisk og fiskevarer	19 418
Frukt og grønnsaker	2 463
Potetindustrien	1 123
Konserves	1 340
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	2 756
Meierivarer og iskrem	13 888
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	2 531
Dyrefor	9 245
Andre næringsmidler	11 859
Bakervarer	5 272
Sjokolade- og sukkervarer	2 363
Næringsmidler ellers	4 224
Drikkevarer	8 860
Tobakksvarer	:

Utviklingen i produksjonsverdi i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og industrien totalt er noe forskjellig. For å få bedre fram hvordan utviklingen i resten av industrien arter seg i forhold til nærings- og nytelsesmiddelindustrien har vi valgt å se på nærings- og nytelsesmiddelindustrien i forhold til øvrig industri. Som vist i Figur 3.8 har nærings- og nytelsesmiddelindustrien en bedre utvikling enn øvrig industri, fra 1989 til 1992. I denne perioden ser vi en vekst på om lag 6 prosent per år i nærings- og nytelsesmiddelindustrien, mens øvrig industri kun hadde en svært liten oppgang.

andre inntekter og bruttofortjeneste på salg av handelsvarer (SSB 1999b). Bruttoproduksjonsverdi korresponderer ifølge Statistisk sentralbyrå bra med omsetning, så selv om de ikke er identiske er de sammenlignbare.

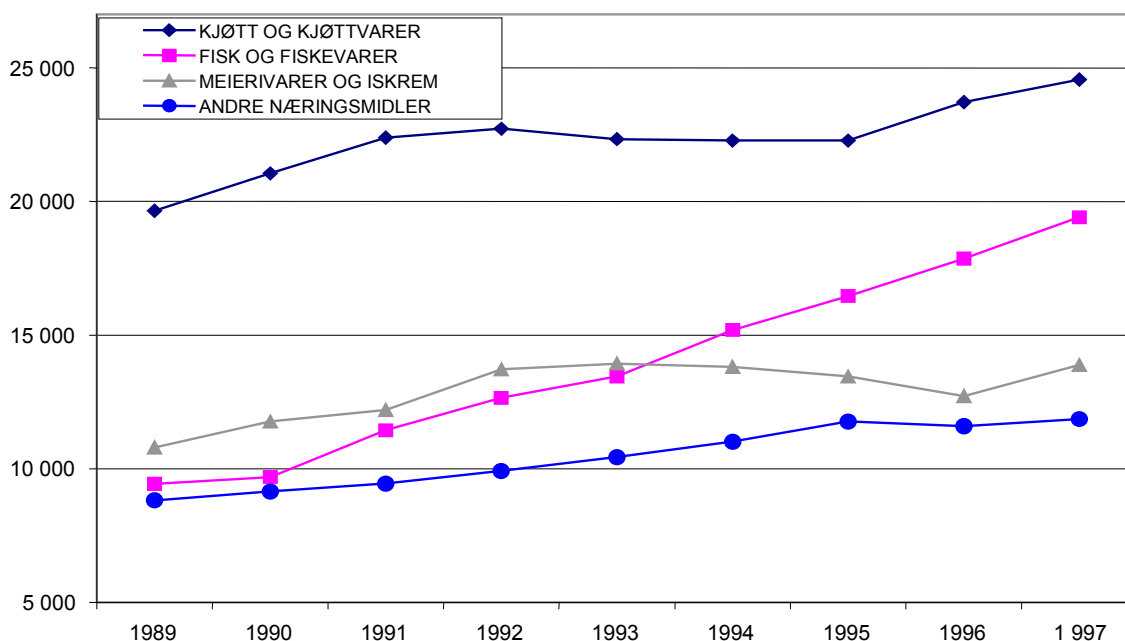
²⁹ Tallene for produksjonsverdi kan være noe høye da noe av produksjonen kan være innsatsvarer til videreforedling innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien, og dermed blir regna med to ganger. Eksempler på dette kan være kornvarer som innsatsvarer i bakervarebransje, meieri- og kjøttbransjens leveranser av ost/kjøttvarer (som blir registrert som produksjon) til f.eks pizza-produksjon (som også blir registret som produksjon) og all andre leveranser av nærings- og nytelsesmidler til videreforedling innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

Fra 1992 til 1998 derimot er utviklingen best i øvrig industri, og i perioden 1989–1997 var total vekst større i øvrig industri enn i nærings- og nytelsesmiddelindustrien .

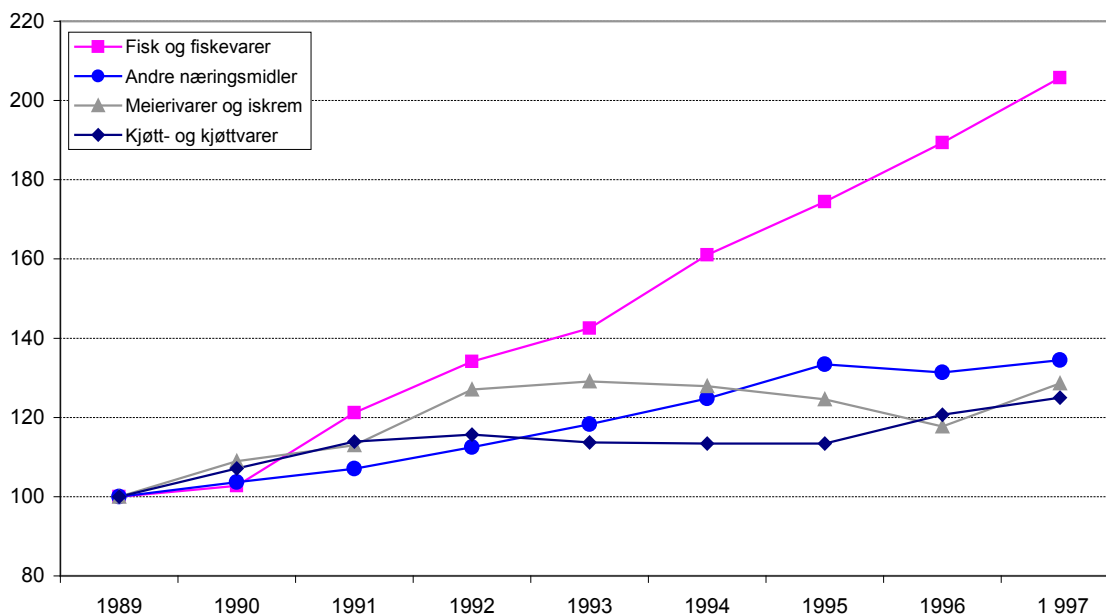


Som vist i Figur 3.9 har fisk og fiskevarebransjen hatt en jevn vekst i produksjonsverdi i hele perioden 1989 til 1997, med en gjennomsnittlig vekst i produksjonsverdi på i overkant av 13 prosent i året. Denne veksten har i all hovedsak gått til eksport. Av Figur 3.10 (som er indeksert med 1989 lik hundre) ser vi at fisk- og fiskevarebransjen har hatt mer enn en dobling i produksjonsverdien fra 1989 til 1997, mens de andre bransjene i figuren har en total vekst i produksjonsverdien på mellom 20 og 40 prosent.

Kjøtt og kjøttvarebransjen har også hatt vekst, men denne har totalt sett for hele perioden 1989–1997 ikke vært på mer enn 25 prosent. Fra å være dobbelt så stor som fiskeribransjen i 1989 var kjøttbransjen i 1997 bare 25 prosent større enn fiskebransjen. Meieribransjen som frem til og med 1993 hadde vekst i produksjonsverdi, har i perioden 1993–1997 totalt sett hatt en tilbakegang i produksjonsverdi, og er gått fra å være større enn fiskebransjen til å bli vesentlig mindre. Andre næringsmidler har hatt en vekst i produksjonen på til sammen 34 prosent i perioden 1989–1997. Denne kategorien består av bakervarer, sjokolade og sukkervarer, pasta og andre tilberedte næringsmidler som smakstilsetningstoffer, supper og sauser, etc. Av disse bransjene er det bakervarebransjen som har hatt den største veksten i produksjonsverdi, med en vekst på snaue 25 prosent fra 1993 til 1997.



Figur 3.9 Utvikling i produksjonsverdi (1989–1997) for kjøttbransjen, meieribransjen, fiskevarebransjen og bransjene som inngår i kategorien andre næringsmidler (i mill. kr)

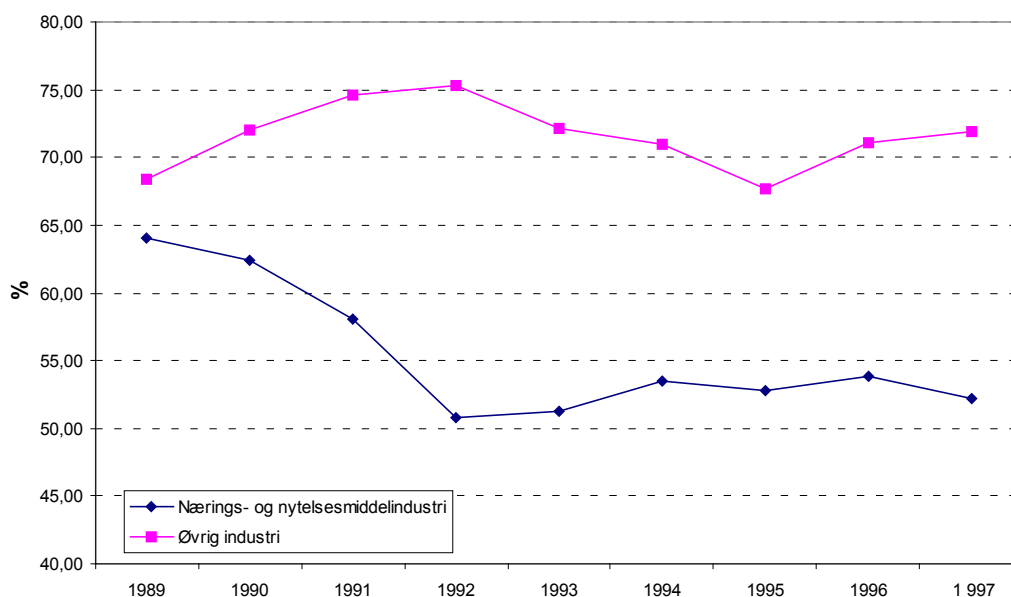


Figur 3.10 Utvikling i produksjonsverdi (1989–1997) for kjøttbransjen, meieribransjen, fiskevarebransjen og bransjene som inngår i kategorien andre næringsmidler (indeks 1989 = 100)

Av de andre bransjene ser det ut til at potetindustrien har hatt en bra vekst i produksjonsverdi med en gjennomsnittlig økning på i underkant av 8 prosent i året (1993–1997). Konserves og kornvarebransjen har hatt en liten vekst i produksjonsverdi, mens olje og fett-bransjen og dyrefôrbransjen har hatt en noe større vekst.

3.4 Lønnskostnader

Lønnskostnadene presenteres for nærings- og nytelsesmiddelindustrien totalt og øvrig industri i prosent av bearbeidingsverdi til markedspriser³⁰. Figur 3.11 viser at det i lavkonjunkturperioden 1991 til 1993 totalt sett var en nedgang i lønnskostnadsandelene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien, mens det var en oppgang for øvrig industri. Fra 1993 til 1997 ser utviklingen i lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdien ut til å ha vært forholdsvis stabil for begge grupper. For øvrig ser vi at nærings- og nytelsesmiddelindustrien ligger godt under øvrig industri i lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdien i hele perioden.



Figur 3.11 Lønnskostnader i prosent av bearbeidingsverdi til markedspriser for nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri

Tallene som er presentert i Tabell 3.4 nedenfor viser utviklingen i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien for de forskjellige bransjene. Vi velger å bruke produksjonsverdien istedenfor bearbeidingsverdien på grunn av den store detaljeringsgraden ved bransjevis inndeling. Noe usikre bearbeidingsverditall kan dermed gi store utslag på resultat, og vi velger derfor å bruke produksjonsverdien som er noe grovere, men sikrere data.

Tabell 3.4 Utvikling i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien for de ulike bransjene, 1993 til 1997, indeksert med 1993 = 100

UTVIKLING I LØNSKOSTNADER (i prosent av produksjonsverdien)

³⁰ Bearbeidingsverdi til markedspriser er definert som bruttoproduksjonsverdi med fradrag fra produktinnsats (SSB 1999b:15).

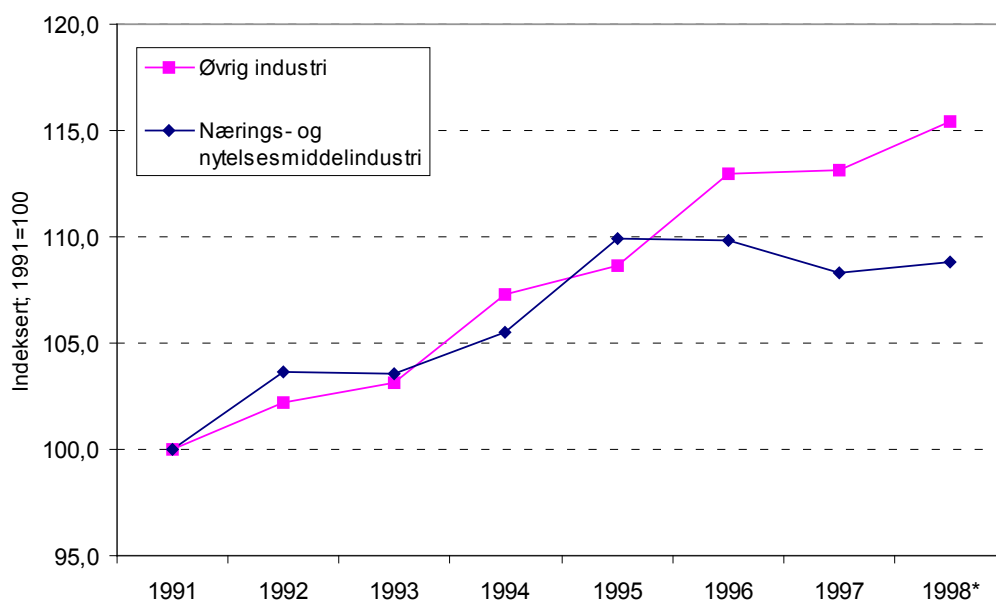
	1993	1994	1995	1996	1997
Kjøtt og kjøttvarer	100	110	114	114	114
Fisk og fiskevarer	100	96	95	93	95
Frukt og grønnsaker	100	108	103	103	99
Potetindustrien	100	105	100	97	90
Konserves	100	110	104	109	107
Vegetabilske og animalske oljer og fett	100	78	63	62	76
Meierivarer og iskrem	100	102	106	115	112
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	100	105	111	104	118
Dyrefor	100	104	102	104	109
Andre næringsmidler	100	99	100	103	103
Bakervarer	100	98	105	94	104
Sjokolade- og sukkervarer	100	103	98	120	102
Næringsmidler ellers	100	97	92	107	97

I perioden 1993 til 1997 har det vært en oppgang i lønnsandelen (målt i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien) i alle bransjer bortsett fra potetindustrien, olje og fettbransjen, fiskevarebransjen og for samleposten næringsmidler ellers. For bakervarebransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen har det vært store variasjoner i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien, utviklingen i de andre bransjene har vært forholdsvis stabil.

3.5 Arbeidskraftsproduktivitet

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien synes, som illustrert i Figur 3.12, å ha hatt en oppgang i arbeidskraftsproduktivitet³¹ i takt med øvrig industri fra 1991 til 1995. Fra 1995 til 1998 derimot ser arbeidskraftsproduktiviteten i nærings- og nytelsesmiddelindustrien ut til å ha en liten nedgang, mens den har en fortsatt økning i øvrig industri.

³¹ Arbeidskraftsproduktivitet er for nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri definert som produksjon (målt i faste 1995-priser) delt på timeverkforbruket. Produksjon er et nøkkeltall fra nasjonalregnskapstatistikken som tilsvarer, men ikke er identisk med bruttoproduksjonsverdien fra industristatistikken. Vi velger å bruke produksjonstall og ikke «verdiskapningstall» (bruttoprodukt) da det er knyttet stor usikkerhet til verdiskapningstall i faste priser (på grunn av vanskeligheter knytta til beregning av produktinnsats til faste priser).



Figur 3.12 Utvikling i arbeidskraftsproduktivitet i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri, 1991 til 1998 (indeks 1991=100, produksjon i faste 1995-priser over timeverk)

Kilde: SSB (1999a)

Arbeidskraftsproduktivitet, som definert ovenfor, kan ikke presenteres bransjevis grunnet mangel på produksjonsverditall i faste priser. Tabell 3.5 nedenfor presenterer isteden utvikling i produksjonsverdi (i løpende priser) delt på timeverkforbruk innenfor hver enkelt bransje. Vi har valgt å bruke produksjonsverditall og ikke bearbeidingsverditall («verdiskapningstall») på grunn av at detaljnivået er stort, og at vi dermed kan få store utslag på resultatet ved at bearbeidingsverditallene, på et så detaljert nivå, er noe usikre.

Det bør for øvrig understrekes at produksjonsverditallene er målt i løpende priser og at utviklingen for de forskjellige bransjene som vist i Tabell 3.5 derfor også kan være et resultat av endring i priser. Dette da en økning i prisene på innsatsfaktorene enten kan kompenseres med en økning i innsatsfaktorproduktiviteten (som øker volumet produsert) eller en prisovervelting (økning i produktprisene). Disse to måtene å øke lønnsomheten på øker begge produksjonsverdien (og bearbeidingsverdien). Tallen i Tabell 3.5 nedenfor sier derfor ikke nødvendigvis noe om utvikling i arbeidskraftproduktivitet, men er en indikasjon på produktivitets og prisenes innvirkning på produksjonsverdien per utførte timeverk, for de forskjellige bransjene i perioden 1993 til 1997.

Tabell 3.5 Produksjonsverdi per timeverk for de forskjellige bransjene (1993 – 1997), indeksert med 1993 = 100

	1993	1994	1995	1996	1997
Kjøtt og kjøttvarer	100	97	95	95	99
Fisk og fiskevarer	100	108	114	125	127
Frukt og grønnsaker	100	98	107	108	123
Potetindustrien	100	103	112	113	138
Konserves	100	95	104	105	113
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	100	130	165	182	168
Meierivarer og iskrem	100	100	101	95	104
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	100	96	96	99	93
Dyrefor	100	100	103	100	102
Andre næringsmidler	100	107	109	104	109
Bakervarer	100	105	103	108	108
Sjokolade- og sukkervarer	100	112	119	98	112
Næringsmidler ellers	100	107	115	108	121
Drikkevarer	:	:	:	:	:
Tobakksvarer	:	:	:	:	:

Olje og fettbransjen er bransjen med størst økning i produksjonsverdi per timeverk fra 1993 til 1997. Dette henger sammen med at bransjen har hatt en økning i produksjonsverdien samtidig som de har hatt en nedgang i antall sysselsatte (her representert ved timeverk) fram til og med 1996. Nedgangen fra 1996 til 1997 skyldes en markant oppgang i antall sysselsatte i denne perioden.

Av andre bransjer som i følge Tabell 3.5 har hatt en stor oppgang i produksjonsverdi per timeverk, er potetindustrien, fisk og fiskevarer, og næringsmidler ellers.

Korn- og kornvarebransjen og kjøtt- og kjøttvarebransjen er de eneste bransjene med en nedgang. Kornvarebransjen har hatt den største nedgangen, med en nedgang i produksjonsverdien og et stabilt timeverkforbruk fra 1993 til 1997. Nedgangen i kjøtt og kjøttvareindustrien skyldes en økning i timeverkforbruket uten en tilsvarende økning i produksjonsverdien.

Sjokolade og sukkervarebransjen har totalt sett i perioden hatt en oppgang i produksjonsverdi per timeverk. Nedgangen fra 1995 til 1996 skyldes nedgang i produksjonsverdien uten at antall timeverk gikk ned.

3.6 Bruttoinvesteringer

Bruttoinvesteringene³² i nærings- og nytelsesmiddelindustrien utgjorde om lag 18 prosent av totale investeringer i industrien i 1997, mens de i 1993 utgjorde hele

³² Som bruttoinvesteringer regnes anskaffelse av varige driftsmidler (nye eller brukte som normalt ikke slites ut i løpet av et år), minus salg av varige driftsmidler. Investeringsarbeider som utføres av bedriftens egne arbeidere til eget bruk regnes også som anskaffelse av varige driftsmidler (SSB 1999b:16).

26 prosent. Denne nedgangen har bakgrunn i en større økning i investeringer i øvrig industri enn i nærings- og nytelsesmiddelindustrien fra 1993 til 1997.

Bakervare-, sjokolade-, potet- og kornvarebransjen hadde i 1997 de største investeringene relativt sett, i forhold til produksjonsverdien. For disse bransjen tilsvarte investeringene i overkant av 5 prosent av bruttoproduksjonsverdien, mens for de andre bransjene utgjorde investeringene i 1997 2 til 4 prosent av produksjonsverdien. Totalt for nærings- og nytelsesmiddelindustrien ligger dette tallet på 3,1 prosent.

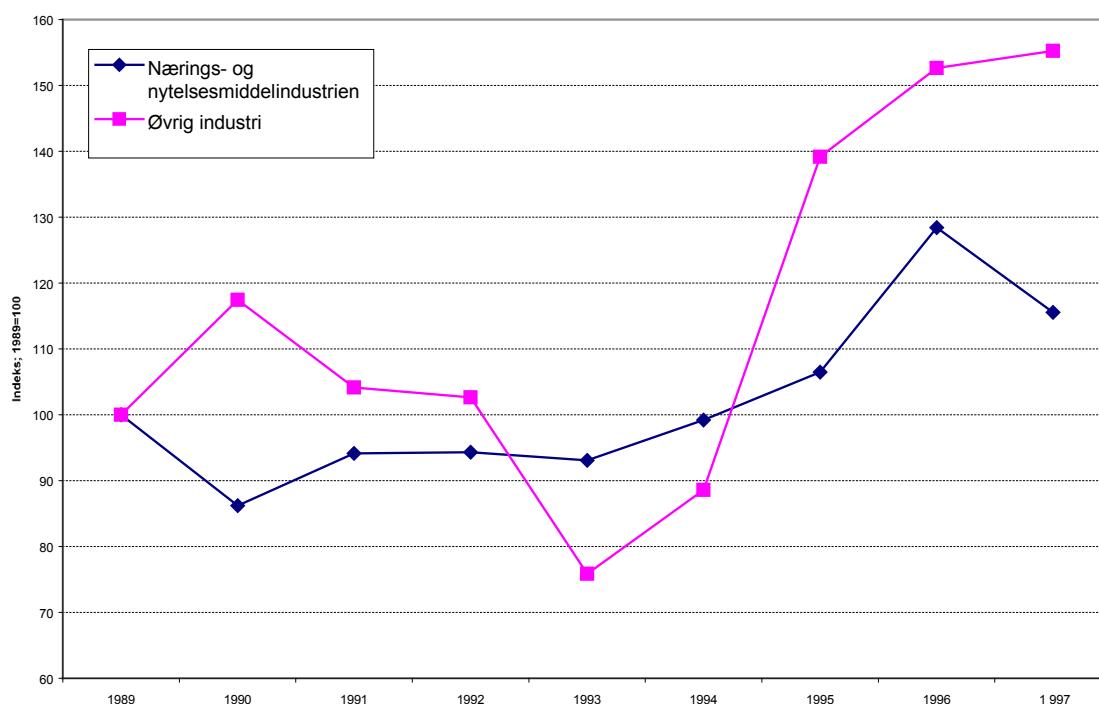
Tabell 3.6 Bruttoinvesteringer i industrien og nærings- og nytelsesmiddelindustrien, totalt og bransjevis, i absolutte tall og i prosent av produksjonsverdien (1997)

BRUTTOINVESTERINGER (mill. kr)		
	Mill. kr	% av produksjonsverdien
Industri	17 485	4,1
Nærings- og nytelsesmidler	3 133	3,1
Kjøtt og kjøttvarer	494	2,0
Fisk og fiskevarer	782	4,0
Frukt og grønnsaker	98	4,0
Potetindustrien	61	5,4
Konserves	37	2,8
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	80	2,9
Meierivarer og iskrem	295	2,1
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	131	5,2
Dyrefor	234	2,5
Andre næringsmidler	657	5,5
Bakervarer	393	7,5
Sjokolade- og sukkervarer	137	5,8
Næringsmidler ellers	127	3,0
Drikkevarer	316	3,6
Tobakksvarer	:	:

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien hadde fra 1989 til 1993 totalt sett en nedgang i investeringene, mens man i årene 1993 til 1996 hadde en økning, på til sammen 35 prosent³³. Øvrig industri hadde en større nedgang i investeringene fra 1989 til 1993 enn nærings- og nytelsesmiddelindustrien, mens de fra 1993 til 1996 totalt sett hadde en økning på hele 100 prosent, altså betydelig mer enn nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Fra 1996 til 1997 var det en nedgang i investeringene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Denne nedgangen skyldes i hovedsak investeringstopp-

³³ Denne økningen (på til sammen 958 millioner kroner) i investeringene fra 1993 til 1996 kan delvis forklares av investeringspakken fra Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND) til nærings- og nytelsesmiddelindustrien vedtatt i 1994 (800-900 millioner kroner i investeringsstøtte).

året 1996 i kjøttbransjen og dyrefôrbransjen. Fra 1996 til 1997 gikk investeringene i kjøttbransjen ned med 300 millioner kroner tilbake mot tidligere års nivå. Dyrefôrbransjen hadde en tilsvarende tendens som kjøttbransjen med en nedgang på 200 millioner kroner fra 1996 til 1997, tilbake til tidligere års nivå. Figur 3.13 viser indeksert utvikling i investeringsnivået i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri fra 1989 til 1997, med 1989 som basisår. Dette viser et investeringsnivå i takt med konjunkturedgangen generelt i industrien i periode 1991 til 1993, der nærings- og nytelsesmiddelindustrien er noe mindre berørt enn andre industribransjer.



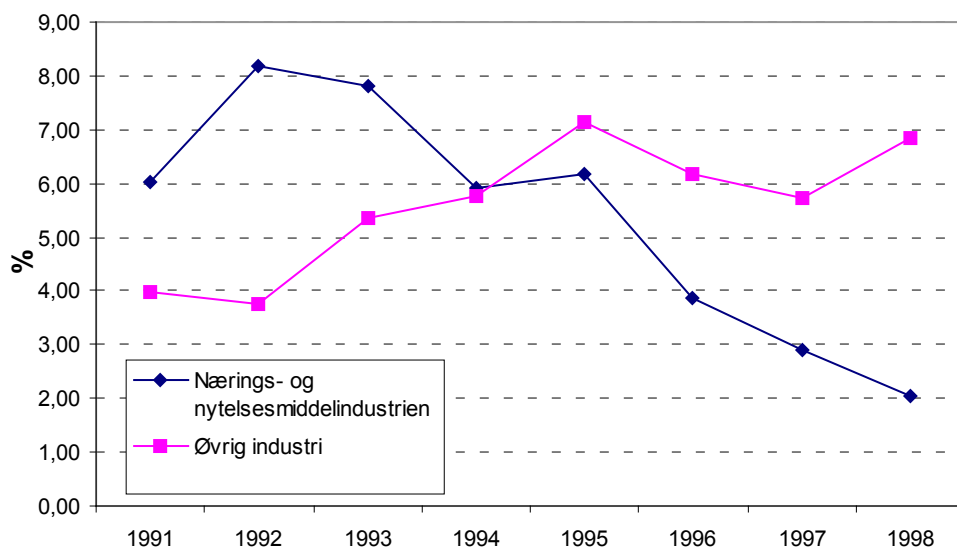
Figur 3.13 Utvikling i bruttoinvesteringer i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri (Indeks 1989=100)

Bakeribransjen hadde fra 1996 til 1997 en dobling i bruttoinvesteringene, fra 187 til 393 millioner kroner. Fra 1993 til 1996 hadde den derimot bare en liten vekst på om lag 50 millioner kroner totalt for hele perioden. Kornvarebransjen hadde også stor økning i investeringene fra 1996 til 1997, fra 52 til 131 millioner kroner, mens den fra 1989 til 1996 hadde et jamt investeringsnivå på 50–60 millioner kroner i året.

Kjøttbransjen har gjennom hele perioden fra 1989 til 1997 hatt et relativt stabilt investeringsnivå på mellom 300 og 500 millioner kroner, bortsett fra i 1996 da det ble foretatt investeringer på over 800 millioner kroner. Fiskevarebransjen hadde en jamn og markant økning i investeringene fra 1993 til 1996, for deretter å ha en liten nedgang fra 1996 til 1997. Fra 1993 til 1996 gikk investeringene fra 380 til 807 millioner kroner, det vil si mer enn en dobling på 3 år.

3.7 Driftsresultat

Driftsresultatet presenteres her som driftsresultatets andel av produksjonen, også kalt driftsmarginen. Som vi kan se av Figur 3.14 er driftsmarginen svært varierende for nærings- og nytelsesmiddelindustrien, med en stor nedgang i perioden 1993 til 1998. Driftsmarginen for industrien totalt har vært forholdsvis stabil i hele perioden 1991 til 1998. Det er for øvrig verdt å merke seg de høye driftsmarginer i nærings- og nytelsesmiddelindustrien i lavkonjunkturperioden 1991 til 1993.



Figur 3.14 Utvikling i driftsmarginen for industrien totalt og nærings- og nytelsesmiddelindustrien (1991–1998* (1998-tallene er kun anslag og er dermed svært usikre)).

Kilde: SSB (1999a)

Grunnet datamangel kan vi ikke presentere utvikling i driftsmargin for de forskjellige bransjene i årets rapport. Tabell 3.7 nedenfor illustrerer isteden driftsmargin for et utvalg bransjer i 1997³⁴. Her ser vi en klar forskjell i driftsmargin for de forskjellige bransjene, der kjøtt og kjøttvarebransjen og meierivare og iskrembransjen har klart lavere driftsmarginer enn de andre bransjene. Dette kan skyldes at disse bransjene i stor grad er organisert som samvirkeselskaper, og ikke som aksjeselskap som de fleste av bedriftene i de andre bransjene. I samvirkeselskapene utbetales deler av overskuddet³⁵ til eierne (dvs. råvareprodusentene) i form av høyere råvarepriser. Dette fører til at noe av utbyttet er utbetalt gjennom det som defineres som vareinnsats og som dermed inngår i driftskostnadene. Dermed får vi et lavere driftsresultat i disse bransjene, som igjen gir en tilsynelatende dårligere driftsmargin. Dette forklarer sannsynligvis i noen grad også at driftsmarginen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien totalt sett synes å ligge under nivået for øvrig industri.

³⁴ For å finne driftsmarginen bransjevis har vi brukt regnskapsstatistikken i 1991 til 1998, men er ikke identisk med dette. Vi får dermed noe andre totaltall i tabell 3.7 enn i figur 3.14 ovenfor.

³⁵ Overskuddet går dels til høyere råvarepriser, dels til etterbetaling og dels til oppbygging av/investeringer i selskapet.

Tabell 3.7 Driftsmargin for et utvalg bransjer i nærings- og nytelsesmiddelindustrien, 1997

DRIFTSMARGIN	
Industri	5,12
Nærings- og nytelsesmiddelindustrien	3,72
Kjøtt og kjøttvarer	1,53
Fisk og fiskevarer	3,56
Meierivarer og iskrem	0,73
Næringsmidler ellers	6,00
Drikke- og tobakkvarer	9,42

Kilde: SSB (2000d) (Industristatistikken)

3.8 Markedsandeler

Totalmarkedet for førstehåndsomsetningen av nærings- og nytelsesmidler er satt opp i Tabell 3.8 (inkl. fiskevarebransjen) og 3.9 (ekskl. fiskevarebransjen). Totalmarkedet er definert som produksjon minus eksport (som gir produksjon for hjemmemarked) pluss import. Da noe av produksjon og importen kan være innsatsvarer internt i bransjen kan totalmarkedet bli noe høyt, som forklart under kapittel 3.4 om produksjonsverdi³⁶. Vi ser at totalmarkedet i Norge har økt med 14 prosent fra 1994 til 1998, mens produksjonen har økt med nærmere 17 prosent. I samme periode har eksporten økt med 44 prosent, mens importen har økt med 46 prosent. Produksjon for hjemmemarkedet har dermed økt mindre enn totalmarkedet, noe som gjør at hjemmemarkedsandelen har hatt en liten nedgang i perioden 1994 til 1998.

³⁶ En tilleggsforklaring på at totalmarkedstallene her er større enn det som er presentert i kapittel 6.4.2 om totalmarkedet er at også noe av importen bli brukt som innsatsvarer til videreforedling i Norge, i tillegg til at totalmarkedet her er inkludert dyrefôr, noe tallene i kapittel 6.4.2 ikke er.

Tabell 3.8 Markedsandelstall for nærings- og nytelsesmiddelindustrien, inkl. fiskevarebransjen

	1994	1995	1996	1997	1998*
Produksjon ³⁷	89 232	92 205	96 608	101 327	104 000
- Eksport	15 807	16 314	18 610	20 311	22 755
= Produksjon for hjemmemarked	73 425	75 891	77 998	81 016	81 245
+ Import	8 743	9 307	9 905	11 107	12 788
= TOTALMARKED	82 169	85 198	7 903	92 123	94 033
HJEMMEMARKEDSANDEL ³⁸	89,4	89,1	88,7	87,9	86,4
EKSPORTANDEL ³⁹	17,7	17,7	19,3	20,0	21,9

1) * foreløpige tall

Kilde: SSB (2000d) og SSB (2000e)

Eksportandelen er økende, og har økt med 24 prosent fra 1994 til 1998. Denne økningen skyldes i all hovedsak fisk- og fiskevarebransjen, som har en eksportutvikling som skiller seg fra de andre bransjene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Tabell 3.9 presenterer markedsandelstall for nærings- og nytelsesmiddelindustrien ekskludert fiskevarebransjen. For nærings- og nytelsesmiddelindustrien ekskl. fiskevarebransjen ser vi et svakt synkende hjemmemarkedsandel og en svakt økende eksportandel. Den synkende hjemmemarkedsandelen følger av en større økning i import enn eksport i perioden.

³⁷ Bruttoproduksjonsverdi fra Statistisk sentralbyrås Industristatistikk.

³⁸ Produksjon for hjemmemarked delt på totalmarked.

³⁹ Eksport delt på produksjon.

Tabell 3.9 Markedsandelstall for nærings- og nytelsesmiddelindustrien ekskl. fiskevarebransjen

	1994	1995	1996	1997
Produksjon	74 035	75 741	78 741	81 909
- Eksport	2 709	2 696	2 944	3 212
= Produksjon for hjemmemarked	71 326	73 045	75 797	78 697
+ Import	7 505	8 737	9 328	10 350
= TOTALMARKED	78 831	81 782	85 125	89 047
HJEMMEMARKEDSANDEL	90,5	89,3	89,0	88,4
EKSPORTANDEL	3,7	3,6	3,7	3,9

Kilde SSB (2000d) og SSB (2000e)

Fisk og fiskevarebransjen har en svært stor eksportandel ved at 88 prosent av produksjonen gikk til eksport i 1997. Olje- og fettbransjen følger med en eksportandel på snaue 25 prosent, etterfulgt av sjokolade- og sukkervarebransje med en eksportandel på 13,5 prosent. Alle disse bransjene har for øvrig en lav hjemmemarkedsandel på hhv. 50, 65 og 54 prosent. Av de andre bransjene er det bare konserver som kommer ned på et tilsvarende lavt nivå for hjemmemarkedsandel, med 56 prosent.

Kjøtt- og kjøttvarebransjen, potetindustrien, meieribransjen og dyrefôrbransjen har de høyest hjemmemarkedsandelene. Av disse er det potetindustrien som har den høyeste eksportandelen med 5,3 prosent.

Tabell 3.10 Markedsandeler i nærings- og nytelsesmiddelindustrien totalt og bransjevis, 1997

MARKEDSANDELER		
	Hjemmemarkedsandel	Eksportandel
Nærings- og nytelsesmidler	87,9	20,0
Kjøtt og kjøttvarer	98,5	1,6
Fisk og fiskevarer	50,7	88,1
Frukt og grønnsaker	69,2	3,5
Potetindustrien	96,3	5,3
Konserves	56,3	2,0
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	65,4	24,9
Meierivarer og iskrem	98,5	4,1
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	77,8	0,4
Dyrefor	95,8	4,8
Andre næringsmidler	76,2	6,4
Bakervarer	89,0	4,4
Sjokolade- og sukkervarer	54,3	13,5
Næringsmidler ellers	78,2	4,9
Drikkevarer	86,8	2,5
Tobakkvarer		

Kilde: SSB (2000d) og SSB (2000e)

Bransjene fiskevarer, kornvarer, sjokolade- og sukkervarer og næringsmidler ellers har alle hatt en liten nedgang i hjemmemarkedsandelen i perioden 1994 til 1998, mens den for de andre bransjene, bortsett fra for konservesbransjen, er noenlunde stabil. Konservesbransjen har hatt en liten oppgang i hjemmemarkedsandelen fra 1994 til 1997.

3.9 Utenlandsk eierandel

Utenlandsk eierandel⁴⁰ er her definert som største enkeltvise utenlandske eierandel, det vil si at det er kun de bedriftene med største utenlandske eierandel over 10 prosent som kommer med i disse beregningene. Som vist i Tabell 3.11 er det forholdsvis få bedrifter med største enkeltvise utenlandske eierandel over 10 prosent, men

⁴⁰ Utenlandsk eierskap er i Statistisk sentralbyrås Industristatistikk spesifisert der største enkeltvise utenlandske eierandel er minst 10 %. Dette bygger på OECDs definisjon av såkalte direkte investeringer ved kjøp av eierandeler i foretak i andre land. Tallene omfatter også datterselskaper indirekte eid fra utlandet ved at det norske morselskapets utenlandske eierandel også benyttes til klassifisering av datterselskap.

går man over og ser på antall sysselsatte, bruttoproduksjonsverdi, etc., utgjør disse bedriftene en forholdsvis stor andel av nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

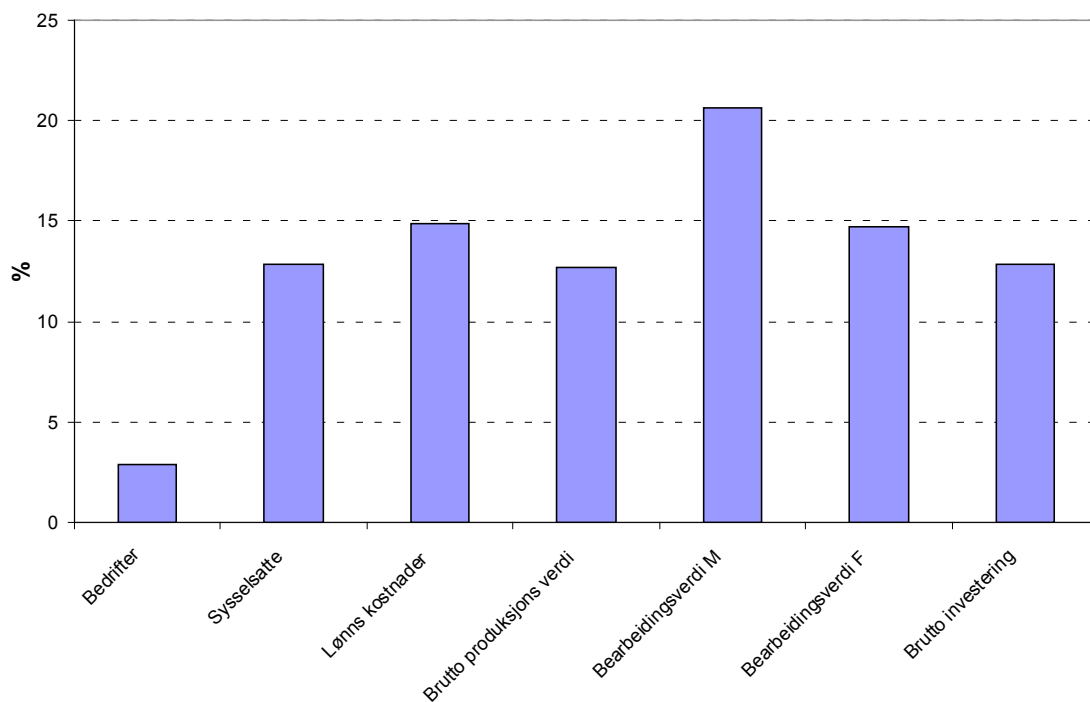
Tabell 3.11 Nøkkelerverdier for nærings- og nytelsesmiddelindustrien totalt og for bedrifter med største utenlandsk eierandel over 10 prosent og større enn 50 prosent

	Bedrifter	Syssel- satte	Lønns- kosnader	Bruttopro- duksjons- verdi	Bear- bedingsver- di til mar- keds-priser	Bearbei- dingsverdi til faktor- priser	Brutto investe- ring
Nærings- og nytellesmidler	1 680	52 444	13 400	101 327	25 646	18 172	31 33
Av dette; største utenlandske eierandel							
10 –49 pst.	10	840	208	1 707	411	413	66
50 –pst.	39	5 908	1 781	11 145	4 884	2 259	337

Som illustrert i Figur 3.15 utgjør bedrifter med største utenlandske eierandel større enn 10 prosent kun 3 prosent av bedriftene, mens de har 13 prosent av de sysselsatte, det vil si at bedrifter med utenlandsk eierandel er store bedrifter. Som vist i Tabell 3.12 øker gjennomsnittstørrelsen på bedriften med økende største utenlandske eierandel, der en gjennomsnittsbefrift i nærings- og nytelsesmiddelindustrien har 31 ansatte, mens gjennomsnittlig antall sysselsatte i en bedrift der største utenlandske eierandel er større enn 50 prosent er 151. Videre ser vi av Figur 3.15 at bedriftene med største utenlandske eierandel større enn 10 prosent bidro med om lag 13 prosent av bruttoproduksjonsverdien i nærings- og nytelsesmiddelindustrien og i underkant av 15 prosent av bearbeidingsverdien til faktorpriser⁴¹. Når det gjelder bearbeidingsverdien til markedspriser⁴² bidrar disse bedriftene med over 20 prosent av bearbeidingsverdien i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Dette indikerer at en større andel av bedrifter med store utenlandske eierandeler befinner seg i bransjer med høyt avgiftsnivå, som sukkervare og drikkevarer, enn norskeide bedrifter.

⁴¹ Bearbeidingsverdi til faktorpriser (Bearbeidingsverdi F i Figur 3.15) er lik bearbeidingsverdi til markedspriser tillagt tilskudd fra staten og med fradrag for avgifter unntatt merverdiavgift, investeringsavgift og arbeidsgiveravgift (SSB 1999b:15).

⁴² Bearbeidingsverdi til markedspriser (Bearbeidingsverdi M i Figur 3.15) er definert som bruttoproduksjonsverdi med fradrag fra produktinnsats (SSB 1999b:15).



Figur 3.15 Utenlandskeide bedrifter (med største utenlandske eierandel $\geq 10\%$) sin andel av totale nøkkeltall for nærings- og nytelsesmiddelindustrien (1997)

Tabell 3.12 Snitt sysselsatte pr. bedrift for norskeide bedrifter og bedrifter med utenlandsk eierandel

Snitt sysselsatte pr. bedrift (1997)			
Alle bedrifter	Bedrifter med største utenlandske eierandel 10–49%	Bedrifter med største utenlandske eierandel $\geq 50\%$	Bedrifter med største utenlandske eierandel $\geq 10\%$
31	84	151	138

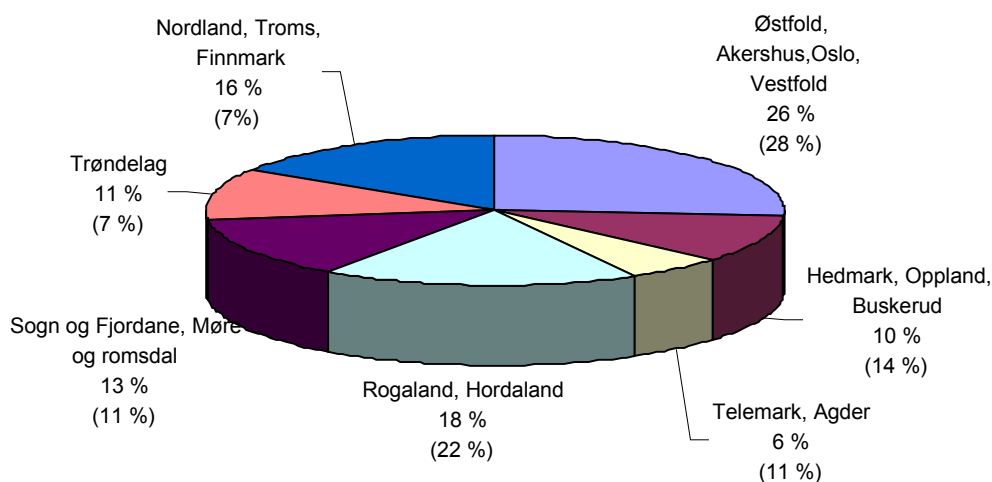
Ser man på bruttoproduksjonsverdi per sysselsatt ser vi av Tabell 3.13 at denne er noenlunde lik for norskeide bedrifter og bedrifter som har utenlandsk eierandel. Av Figur 3.15 kan vi se at dette også gjelder for de andre nøkkeltall som lønnskostnader, bearbeidingsverdi til faktorpriser og bruttoinvesteringer, da alle disse ligger rundt samme prosentandelen (12–15 prosent) av total verdi for de forskjellige nøkkeltallene.

Tabell 3.13 Bruttoproduksjonsverdi pr. sysselsatte for norskeide bedrifter og bedrifter med utenlandsk eierandel

Bruttoproduksjonsverdi pr. sysselsatt (mill. kr)			
Norskeide bedrifter (største utenlandsk eierandel < 10%)	Bedrifter med største utenlandske eierandel 10-49%	Bedrifter med største utenlandske eierandel > =50%	Bedrifter med største utenlandske eierandel > =10%
1,94	2,03	1,89	1,90

3.10 Nærings- og nytelsesmiddelindustriens regionale betydning for sysselsettingen

Ser vi på sysselsettingen på fylkesnivå er nærings- og nytelsesmiddelindustrien godt spredt utover landet. Figur 3.16 viser hvor stor andel av nærings- og nytelsesmiddelindustrien som befinner seg i de forskjellige regionene. Ser vi derimot på hele industrien (tall i parentes i Figur 3.16) får vi et litt annet bilde, der spesielt Nord-Norge, representert ved Finnmark, Troms og Nordland, kun har 7 prosent av de sysselsatte, mot 16 prosent av de sysselsatte i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Det vil si at nærings- og nytelsesmiddelindustrien utgjør en større andel av industrien totalt i Nord-Norge enn i andre deler av landet. Her skiller Finnmark seg spesielt ut, med en nærings- og nytelsesmiddelindustri som utgjør hele 69 prosent av industrien, mens tilsvarende tall for Troms og Nordland er henholdsvis 49 og 33 prosent. I Sør-Trøndelag og Sogn og Fjordane utgjør nærings- og nytelsesmiddelindustrien også en stor andel av industrien, med henholdsvis 32 og 29 prosent, mens for landet som helhet ligger denne andelen på 18 prosent.



Figur 3.16 Nærings- og nytelsesmiddelindustriens sysselsatte fordelt på regioner. Tall i parentes viser andelen sysselsatte i industrien totalt fordelt på regioner

Ser vi på nærings- og nytelsesmiddelindustriens andel av totalt antall sysselsatte i hvert fylke er Finnmark fylket med høyest andel, med ca. 6 prosent, fulgt av Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal, der henholdsvis 5,2 og 3,5 prosent av de sysselsatte befinner seg i nærings- og nytelsesmiddelindustrien. De andre fylkene ligger på 1–3 prosent.

Fordelingen i Tabell 3.14 nedenfor viser hvor stor andel av bransjens sysselsatte som befinner seg i de ulike regionene.

Tabell 3.14 Regionvis fordeling av sysselsatte i industrien og nærings- og nytelsesmiddelindustrien (%), totalt og bransjevis, 1997

REGIONVIS FORDELING AV SYSSELSATTE	Østfold, Akershus, Oslo, Vestfold	Hedmark Oppland, Buskerud	Telemark, Agder	Rogaland, Hordaland	Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal	Trønde- lag	Nordland, Troms, Finnmark	Totalt
Av totalt antall sysselsatte i Norge	33	13	9	18	8	9	10	100
Industri	28	14	11	22	11	7	7	100
Nærings- og nytelsesmidler	26	10	6	18	13	11	16	100
Kjøtt og kjøttvarer	34	14	5	17	10	13	8	100
Fisk og fiskevarer	2	1	2	15	28	9	44	100
Frukt og grønnsaker	25	46	8	7	3	11	1	100
Potetindustrien	7	69	8	2	0	12	1	100
Konserves	41	25	7	11	5	10	0	100
Veg. og animalske oljer og fett	82	1	0	7	5	0	5	100
Meierivarer og iskrem	17	17	11	21	12	15	8	100
Kornvarer, stivelse og stivelsesprod	44	15	6	19	0	15	1	100
Dyrefor	12	9	2	38	16	14	10	100
Andre næringsmidler	38	12	6	20	6	12	6	100
Bakervarer	32	14	9	17	9	10	8	100
Sjokolade- og sukkervarer	64	1	1	4	0	28	1	100
Næringsmidler ellers	32	19	1	45	1	1	1	100
Drikkevarer	41	6	12	16	7	11	7	100
Tobakksvarer	68	6	5	12	0	5	4	100

1) For fylkesvis fordeling av sysselsatte se vedlegg 2

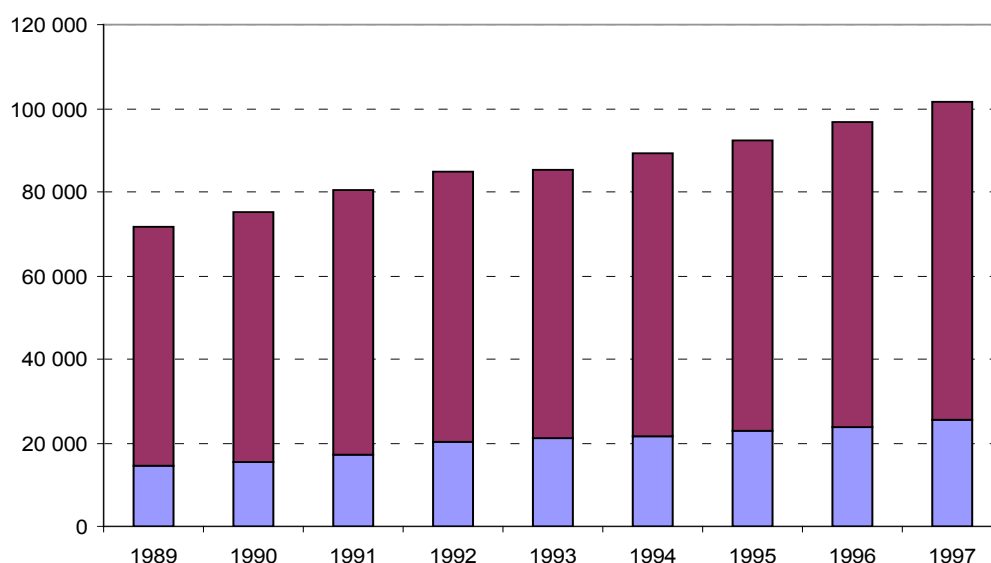
Vi ser at den sentrale østlandsregionen (med fylkene Østfold, Akershus, Oslo, Vestfold) har den største delen sysselsatte i alle bransjer bortsett fra i fiskevarebransjen, potetindustrien, meieribransjen, dyrefôrbransjen, og for samleposten næringsmidler ellers.

I fiskevarebransjen er det Nordland, Troms og Finnmark (med henholdsvis 19, 11 og 15 prosent) og Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal (med henholdsvis 18 og 10 prosent) som har den største andelen sysselsatte i bransjen. I meieribransjen er

sysselsettinga mer jevnt fordelt mellom regionene, der andelen varierer fra 21 prosent i Rogaland, Hordaland til 8 prosent i Nord-Norge. Dyrefôrbransjen har relativt store andeler sysselsatte i Rogaland/Hordaland, Sogn og Fjordane/Møre og Romsdal og Trøndelag. Sysselsettingen i kjøtt- og kjøttvarebransjen og bakervarebransjen er de som er jevneste fordelt mellom fylkene i forhold til fylkenes andel av total antall sysselsatte i landet. Av næringsmidler ellers befinner i følge Tabell 3.14 en stor del av de sysselsatte seg i Rogaland/Hordaland, men ser man nærmere på fylkesfordelingen viser det seg at Hordaland står for 45,2 av de 45,4 prosentene sysselsatte. Når det gjelder drikkevarer er det Oslo, Akershus og Sør-Trøndelag som har de største andelen sysselsatte, med henholdsvis 16, 14 og 11 prosent, og i tobakksbransjen befinner 66 prosent av de sysselsatte seg i Oslo.

3.11 Nærings- og nytelsesmiddelindustriens størrelse og plass i det norske industribildet; hovedtrekk og utvikling fram mot 2000

Sysselsettingen i nærings- og nytelsesmiddelindustrien vokste i perioden 1992 til 1997, mens den avtok noe fra 1997 til 1999. For industrien totalt var det en oppgang i sysselsettinga fra 1997 til 1998, mens det var en klar nedgang fra 1998 til 1999⁴³.



Figur 3.17 Utvikling i produksjonsverdi («omsetning») og bearbeidingsverdi («verdiskapning») i perioden 1989 til 1997, der søylens totale verdi er produksjonsverdien. Den lyse og minste delen av søylen illustrerer bearbeidingsverdiens verdi (i mill. kroner)

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien hadde en vekst i produksjonsverdi («omsetning») fra 71,4 til 101 milliarder kroner fra 1989 til 1997, målt i løpende priser. Dette er en vekst på 42 prosent, mot en vekst på 48 prosent i øvrig industri i samme periode. Fra 1997 til 1998 var det en vekst i produksjonsverdien for både nærings-

⁴³ Kilde: SSB (2000a)

og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri, mens begge grupper viste en nedgang fra 1998 til 1999⁴⁴. Figur 3.17 viser bearbeidingsverdiens⁴⁵ («verdiskapningen») andel av produksjonsverdien («omsetningen»), og utviklingen i produksjonsverdi og bearbeidingsverdi fra 1989 til 1997 for nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

Som vi også kan se av Figur 3.17 ligger bearbeidingsverdiens («verdiskapningen») andel av produksjonsverdien i nærings- og nytelsesmiddelindustrien på rundt 25 prosent, noe som betyr at denne industrien er relativt råstoffintensiv. Gjennomsnitt for øvrig industri er i overkant av 30 prosent, noe som gjør øvrig industri noe mindre råstoffintensiv enn nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

Lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdien lå i 1997 på i overkant av 50 prosent av bearbeidingsverdien, mens det tilsvarende tallet for øvrig industri var i overkant av 70 prosent. Norsk industri totalt regnes for å være relativt lite arbeidskraftintensiv.

Både nærings- og nytelsesmiddelindustrien og øvrig industri hadde fra 1993 til 1996 en oppgang i investeringene, der oppgangen var sterkest for øvrig industri. Fra 1996 til 1997 gikk investeringene i nærings- og nytelsesmiddelindustrien ned, mens investeringene i øvrig industri økte fram til 1997. Fra 1997 til 1999 ser vi en nedgang i investeringene i industrien totalt, og for 2000 er det venta/antatt en fortsatt nedgang i investeringene i industrien totalt⁴⁶.

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien er mindre konjunkturavhengig enn øvrig industri. Dette ser vi blant annet på utviklingen i produksjonsverdi og investeringer fra 1989 til 1997 som er jamnere enn den for øvrig industri. Særlig kan dette observeres i perioden 1991 til 1993 som var en lavkonjunkturperiode for de fleste bransjer, men hvor nærings- og nytelsesmiddelindustrien ikke hadde den samme nedgangen som øvrig industri.

⁴⁴ Kilde: SSB (2000b)

⁴⁵ Bearbeidingsverdi til markedspriser

⁴⁶ Kilde: SSB (2000c)

4 Økonomiske rammebetingelser for nærings- og nytelsesmiddelindustrien

Norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri lever under et sett av rammebetingelser som har stor betydning for næringen. Ikke minst gjelder dette de landbrukspolitiske retningslinjene, som gir føringer for importvernet og således prisnivået på råvarene, men også ulike støtteordninger innenfor sektoren. Et annet forhold er avgifter, som har spesiell betydning i enkelte bransjer.

Rammebetingelsene for produksjon av såkalte RÅK-varer⁴⁷ er av spesiell interesse, da denne type varer er mer konkurranseutsatt med hensyn på import fra EU. En nærmere omtale av RÅK-systemet finnes i avsnitt 5.2.

Dette kapitlet tar således for seg råvareprisutvikling, både i Norge og utvalgte EU-land, samt avgifter og tilskudd som har betydning for norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri.

4.1 Priser på råvarer til industrien

I det følgende vil vi se på prisutviklingen for utvalgte råvarer i Norge og enkelte EU-land i perioden 1994–1999. Råvareprisene som presenteres skal i hovedsak gjenspeile råvarepriser til industrien. En bør være klar over følgende forhold når det gjelder de prisseriene som presenteres: For det første baseres de på offentlige (publiserte) priser i Norge og EU. De reelle råvareprisene, dvs. de som bedriftene fak-

⁴⁷ En RÅK-vare kan defineres som en vare der det gis råvarepriskompensasjon, enten i form av prisnedskrivning, eksportstøtte, toll på konkurrerende import, og/eller er omfattet av ordningen med innenlands bearbeiding. *I praksis vil det si en del bearbejdet landbruksvarer som er spesielt utsatt for internasjonal konkurranse.*

tisk betaler, er ikke offentlig tilgjengelige og som regel vanskelige å få tak i. Rabattordninger (de som ikke er offentlige), spesielle innkjøpsavtaler mv. har vi i liten grad tatt hensyn til. I enkelte tilfeller kan slike data skaffes, men da på «ad hoc» nivå. Disse kan derfor ha begrenset verdi når en skal sammenligne prisene over en tidsperiode, og mellom produktgrupper og land.

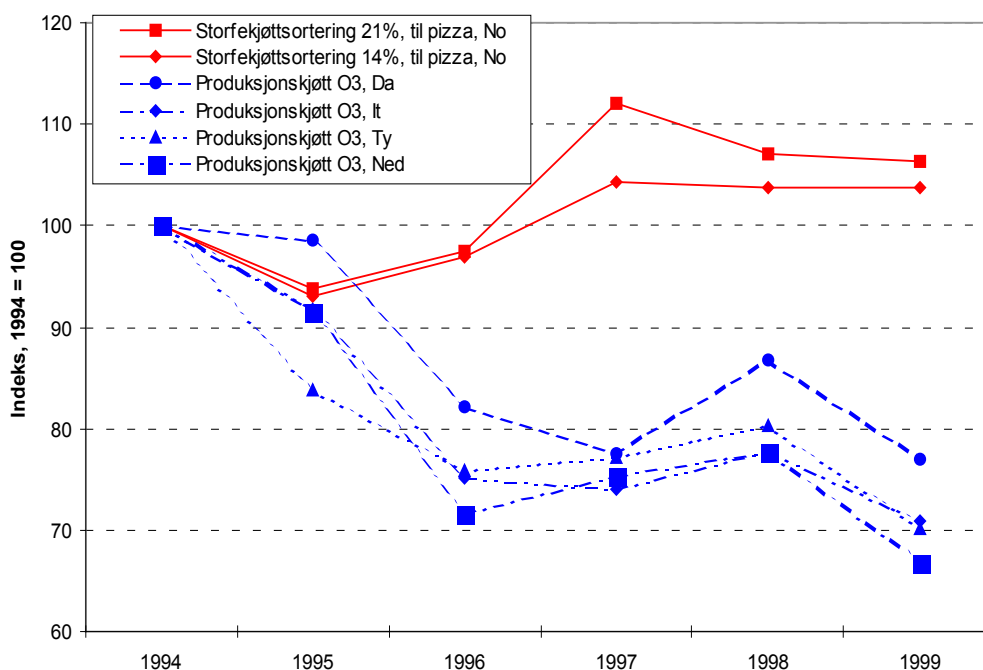
Videre vil det alltid være slik at de ulike prisseriene (også de offisielle), spesielt når en sammenligner mellom land, kan representere til dels ulike produkter, og ikke nøyaktig den samme råvaren som nyttes i produksjon av den norske varen.

Dette betyr at en skal være noe forsiktig med nivåsammenligning, både absolutt og mellom land. Prisseriene er noe bedre egnet for vurderinger av *utviklingen* over tid, men dette forutsetter at rabattsatsene ikke har endret seg vesentlig. En vil ikke utelukke at dette kan ha skjedd for enkelte av våre produkter i den tidsperioden vi har tatt utgangspunkt i.

I det følgende presenteres faktiske priser (hvor det har vært mulig) for noen av de viktigste råvarene til nærings- og nytelsesmiddelindustrien. For enkelte produkter presenteres også relativ prisutvikling (indeksert med 1994=100). Priser i utenlandsk valuta er omregnet etter det aktuelle årets gjennomsnittlige valutakurs. Beregningene av relative prisendringer er gjort med utgangspunkt i prisene omregnet til norsk valuta. Vi har ikke justert prisene for inflasjon.

4.1.1 Storfekjøtt

De norske prisene gjelder storfekjøttssortering 14 prosent og 21 prosent fett.



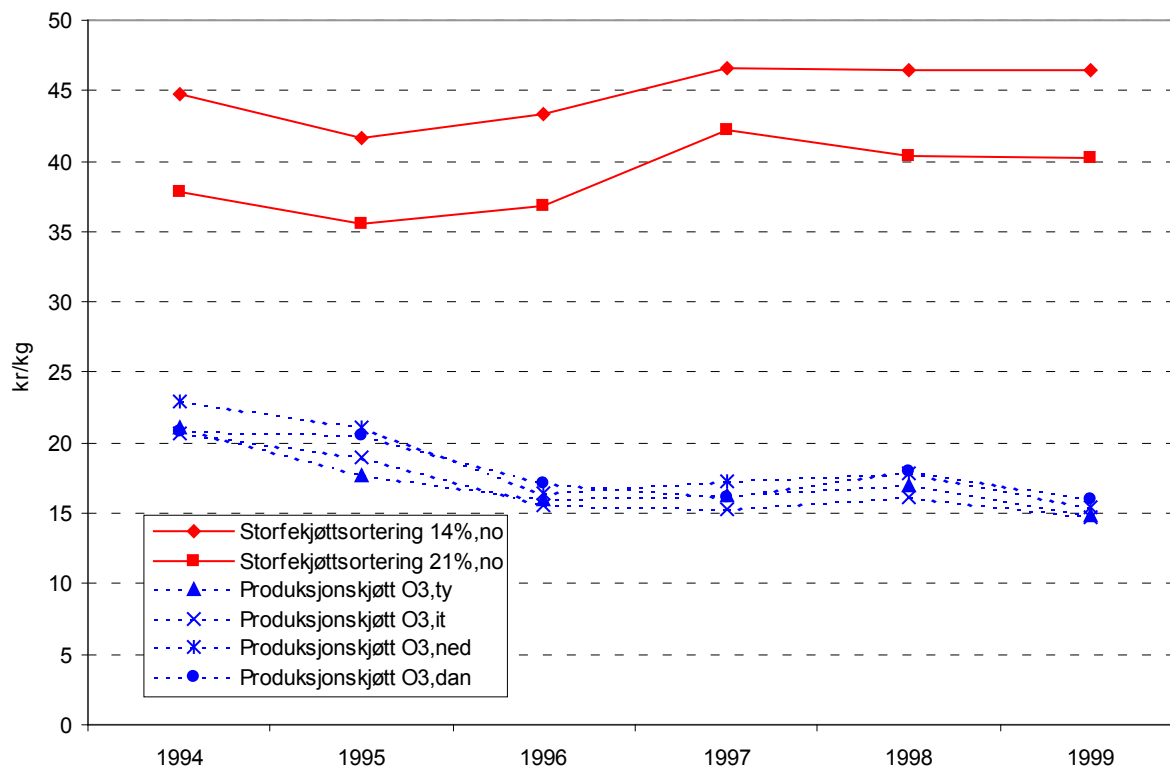
Figur 4.1 Prisutvikling på storfekjøtt i Norge og EU, 1994–1999. Basert på listepriser, ekskl. eventuelle rabatter (Indeks 1994=100, No: Norge, Da: Danmark, It: Italia, Ty: Tyskland, Ned: Nederland)

Kilde: Norsk Kjøtt (2000) og LPC

Prisene på storfekjøtt (produksjonskjøtt) har utviklet seg ulikt i Norge og EU (Figur 4.1). De norske prisene er nå i ferd med å flate ut.

Når det gjelder EU-prisene er dette såkalt produksjonskjøtt klasse O3. Denne inndelingen refererer til det europeiske EUROP-systemet, som nå er standard.

Figuren under viser de faktiske prisene.



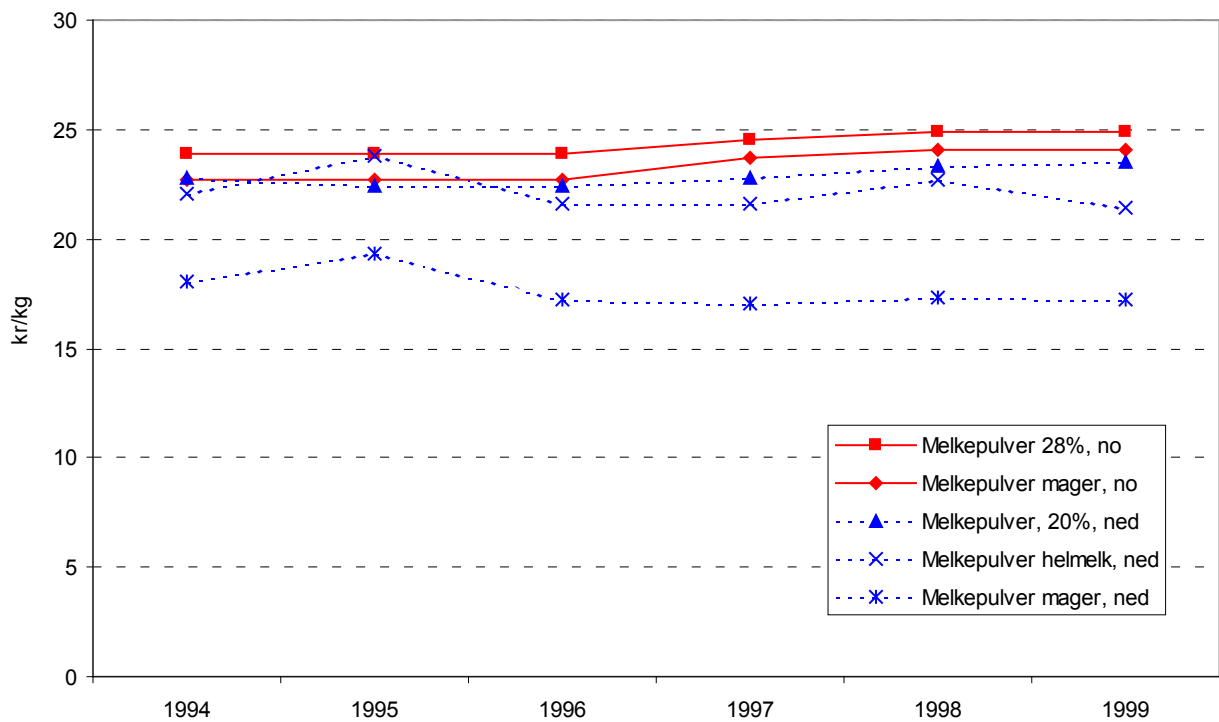
Figur 4.2. Faktiske priser på storfekjøtt i Norge og EU, 1994–1999. Basert på listepriser, ekskl. eventuelle rabatter (No: Norge, Da: Danmark, It: Italia, Ty: Tyskland, Ned: Nederland)

Kilde: Norsk Kjøtt (2000) og LPC

Det går fram at det er store forskjeller mellom norsk industris kjøttpriser og prisene i de utvalgte EU-landene. Prisene i EU-landene har utviklet seg ganske likt.

4.1.2 Tørrmelk

De faktiske prisene på tørrmelk er ganske like i Norge og Nederland, med unntak av magert melkepulver (SMP). Det har vært en relativt lik utvikling i tørrmelkprisene i Norge og EU. Skummetmelkepulver (SMP) er den mest brukte handelsvaren til industrien i både Norge og EU. Sjokolade- og iskremindustrien bruker mye tørrmelk i sin foredling.

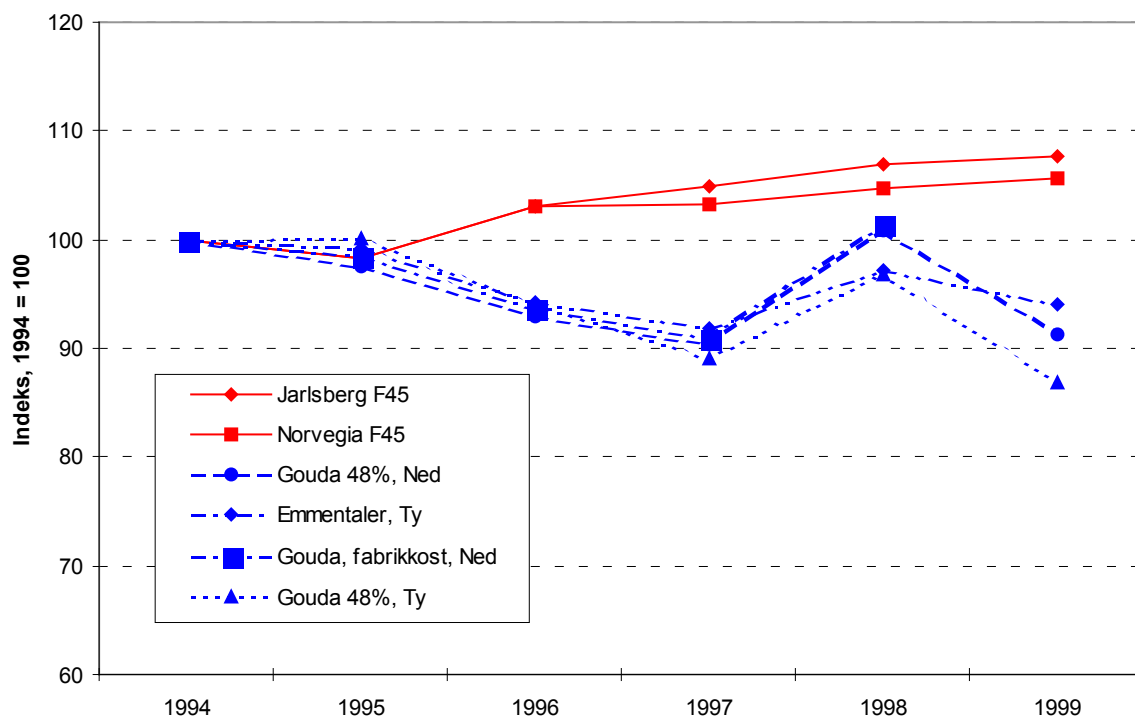


Figur 4.3 Faktiske priser på tørrmelk i Norge og EU. Basert på listepriser, ekskl. eventuelle rabatter, 1994–1999 (No: Norge, Ned: Nederland)

Kilde: Tine Norske Meierier og LPC

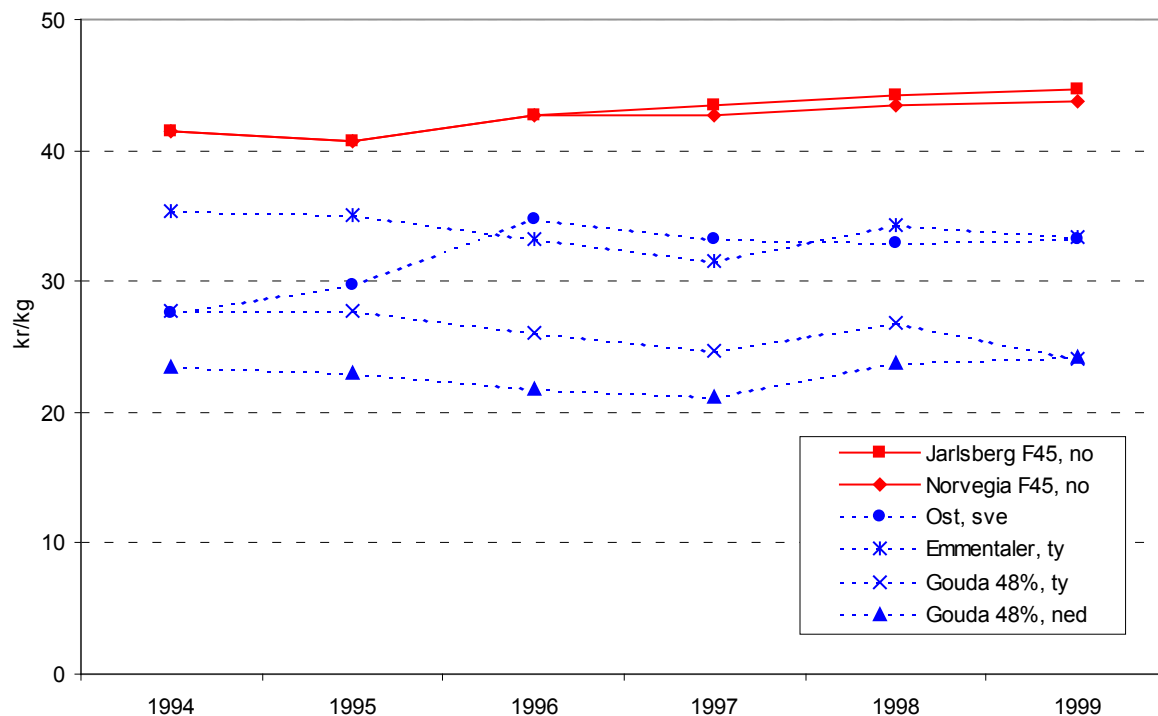
4.1.3 Ost

Listeprisene på ost har i perioden steget noe i Norge. I EU-landene Nederland og Tyskland har prisene avtatt det siste året (Figur 4.4).



Figur 4.4 Utvikling i priser på ost i Norge og EU, 1994–1999. Basert på listepriser, ekskl. eventuelle rabatter (Indeks 1994=100) (Ned: Nederland, Ty: Tyskland)

Kilde: Tine Norske Meierier og LPC



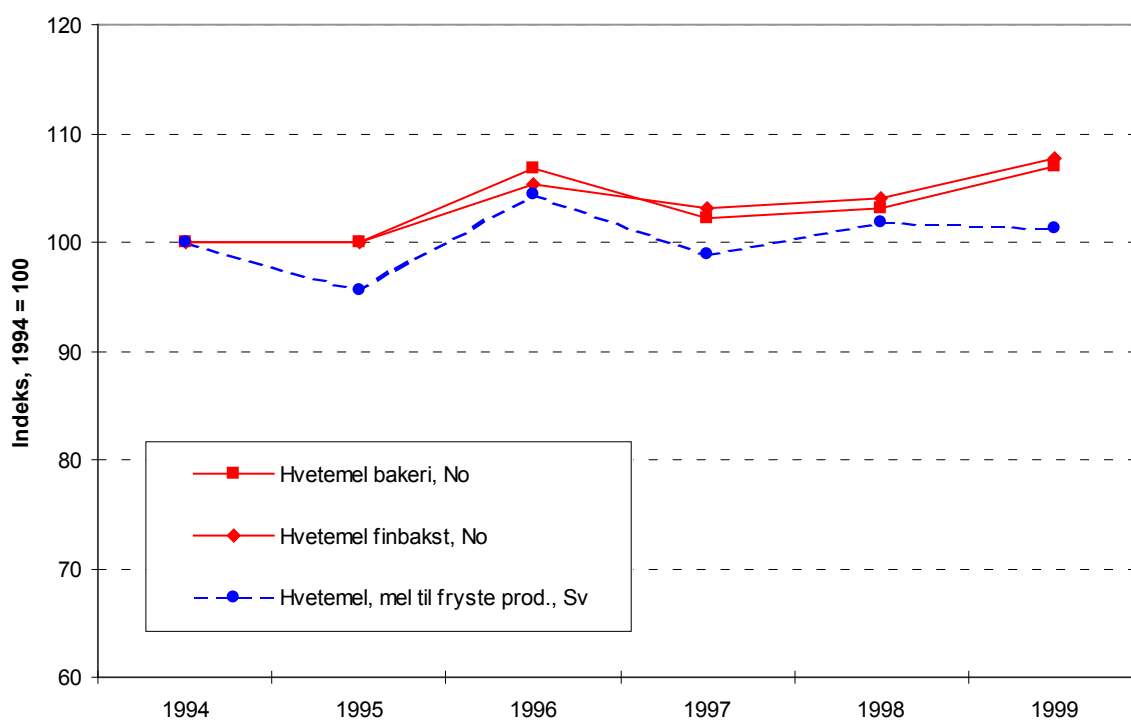
Figur 4.5 Faktiske priser på ost i Norge og EU, 1994–1999. Basert på listepriser, ekskl. eventuelle rabatter (No: Norge, Sve: Sverige, Ty: Tyskland, Ned: Nederland)

Kilde: Tine Norske Meierier og LPC

4.1.4 Hvetemel

For hvetemel har det vært vanskelig å innhente gode prisdata. I Norge opphørte statens monopol på salg av mel i 1995. Fra å ha et fastprissystem, gikk en over til et system med fri melomsetning, hvor det har utviklet seg ulike rabattordninger. Disse rabattene er ikke offentlige, men vi har i analysen stipulert en rabatt på 6 prosent for 1998 (økt fra 4 prosent i 1996), i tillegg til vanlig kvantumsrabatt. I praksis vil disse rabattsatsene variere. Vi avviker således her fra vårt generelle beregningsprinsipp, som baserer seg på listepriser.

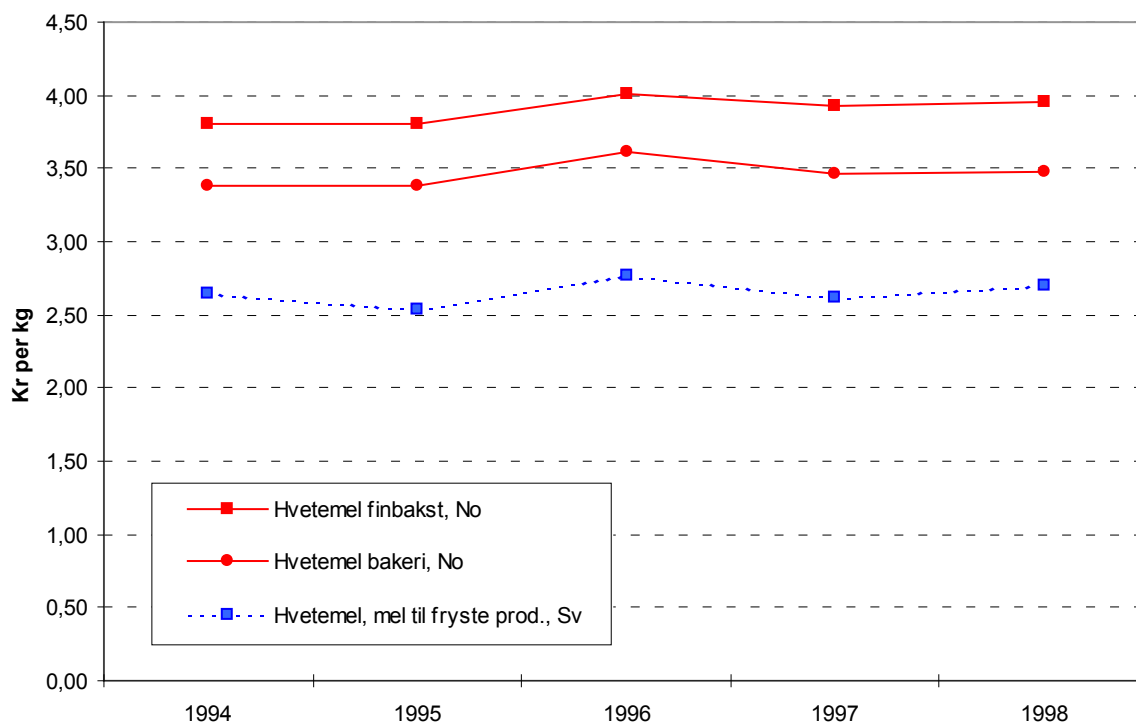
Når det gjelder den svenske melprisen, har en fått oppgitt dagens melpris som nyttes til produksjon av frosne produkter, og benyttet en produsentprisindeks for å anslå tidligere års prisnivå.



Figur 4.6 Prisutvikling på hvetemel i Norge og EU, 1994–1999 (Indeks 1994=100, No: Norge, Sv: Sverige)

Kilde: Statens Kornforretning, Regal Mølle (2000), Statens Jordbruksverk

Prisutviklingen i Sverige og Norge har vært relativt lik (Figur 4.6 og Figur 4.7). Reduksjonen i svenske priser fra 1998 til 1999 (beregnet i norske kroner) skyldes sannsynligvis endrede valutaforhold.



Figur 4.7 Faktiske priser på kvaliteter av hvetemel i Norge og Sverige 1994–1999

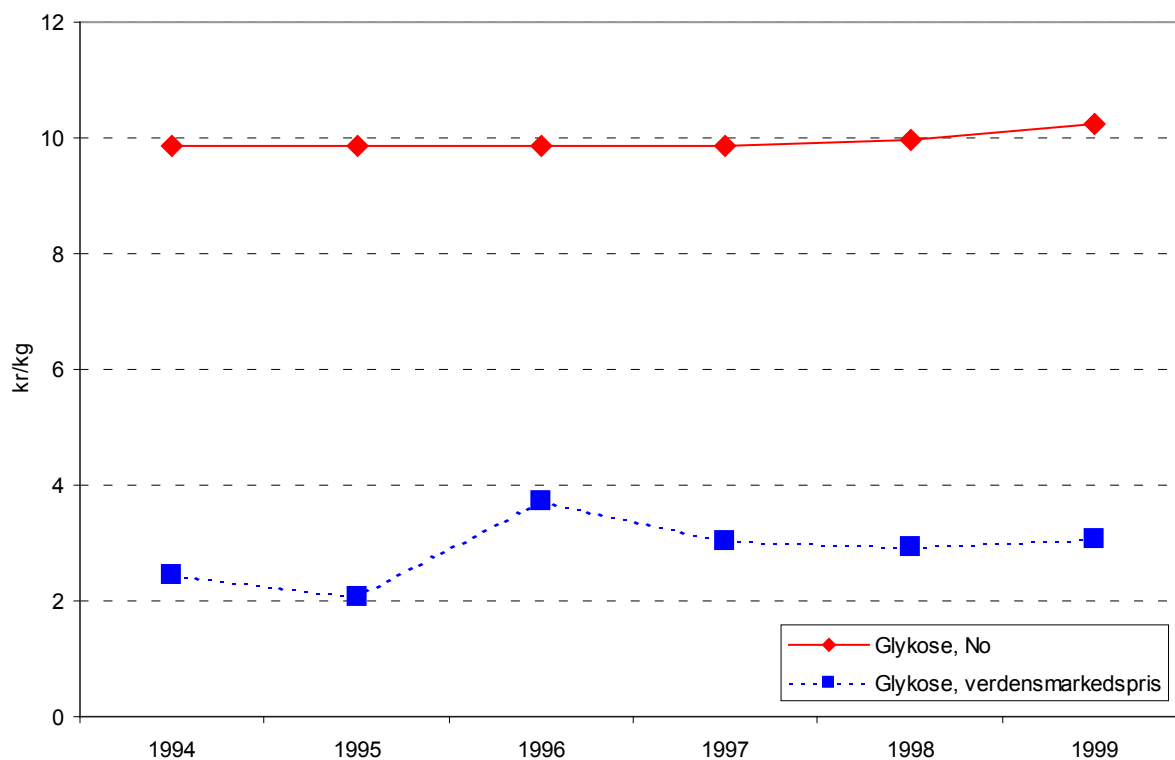
Kilde: Regal Mølle (2000), Statens Kornforretning, Statens Jordbruksverk

4.1.5 Glykose

I motsetning til de andre råvarene vi har sett på, representerer de utenlandske glykoseprisene vi har innhentet, verdensmarkedsprisnivå (cif⁴⁸ Norge), basert på leveranser fra EU-land. Eksportstøtte fra EU er således trukket fra.

Figur 4.8 viser at de norske prisene har holdt seg stabile i perioden, med en svak økning de siste to årene, mens verdensmarkedsprisene har variert mer. Det er imidlertid store prisforskjeller. De norske prisene er over tre ganger så høye som verdensmarkedsprisene, med en kilopris på 10,23 kroner, mot 3,06 kr/kg på verdensmarkedet.

⁴⁸ c.i.f. er forkortelse for «charge, insurance and freight». I denne sammenhengen vil det si at prisen på varen ved grenseovergang er inkludert transport og forsikring.



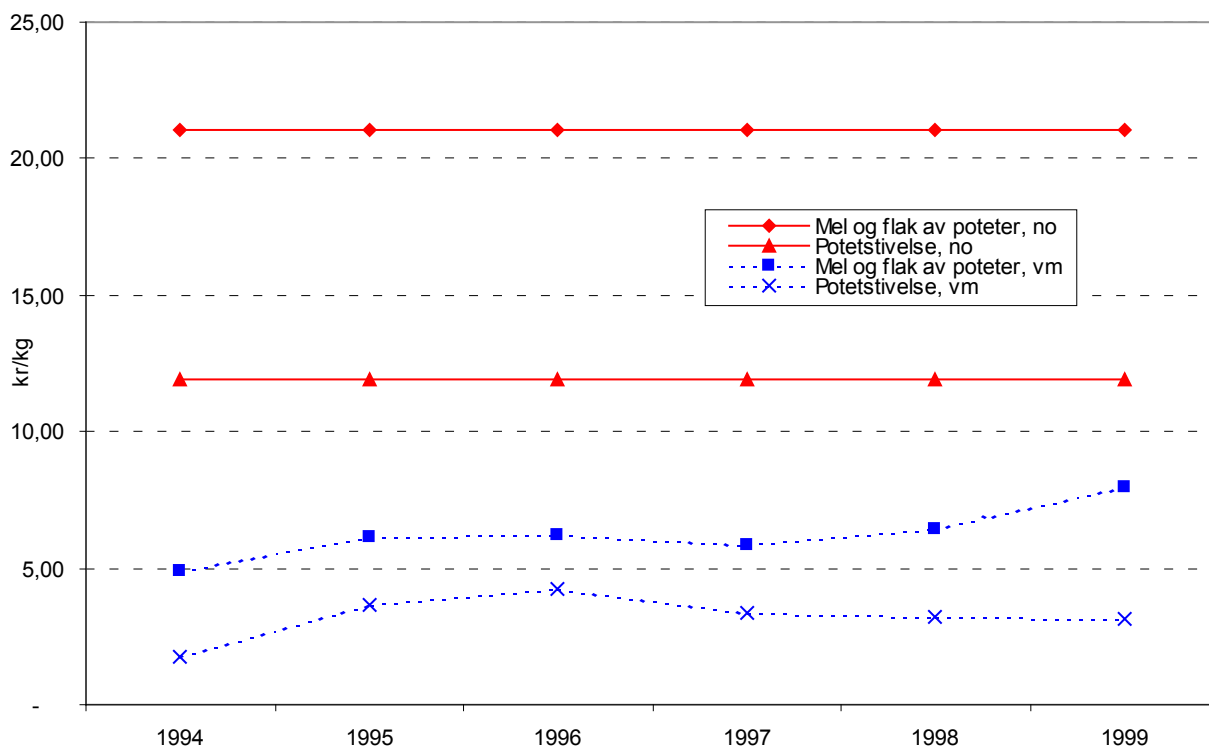
Figur 4.8 Faktiske priser for glykose i EU (verdensmarkedspris) og Norge, 1994–99

Kilde: Statens Kornforretning

4.1.6 Potetflakes og -stivelse

Vi har for potetflakes og potetstivelse benyttet Statens Kornforretnings prisnoteringer. De utenlandske prisene representerer verdensmarkedsprisinivå (c.i.f. Norge).

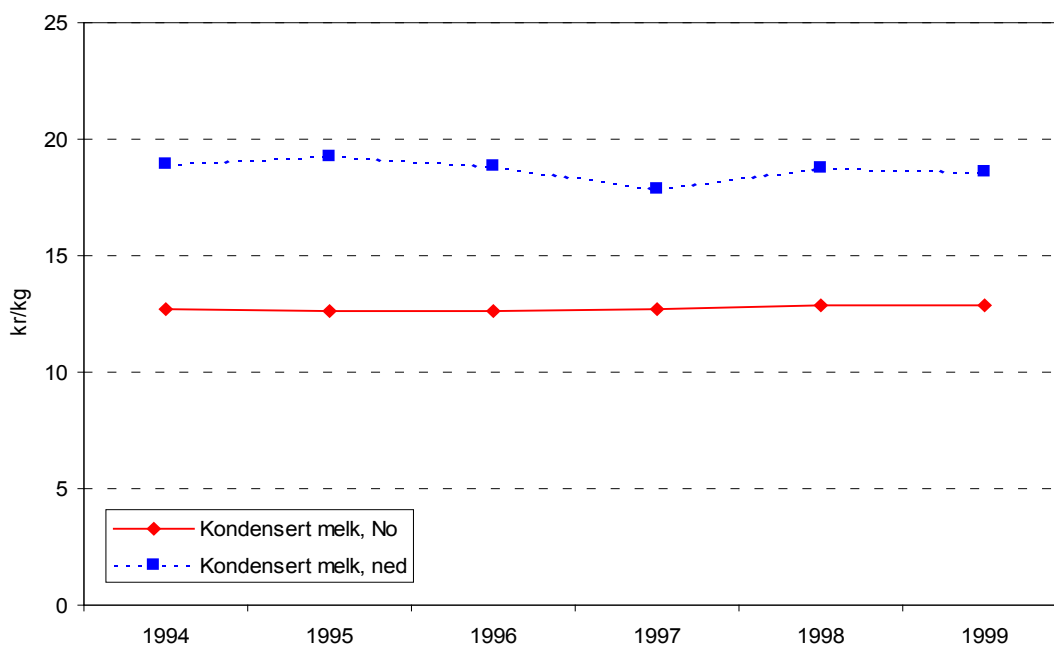
De norske prisene har holdt seg uendret i perioden, mens verdensmarkedsprisene relativt sett har økt en del. Som for glykose, er det også her stor nivåforskjell mellom norske priser og verdensmarkedspriser. De norske prisene er tre til fire ganger høyere enn verdensmarkedsprisene (Figur 4.9).



Figur 4.9 Faktiske priser for potetmel/potetflak og potetstivelse i Norge og verdensmarkedet (vm) 1994–99

Kilde: Statens Kornforretning, Norsk Potetindustri (2000)

4.1.7 Kondensert melk



Figur 4.10 Faktiske priser på kondensert melk i Norge og EU (Nederland), 1994–99

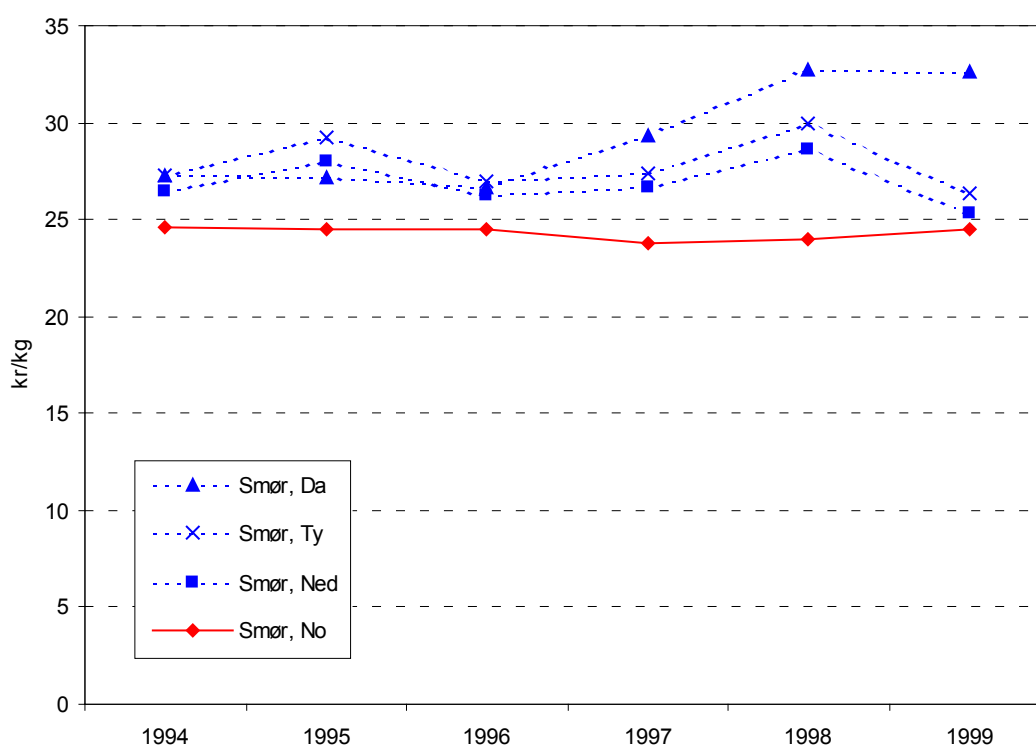
Kilde: LPC, Tine Norske Meierier

Norge og EU (representert ved Nederland) har hatt en noe ulik utvikling i prisen på kondensert melk. Prisene i Nederland har variert en del, men har i nominelle verdier sunket. Norge har i samme periode økt prisene (Figur 4.10).

I faktiske verdier ligger norske priser en del under de nederlandske. I perioden 1994–99 lå norske priser på om lag 2/3 av de nederlandske. Variasjonen i prisene er mindre for den norske melken enn for den nederlandske.

4.1.8 Smør

Figur 4.11 viser at prisutviklingen for smør i EU (Nederland, Tyskland og Danmark) og Norge. Mellom EU landene har utviklingen variert noe. Danmark har i de senere år hatt en relativt stor økning i smørprisene. De norske prisene har vært nokså stabile i perioden 1994–99. Norge har i 1999 de laveste smørprisene og Danmark de høyeste.



Figur 4.11 Faktiske priser på smør i Norge og EU (Nederland, Danmark og Tyskland) 1994 - 99

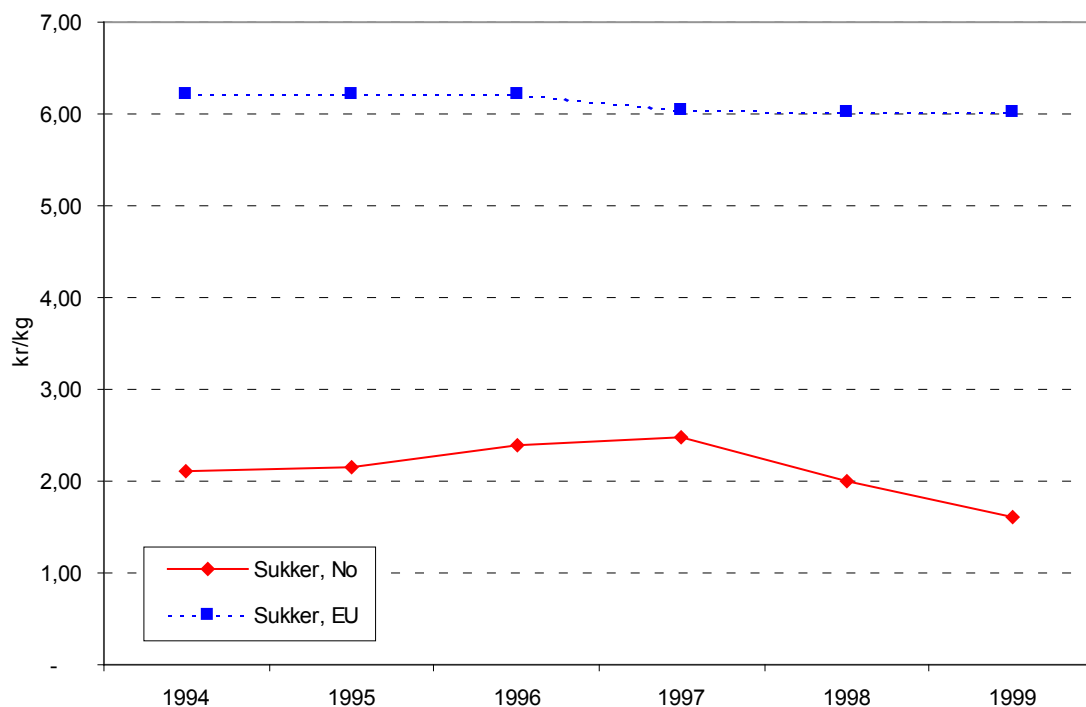
Kilde: Tine Norske Meierier, LPC

4.1.9 Sukker

Siden Norge kjøper sukker til verdensmarkedspris blir det ofte framholdt at Norge har et fortrinn framfor EU landene. Utviklingen i sukkerpris varierer derfor mye mellom Norge og EU (Figur 4.12). Verdensmarkedsprisene økte fra 1994 til 1997, men har deretter hatt et betydelig fall. I EU har prisene vært nokså stabile.

Norge importerer mesteparten av sukkeret fra EU land (Storbritannia og Danmark). EU subsidierer sin eksport av sukker, og produktet er derfor rimeligere i Norge enn i EU. I faktiske verdier ligger EUs kilopris på sukker på rundt 6 kro-

ner. I Norge var prisen i overkant av 2 kr/kg fra 1994 til 1998, men denne ble redusert i 1999.



Figur 4.12 Faktiske priser på sukker i Norge og EU (interne EU-priser), 1994–1999

Kilde: Brynildsen fabrikker (2000)

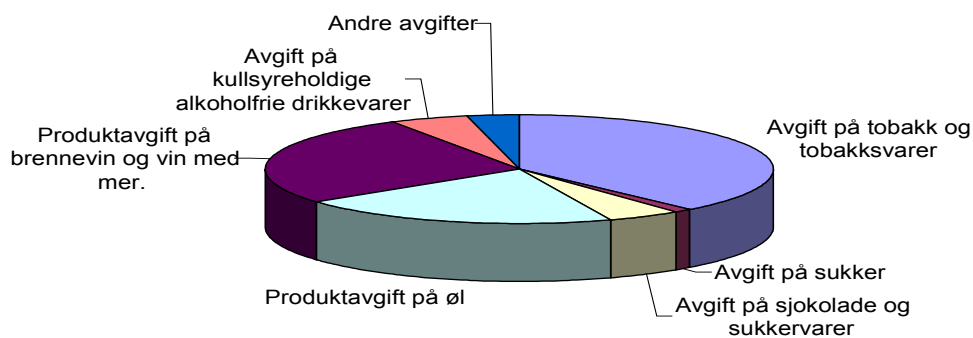
4.2 Avgifter

De viktigste formålene med avgifts- og skattesystemet er å bidra til omfordeling, skape rom for offentlig aktivitet og overføringer og å bidra til at arbeidskraft, kapital og naturressurser brukes effektivt (Finans- og tolldepartementet, 1999).

Noe av hensikten bak avgiftene er å senke forbruket av ulike produkter, og i denne sammenheng er det i stor grad tobakks- og alkoholavgiftene som har betydning for nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Avgiftene bidrar også til å vri forbruket over på andre varer. Intensjonen bak miljøavgiftene er blant annet å stimulere til økt bruk av miljøvennlige produkter.

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien omfattes av ulike særavgifter som totalt utgjør et forholdsvis stort årlig beløp. Avgiftene er knyttet til ulike produkter og de forskjellige bransjene rammes dermed i ulik grad.

Det er først og fremst tobakksindustrien, bryggeriene og sjokolade/sukkervareindustrien som har høye særavgifter (Figur 4.13). Tobakksavgiften og produktavgiften på brennevin, vin og øl utgjør henholdsvis 38 og 48 prosent av nærings- og nytelsesmiddelindustriens totale særavgifter i 1999.



Figur 4.13 Fordelingen av særavgifter på nærings- og nytelsesmidler, 1999

Tabell 4.1 gir en oversikt over særavgifter for nærings- og nytelsesmidler⁴⁹ fra 1995 til 1999, fordelt på avgiftskategorier. Avgiftene er et produkt av omsatt mengde og avgiftssatser. At den totale avgiften øker eventuelt avtar, kan derfor skyldes endring i omsetning, nye satser, at nye produkter omfattes av avgiftsordningen eller en kombinasjon av disse. Vedlegg 3 viser de forskjellige avgiftssatsene fra 1995 til 1999.

⁴⁹ For både importerte og norskproduserte varer.

Tabell 4.1 Særagifter for nærings- og nytelsesmidler 1995–1999 (millioner kr)

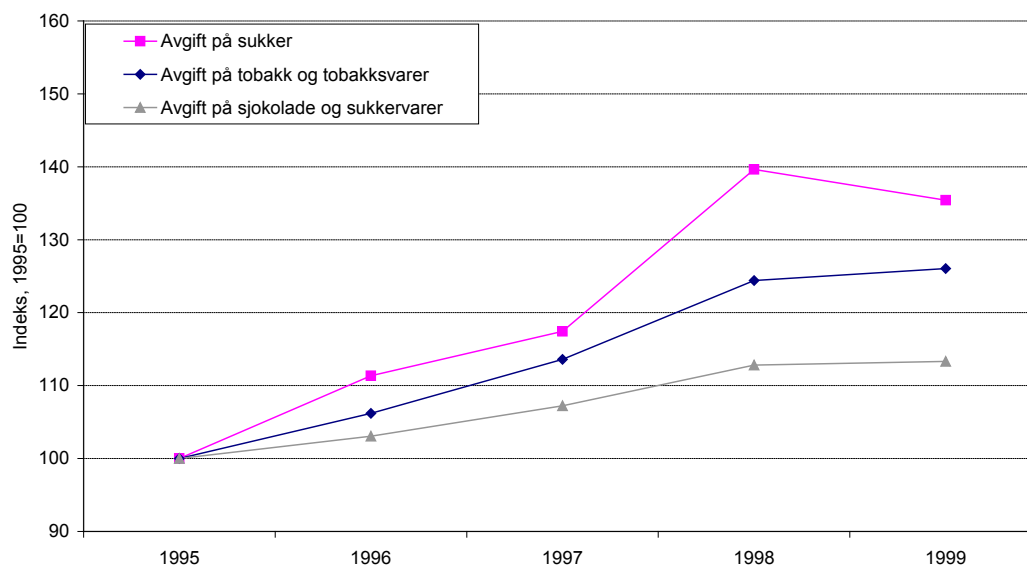
	1995	1996	1997	1998	1999
Produktavgift					
-tobakk og tobakksvarer	5 271,4	5 597,9	5 988,4	6 557,8	6 644,1
-sukker	167,4	186,4	196,6	233,8	226,7
-sjokolade og sukkervarer	692,5	713,6	742,5	781,1	784,7
-kullsyrefrie alkoholfrie drikkevarer	29,5	21,8	20,0	22,5	24,6
-kullsyreholdige alkoholfrie drikkevarer	565,7	594,2	678,2	812,6	879,5
-øl	2 701,9	3 009,0	3 065,3	3 316,8	3 614,6
-brennevin og vin med mer.	-	3 291,7	4 042,5	4 116,0	4 645,9
Emballasje/miljøavgift					
-kullsyrefrie alkoholfrie drikkevarer	25,4	31,6	36,5	32,2	29,1
-kullsyreholdige alkoholfrie drikkevarer	10,7	10,4	10,6	9,2	25,6
-øl	14,0	13,3	13,0	10,8	31,4
-brennevin og vin mv.	-	44,2	65,8	59,3	49,4
Grunnavgift på					
-engangsemballasje, drik- kevarer	100,2	129,0	166,4	161,8	261,0
Forskningsavgift	37,7	36,8	36,6	40,0	40,6
Næringsmiddelavgift	55,2	65,1	69,6	102,9	130,2
Sum avgifter	9 671,6 ¹⁾	13 744,0	15 131,9	16 256,8	17 387,3

1) Omfatter ikke brennevin og vin i 1995

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet (2000a), MATFORSK (2000) og Statens næringsmiddeltilsyn (2000)

4.2.1 Avgift på tobakk, sukker, sukkervarer og sjokolade

Figur 4.14 viser hvordan innkrevingen av avgifter på tobakk, sukker, sjokolade og sukkervarer har endret seg de siste fem årene.



Figur 4.14 Utviklingen i innkrevd avgift på tobakk, sukker, sjokolade og sukkervare, 1995–1999 (indeks 1995=100)

Totalt innkrevd tobakksavgift økte forholdsvis jevnt i perioden og skyldes først og fremst økte avgiftssatser. Avgiften er en stykk- eller vektavgift på sigarer, sigaretter, røyketobakk, skråtobakk, snus, samt sigarettpapir og sigarettthylser. Avgiftssatsene for sigaretter steg med over 20 prosent fra 1996 til 1998, for deretter å stige med 3 prosent fra 1998 til 1999.

Sukkeravgiften er i hovedsak lagt på sukker til forbruker⁵⁰. Sukker som nyttes til ervervsmessig framstilling av varer er fritatt for avgift. Sukkeravgiften er en vektavgift som gjelder roe- og rørsukker, glykose, invertsukker og sirup av forannevnte varer. Avgiftssatsen økte markant fra 1997 til 1998, og dette gjenspeiles i utviklingen av totalt innkrevd sukkeravgift samme år.

Sjokolade- og sukkervareavgiften har steget jevnt gjennom hele perioden.

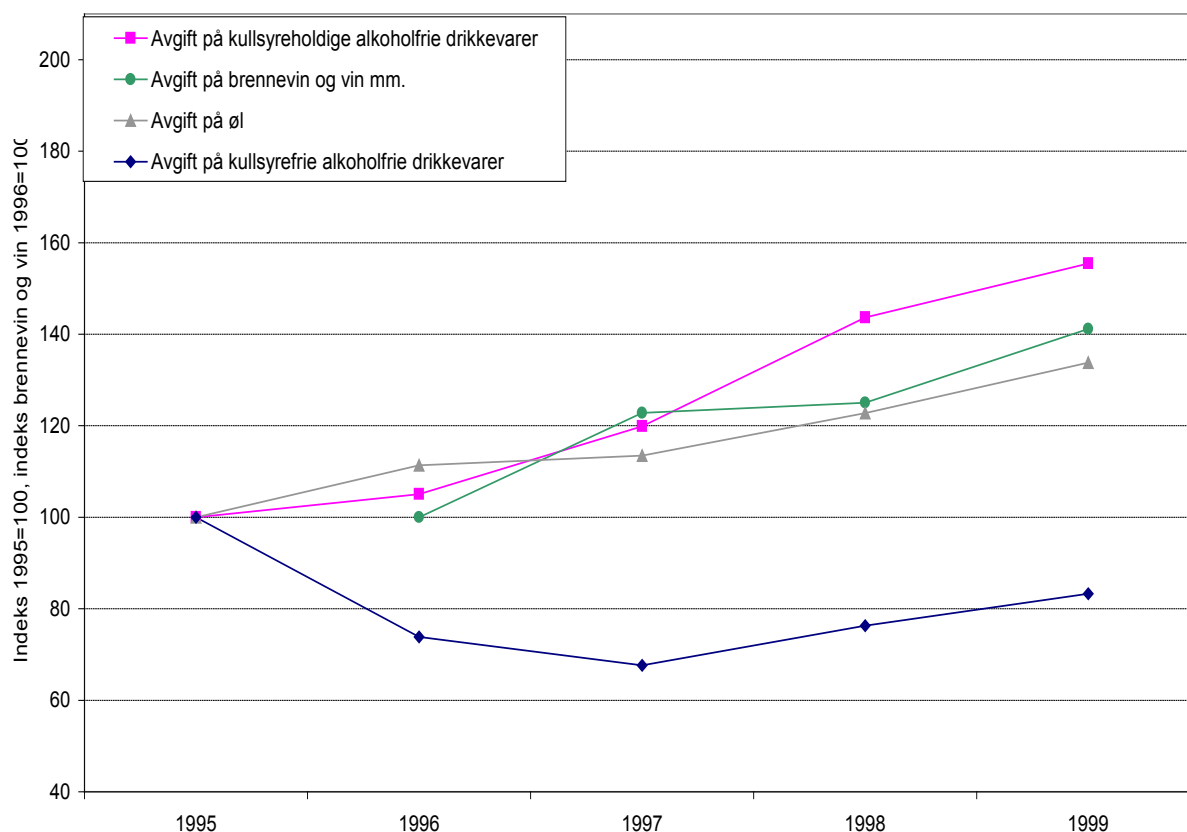
4.2.2 Avgifter på drikkevarer

Drikkevarer omfattes av en rekke særavgifter, deriblant produktavgifter og miljøavgifter. Det skilles mellom avgifter på alkoholholdige og alkoholfrie drikkevarer og innhold av kullsyre.

⁵⁰ Avgiften gjelder også anstalthusholdninger, bevertningsvirksomheter, kjøtt-, fisk- og delikatesseforretninger og honningprodusenter.

4.2.2.1 Produktavgifter

Figur 4.15 viser utviklingen i innkrevd produktavgift på drikkevarer.



Figur 4.15 Utviklingen i innkrevd «produktavgift» på drikkevarer, 1995–1999 (indeks 1995=100, indeks brennevin og vin 1996=100)

Avgiften på *kullsyrefrie, alkoholfrie drikkevarer* er en volumavgift som gjelder saft, limonade, leskedrikk og lignende. Avgiftssatsen steg jevnt fra 1995 til 1997, for deretter å gjøre et markant hopp fra 1997 til 1998 (økning på 28 prosent).

Denne utviklingen fra 1995 til 1997 gjenspeiles imidlertid ikke i tallene for innkrevd avgift, da denne avtok med over 30 prosent fra 1995 til 1997. Etter 1997 har utbetalingen økt, blant annet som følge av økte satser.

Tallene for innkrevd avgift for *kullsyreholdige, alkoholfrie drikkevarer* viser en annen utvikling fra 1995 til 1997. Den steg med 20 prosent fra 1995 til 1997, og har fortsatt å stige. Avgiften er volumbasert, og herunder ligger også avgift på sirup som nyttes til framstilling av slike drikkevarer i dispensere o.l. og avgift på kullsyre⁵¹.

Kullsyreholdige drikkevarer har de samme satsene som de kullsyrefrie. Sirup og kullsyre har egne satser.

Øl-avgiften er en volumavgift med progressive satser etter alkoholinnhold. Innkrevd avgift har økt forholdsvis jevnt i perioden, mens avgiftssatsene gjorde et hopp fra 1997 til 1998⁵².

⁵¹ Avgiften på kullsyre omfatter hjemmeproduksjon av mineralvann, hvor varen ikke er ment for salg.

⁵² De fleste klassene hadde en økning på 12,5 prosent, med unntak av produkter med 0,7% alkohol eller mindre, som økte med 28,2 prosent fra 1997 til 1998.

Som øl-avgiften er avgiften på *brennevin og vin* en volumavgift med progressive satser etter alkoholinnhold. Den innkrevde avgiften økte med hele 23 prosent fra 1996 til 1997, fra 1997 til 1998 var veksten liten, men avgiften økte forholdsvis mye fra 1998 til 1999 (13 prosent). Avgiftssatsene økte noenlunde jevnt i perioden 1995 til 1998, men fra 1998 til 1999 sank de med i underkant av 2 prosent.

4.2.2.2 Avgifter på drikkevareemballasje

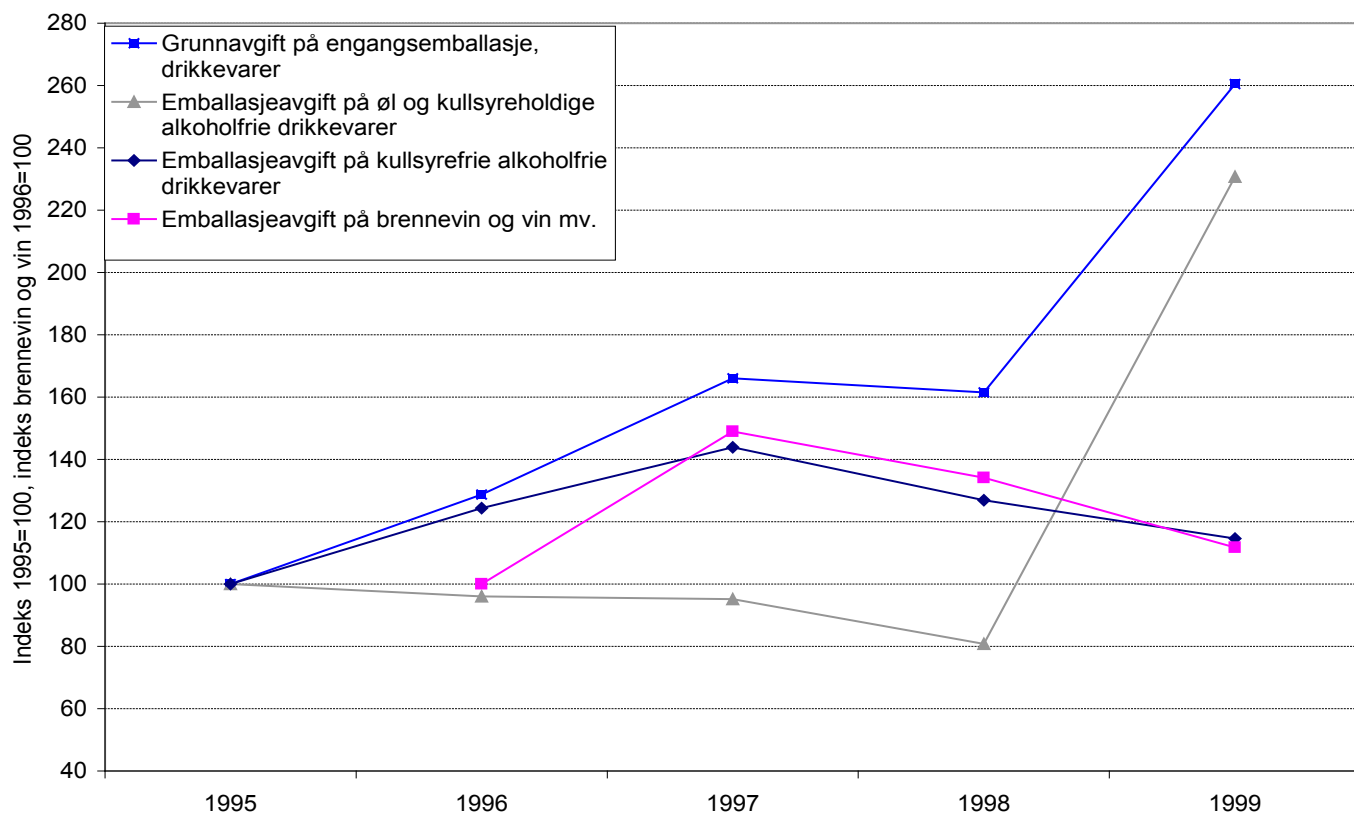
Dagens avgiftssystem for drikkevareemballasje består av en miljøavgift og en grunnavgift. Miljøavgiften har frem til år 2000 vært differensiert etter innhold, og emballasjen for kullsyrefrie, alkoholfrie drikkevarer har hatt lavere avgiftssats enn emballasje for kullsyreholdige og alkoholholdige drikkevarer⁵³. Fra og med 01.01.2000 er det ikke lenger innholdet, men emballasjens art som bestemmer avgiftssatsen⁵⁴ (Toll- og avgiftsdirektoratet, 2000c). Avgiftssatsen graderes etter returandel, og reduseres når returandelen øker. Grunnavgiften omfatter engangsemballasje og er uavhengig av returandel.

Innkrevd emballasjeavgift har variert forholdsvis mye i perioden. For kullsyrefrie alkoholfrie drikkevarer og brennevin og vin økte denne fra henholdsvis 1995 og 1996 til 1997, for så å avta (Figur 4.16). Ser en på utviklingen av emballasjeavgiften på øl og kullsyreholdige alkoholfrie drikkevarer og grunnavgiften på engangsemballasje økte innkrevningen av disse formidabelt fra 1998 til 1999 (185 prosent).

Vi antar at denne endringen først og fremst skyldes økt omsetning av drikkevarer på bokser. I mai 1999 ble det innført returordning av bokser. Statens forurensningstilsyn anslo returandelen til 90 prosent, som gav en avgiftssats på 35 øre/boks mot tidligere 3,50 kroner/boks (SFT, 2000). De «ordinære» flaskene, som har vært i retursystemet i mange år, har en returandel på over 95 prosent, som fritar dem fra avgifter. I løpet av perioden mai - desember 1999 tok øl på boks over omtrent 30 prosent av dagligvaremarkedet, mens brus på boks tok over 5 prosent (NBMF, 2000). Økt omsetning av drikkevarer på bokser bidro til en økning i innkrevd emballasjeavgift på omkring 185 prosent fra 1998 til 1999. Siden boksene, i motsetning til de «ordinære» flaskene, er «engangsemballasje» omfattes de også av grunnavgiften som i 1999 var på var 79 øre/boks. Innkrevd grunnavgift økte med over 60 prosent fra 1998 til 1999.

⁵³ Emballasje til melkeprodukter, kaffe, te, kakao, sjokolade og varer i pulverform er unntatt fra avgiftene (Finans- og tolldepartementet, 1998).

⁵⁴ Det skilles mellom glass og metall (4 kr/enhet), plast (2,4 kr/enhet) og kartong og papp (1 kr/enhet).



Figur 4.16 Utviklingen i innkrevde emballasjeavgifter på drikkevarer, 1999 (indeks 1995=100, indeks brennevin og vin 1996=100)

4.2.3 Næringsmiddel- og forskningsavgift

Næringsmiddelavgiften skal dekke utgiftene til Statens næringsmiddeltilsynets virksomhet. Avgiften er en verdiavgift på forskjellige næringsmidler⁵⁵. I tillegg til å gjelde bedrifter, grossister, produsentsammenslutninger o.l. som skal benytte norskproduserte råvarer til næringsmidler, skal avgiften gjelde også dem som benytter importerte næringsmidler, halvfabrikata og råvarer i produksjonen. Avgiftssatsen for importerte ferdigvarer er lavere enn satsen for norske råvarer og importerte råvarer/halvfabrikata (vedlegg 3). Innkrevd avgift økte med hele 87 prosent fra 1997 til 1999 (Figur 4.17). Avgiftssatsen har variert fra 0,40 prosent i 1995 til 0,73 prosent i 1999 (0,25 prosent og 0,58 prosent ved import).

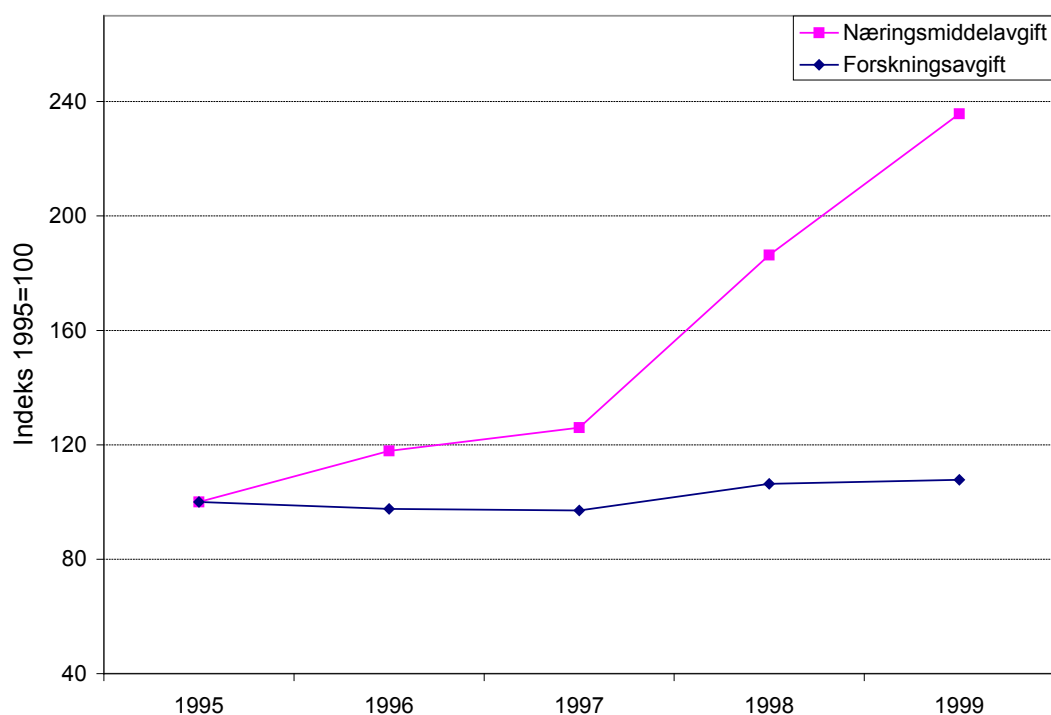
Forskningsavgiften er en verdiavgift som skal betales av alle som bruker norskprodusert og/eller importert kjøtt, flekk, egg, grønnsaker, poteter, frukt og bær i ervervsmessig bearbeiding eller i fremstilling av nærings- og nytelsesmidler.

Avgiften gjelder også importører av ferdigvarer og halvfabrikata basert på disse råvarene, med enkelte unntak.

Innkrevd forskningsavgift har holdt seg forholdsvis stabil fra 1995 til 1999. Avgiften beregnes av brutto fakturabeløp eksklusive merverdiavgift ved innkjøp fra

⁵⁵ Skal betales for alle næringsmidler unntatt vann (som ikke er detaljpakket), kjøtt og fisk. Avgiften på norskproduserte råvarer beregnes av brutto fakturabeløp eksklusive merverdiavgift. Ved import legges varens (råvare, halvfabrikata, ferdigvare) tollverdi til grunn (Kilde: Landbruksdepartementet, 1992).

produsent⁵⁶. Ved import legges varens (råvare, halvfabrikata, ferdigvare) tollverdi til grunn. Avgiftssatsen har vært 0,3 prosent i hele perioden.



Figur 4.17 Utviklingen i innkrevd næringsmiddel- og forskningsavgift, 1995–1999 (indeks 1995=100)

4.3 Tilskudd i form av eksportstøtte og prisnedskrivning

Vi har i det følgende valgt å konsentrere oss om to støtteordninger/virkemidler, eksportstøtte og prisnedskrivning, som skal bidra til å gjøre norsk næringsmiddelindustri konkurransedyktig overfor det utenlandske markedet. Disse er sentrale spesielt for RÅK-industrien (RÅK-begrepet diskuteres nærmere i avsnitt 5.2).

Ordningen med prisnedskrivning innebærer at bedrifter som produserer bestemte typer ferdigvarer kan få tilskudd for bruk av enkelte typer norskproduserte råvarer. Blant annet gis det tilskudd ved bruk av melk, egg, ost og kjøtt til framstilling av sauser og supper. Eksportstøtte gis for bruk av bestemte norske råvarer (melkeprodukter, korn/mel, egg, poteter og kjøtt) til diverse ferdigprodukter gitt at de eksporteres. Alle bakervarer er for eksempel berettiget eksportstøtte.

Det er ført statistikk over eksportstøtten (eksportrestitusjon, XR) i flere år, men for prisnedskrivning (PNS) finnes det kun tall for 1998. Av disse to utgjorde prisnedskrivningen det største beløpet, med en total utbetaling på 70 millioner kroner i

⁵⁶ For råvarer fra foredlingsbedriftens egen produksjon og kontraktproduksjon inntreer avgiften når varen tas inn i industriell bearbeiding, og beregnes av det beløp som må betales for tilsvarende varer ved ordinært innkjøp (Landbruksdepartementet, 1989).

1998. Eksportstøtten utgjorde 34 millioner kroner i 1998, om lag 42 millioner kroner i 1997 og 36 millioner kroner i 1996.

Tabell 4.2 viser utbetalt eksportstøtte og prisnedskrivning per «varegruppe» i 1998. Det er ikke alle RÅK-varer som er berettiget direkte støtte i form av nedskrevne råvarer eller eksportstøtte.

Tabell 4.2 Utbetalt eksportstøtte og prisnedskrivning for 1998

Varegruppe	XR	PNS
bakverk, brød og brødvarer	30 506	
deiger og mixer	1 303	11 541
div. sammensatte næringsmidler	230 796	466 350
diverse barnemat m/mel	3 506	2 942 172
flatbrød	105 999	
Iskrem	2 138 280	18 208 917
kaker	429 538	
kjeks, småkaker, kjekssjokolade	532 653	
knekkebrød	336 007	
musli, cornflakes og lignende	2	
pasta	47 011	
pizza	18 312 327	16 569 470
sauser og preparater til tillaging av sauser	286 286	
sjokolade	5 335 176	21 084 907
sukkervarer	3 736 755	4 212 650
supper, tørr og våte	322 356	1 360 673
tomatprodukter, sennep, majones remulade og lignende	1 585 907	4 195 607
«ellers» inkl. bake-up pizza	416 410	1 340 65
Totalt	33 850 818	70 392 937

Kilde: Statens Kornforretning 1999

Selv om prisnedskrivningen er størst i beløp, er omfanget av varer som er berettiget eksportstøtte større enn det som er berettiget prisnedskrivning. Støtten beregnes ut fra forbruk av bestemte (norske) råvarer som er brukt i varen. Både råvare- og ferdigvareomfanget kan variere *noe*.

Tabell 4.3 viser fordelingen av denne type støtte på ulike bransjer i 1998. Det er kun enkelte få bransjer og varegrupper som mottar større beløp. For bakerbransjen går hele prisnedskrivningen og hoveddelen av eksportstøtten til pizzaprodusentene⁵⁷. Når det gjelder meierivarer er det utelukkende iskrem som mottar støtten.

Sammenligner en varegruppene og bransjene som mottar støtte til eksport eller prisnedskrivning med hvilke bransjer som eksporterer mest eller hvilke RÅK-produkter som importeres mest av (avsnitt 5.2 om internasjonal handel), samstemmer det i stor grad.

⁵⁷ Dette er en sannhet med modifikasjoner. Utjevning av prisen på mel og korn skjer på mølleleddet i stedet for hos bakevareprodusentene.

Tabell 4.3 Utbetalt XR og PNS per bransje i 1998

BRANSJE	XR	PNS
Andre næringsmidler	2 892 272	10 305 452
Bakervarer	19 747 030	16 569 470
Kornvarer	1 305	11 541
Meierivarer	2 138 280	18 208 917
Sjokolade og sukkervarer	9 071 931	25 297 557
Totalt	33 850 818	70 392 937

Kilde: Statens Kornforretning 1999

5 Internasjonal handel

Så vel eksporten som importen av nærings- og nytelsesmidler er voksende. I dette kapitlet tar vi for oss utenrikshandelen med produkter fra nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Vi tar utgangspunkt i Statistisk sentralbyrås utenrikshandelsstatistikk over import og eksport av varer fordelt etter tollvarenummer (HS systemet med 8 sifre). Vi har fulgt Statistisk sentralbyrås definisjoner og inndelinger⁵⁸ og fordelt tollvarenumrene på bransjene (næringsgruppene) i henhold til dette. Enkelte varer ligger i gråsonen mellom ulike bransjer, og vi har ikke foretatt noen vurderinger om hvorvidt disse burde vært plassert annerledes. Varer som defineres som råvarer er ikke tatt med. Det vil for eksempel si at fersk kjølt fisk ikke er medregnet i tallene for fisk.

Verdien av import og eksport i løpende kroner presenteres bransjevis i henholdsvis figur 5.1 og 5.2 i avsnitt 5.1. Tabellene som er grunnlaget for figurene ligger vedlagt (vedlegg 4). Inflasjonen har i perioden 1994–98 vært relativt lav og har i denne sammenheng liten praktisk betydning. I tabellene presenteres, i tillegg til total import- og eksportverdi, bidragene fra de tre landene som hadde størst eksport- eller import⁵⁹ i 1998. Det gjøres oppmerksom på at det foreligger noe usikkerhet bak opphavslandene for importproduktene. Varene kan ha «mellomlandinger» som gjør at ikke alltid riktig opphavsland blir registrert.

Etter figurene følger en bransjevis beskrivelse av eksportens og importens omfang. I noen tilfeller går en nærmere inn på de enkelte varegruppene for å kommentere større forandringer eller momenter som ikke kommer frem av tabellene. Eksport og import av RÅK-varer blir behandlet i et eget avsnitt (5.2). Det siste avsnittet (5.3) vurderer konkurransesituasjonen på hjemmemarkedet med utgangspunkt i

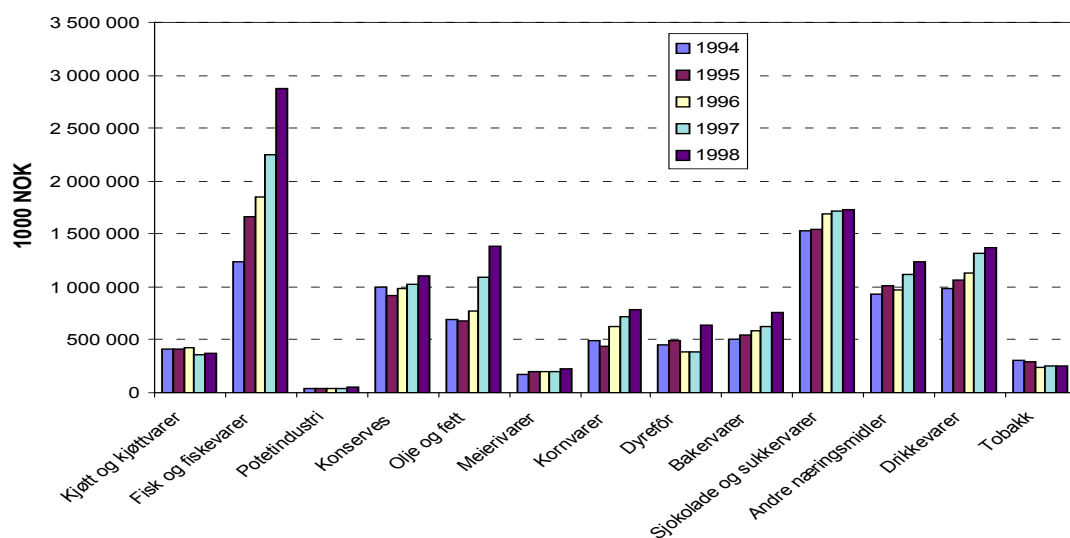
⁵⁸ Beskrevet i Produksjonsstatistikken 1996 (SSB 1997).

⁵⁹ Det kan imidlertid være andre land som har større eksport og import enn disse i 1994–1997.

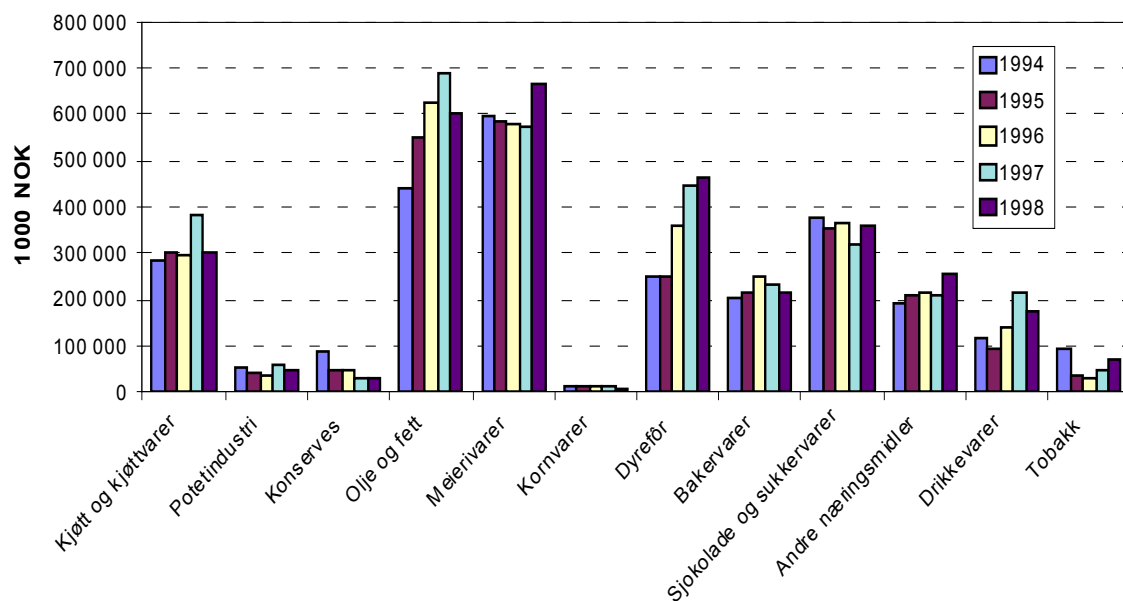
tallene for eksport og import, produksjonstall fra kapittel 3 og data om råvarepriser i Norge og EU.

5.1 Import og eksport – fordelt på bransje

Samlet sett har importen av produkter fra utenlandsk nærings- og nytelsesmiddelindustri økt jevnt fra 8,7 milliarder kroner i 1994 til 12,8 milliarder kroner i 1998, dvs. med 4,3 milliarder kroner eller 46 prosent. Figur 5.1 viser importen i 1994–1998 fordelt på varegrupper. Eksporten økte i samme periode fra 15,8 til 22 milliarder kroner, dvs. med 6,2 milliarder kroner eller 44 prosent. Figur 5.2 viser eksporten i 1994–1998 fordelt på varegrupper, med unntak av fisk og fiskevarer.



Figur 5.1 Import av varer fra utenlandsk nærings- og nytelsesmiddelindustri, 199–1998



Figur 5.2 Eksport av varer fra nærings- og nytelsesmiddelindustrien, 1994–1998 (fisk og fiskevarer er holdt utenfor)

5.1.1 Kjøtt og kjøttvarer

Importen av kjøtt og kjøttvarer gikk jevnt nedover fra 411 millioner i 1994 til 371 millioner i 1998. De tre landene som eksporterte mest til Norge i 1998 var Sverige, Danmark og Botswana. Mens Sverige og Danmark reduserte sin eksport til Norge i perioden, økte Botswana eksporten. I 1996 og 1997 var økningen fra Botswana meget stor, mens den i 1998 var mer moderat. I 1998 utgjorde importen fra Botswana 20 prosent av importert kjøtt og kjøttvarer. Denne importen er såkalt MUL-import (tollfri import fra de minst utviklede landene).

Eksporten av kjøtt og kjøttvarer har ligget på rundt 300 millioner kroner i perioden, og nådde en topp i 1997. Sverige var den største mottakeren av norske kjøttvarer i 1998, og vi har eksportoverskudd på denne varegruppen overfor Sverige. Belgia var en stor avtaker av norske varer i 1997, mens det tyrkiske markedet, som var stort fra 1994 til 1997, falt i 1998. En del av kjøtteksporten er reguleringseksport som varierer med markedssituasjonen, og vil være størst i perioder med markedsoverskudd⁶⁰.

5.1.2 Fisk og fiskevarer

Fisk er Norges største eksportnæring, etter olje. I vår statistikk er ikke fersk eller kjølt rund⁶¹ fisk med. Totaltallet for eksport av «fisk» vil derfor være langt høyere enn det som presenteres her, siden vi eksporterer mye «lite bearbejdede fiskeprodukter».

Det er imidlertid verdt å merke seg at fisk og fiskevarer faktisk også er den produktkategorien blant næringsmidler vi importerer mest av. Det var en jevn økning i importen fra 1,2 milliarder kroner i 1994 til 2,9 milliarder kroner i 1998. Ikke overraskende er det nabolandene Russland⁶², Danmark og Island som eksporterer mest fisk til Norge.

Norsk eksport har i perioden økt fra 13,1 til 19,6 milliarder kroner, dvs. med 33 prosent. Storbritannia, Japan og Portugal importerte mest i 1997, og det har i perioden vært en økning i eksporten til samtlige av disse landene. Hele 78 prosent av eksporten gikk i 1998 imidlertid til andre land enn disse tre. Det viser at vi har store og ulike markeder for våre fiskeprodukter.

5.1.3 Potetindustri

Under denne bransjen importeres det mel, flak og halvfabrikata av poteter og noen blandingsprodukter. En stor del av produktene går til industri. I import- og eksportsammenheng er bransjen liten. Den utgjorde i 1998 0,3 prosent av importen⁶³ og 0,2 prosent av total eksport av nærings- og nytelsesmidler.

⁶⁰ I 1995 og 1996 var reguleringseksporten lav, med henholdsvis 584 tonn og 139 tonn. I 1997 var den 5820 tonn (KLF, 2000).

⁶¹ «Rund fisk» er fisk som er bløgget (tappet for blod) men ikke videre bearbejdet. Fryst rund fisk er med i statistikken fordi innfrysing regnes som bearbejding.

⁶² Russland er ellers et land vi importerer mye rund fisk fra.

⁶³ I RÅK-sammenheng diskuteres ofte «Pringles chipsen» som er laget av en «deig» av poteter. Denne kommer inn på tolltariff nummer 1905.9099 «bakervarer ellers».

Importen varierte i perioden 1994 til 1998 mellom 38 og 48 millioner kroner. Det har vært en økning i importen fra Storbritannia og i en viss grad Italia.

Eksporten går i hovedsak til våre naboland Finland, Sverige og Island. De mottok 86 prosent av eksporten i 1998. Fra 1994 til 1998 varierte eksporten fra 35 til 59 millioner kroner. Importen og eksporten av potetprodukter er med andre ord omtrent like stor.

5.1.4 Konserver

Konserverindustrien omfatter produkter av grønnsaker og frukt, bearbejdede og konserverte, og inkluderer innsatsfaktorer som pulp av bær og lignende.

Årlig importeres det konserverprodukter for om lag 1 milliard kroner. Importen var rimelig stabil fra 1994 til 1998, og kom fra en rekke land. USA, Brasil og Nederland var de største eksportørene til Norge i 1998, og disse tre landene har økt sin eksport til Norge gjennom hele perioden. En god del av produktene er innsatsfaktorer i den norske konserverindustrien. Det importeres for øvrig lite saft og syltetøy til forbrukermarkedet. Særlig gjelder dette produkter av røde bær.

Eksporten fra den norske konserverindustrien har vært beskjeden. Den er redusert fra 85 millioner kroner i 1994 til om lag 27 millioner kroner i 1998. Eksporten gikk til våre naboland Sverige, Danmark og Island. Det ble i 1994 eksportert for 69 millioner kroner til Sverige, men denne sank til 11 millioner kroner i 1998.

5.1.5 Olje og fett

Det norske markedet for «gult fett», dvs. margarin⁶⁴ og blandinger derav, er i all hovedsak produsert innenlands. All planteolje som brukes i norsk industri er importert.

Den totale importen av oljer og fett har økt fra ca. 686 millioner kroner i 1994 til 1,4 milliarder kroner i 1998. Av den totale importen i 1998, målt i verdi, var ca. 60 prosent marint fett, 31 prosent plantefett og det resterende var diverse animalske produkter og blandingsprodukter.

De store eksportørene er Danmark, Island og USA. Fra Island importerer vi utelukkende marint fett. USA er en «ny» eksportør til det norske markedet og hovedsakelig er også dette marint fett. Importen fra Danmark bestod av ca. 2/3 marint fett og 1/3 diverse animalsk fett og blandingsprodukter. Planteoljene får vi i stor grad fra Tyskland, Nederland og Malaysia. Importen av marint fett og oljer økte med mer enn 100 prosent fra 1997 til 1998.

Eksporten økte fra 442 millioner kroner i 1994 til 604 millioner kroner i 1998, med en topp i 1997 på 686 millioner kroner. Denne fordelte seg i 1998 med 51 prosent på fiskefett og 48 prosent på planteprodukter, og det resterende var diverse animalsk fett og blandingsprodukter. De største mottakerlandene var i 1998 Sverige, Storbritannia og Frankrike. Storbritannia, Frankrike og USA mottok marint fett, mens planteoljene ble i stor grad eksportert til Sverige.

⁶⁴ «Gult fett» er også vanlig smør, men i denne sammenheng kommer det inn under meierivarer. En del «gult fett» kommer også inn under 2106.9060 «fetteemulsjoner og lignende med mer enn 15% melkefett». De omtales ikke her.

5.1.6 Meierivarer

Meierivarer inkluderer omtrent alle produkter basert på melk, inkludert iskrem, laktose og kasein.

Importen av meierivarer økte jevnt fra 173 millioner kroner i 1994 til 233 millioner kroner i 1998. Det er tre tradisjonelle store eksportører av ost som står for hovedparten av eksporten til Norge, henholdsvis Danmark, Frankrike og Tyskland. Disse landene har økt sin eksport til Norge i perioden 1994 til 1998.

Norsk eksport av meierivarer var 2–3 ganger så stor som importen i 1998. Eksporten sank fra 599 til 574 millioner kroner i tidsrommet 1994 til 1997, men økte til 665 millioner kroner i 1998. Økningen kan forklares med økt salg til USA og Japan.

Om lag halvparten av meierieksporten er reguleringseksport, for eksempel TINE Norske Meieriers eksport av japanprim. Til USA eksporteres det hovedsakelig Jarlsbergost.

5.1.7 Kornvarer

Kornvarer inkluderer en hel del produkter. Blant annet går deiger og mixer til framstilling av brød og andre bakevarer inn her⁶⁵.

Den norske importen innen denne kategorien er høy i forhold til eksporten. Forholdet var om lag 82:1 i 1998. Importen økte med ca. 60 prosent fra 1994 til 1998. Økningen i importerte varer fra de tre viktigste eksportnasjonene var stor, men USA skiller seg ut med en eksportøkning til Norge på 171 millioner kroner, eller 276 prosent.

Den norske eksporten av kornvarer er liten og avtok fra 1994 til 1998. Spesielt gikk eksporten til Sverige ned. Det lille vi eksporterte i 1998 gikk i hovedsak til USA, Sverige og Island. Bransjen totalt eksporterte for snaue 9,5 millioner kroner i 1998.

5.1.8 Dyrefôr

Med dyrefôr menes fôr til husdyr så vel som kjæledyr, inkludert fisk. Fôrmais, høy, surfôr og lignende er ikke med i statistikken.

Det er i stor grad flyt av fôrprodukter begge veier over de norske grensene. Importen økte mye fra 1997 til 1998, fra 385 til 639 millioner kroner, etter en nedgang fra 1995 til 1996. De tre største eksportørlandene i 1998 var Danmark, Storbritannia og Tyskland. Økningen fra 1997 til 1998 var spesielt stor for Danmark. Danmark har imidlertid store årlige fluktasjoner i eksportert kvantum til Norge.

Deler en opp importen i henholdsvis «fôr til husdyr» og «fôr til kjæledyr» (i begge tilfeller inkludert fiskefôr) fordelte denne seg jevnt på disse to i 1998. Tidligere år har importen vært dominert av fôr til kjæledyr. Danmark, Storbritannia og Nederland dominerte importen av husdyrfôr i 1998 (92 prosent i alt). Tyskland, USA og Frankrike var samme år størst på fôr til kjæledyr (56 prosent til sammen). Videre var 41 prosent av fôret totalt og 82 prosent av husdyrfôret til fisk.

⁶⁵ Pizza m/stekt bunn går inn under «næringsmidler ellers».

Den norske eksporten økte jevnt fra 249 millioner kroner i 1994 til 461 millioner kroner i 1998. Det gir en relativ økning på 85 prosent. Den desidert største mottakeren var Færøyene med 184 millioner kroner i 1998, dvs. 40 prosent av total eksport. Ellers mottok Storbritannia og Tyskland til sammen ca. 20 prosent. Både Færøyene og Tyskland har hatt en jevn økning i importen av norskprodusert fôr, mens til Storbritannia har den vært litt mer ujevn.

Deler en opp eksporten i «fôr til husdyr» og «fôr til kjæledyr», har husdyrfôret dominert eksporten (96 prosent i 1998). Det har ellers vært en jevn stigning i eksporten av begge typer fôr. Så godt som all eksport til Færøyene og Storbritannia var husdyrfôr, herav 60 prosent til fisk. Av totalen utgjorde fiskefôret ca. 57 prosent.

5.1.9 Bakervarer

Bakervarebransjen inkluderer hele avsnitt 19.05 i tolltariffen. Herunder kommer kjeks, småkaker, pizza, brød og brødvarer, kavring, flatbrød og lignende. Deiger, mixer og lignende til framstilling av disse produktene går inn under «kornvarer», og pizza med ustekt bunn under «andre næringsmidler», men kunne i prinsippet vært lagt inn under «bakervarer». Det ville økt importtallene ganske mye, men ville ikke endret nevneverdig på eksport tallene⁶⁶.

Importen av bakervarer har økt jevnt fra 505 millioner kroner i 1997 til 760 millioner kroner i 1998, dvs. en stigning på 50 prosent. Fra 1997 til 1998 steg importen med 22 prosent. Sverige og Danmark er «storeeksportører» av bakervarer til Norge, og sto i 1998 for henholdsvis 34 og 26 prosent av den totale importen. Storbritannia følger etter med 10 prosent. Det har vært en jevn økning i importen fra Sverige og Danmark (65 og 63 prosent fra 1994 til 1998). På brødvarer er ellers Frankrike og Italia store. Både danskene og svenskene har, direkte eller indirekte, eierinteresser i norske bakeribedrifter.

Eksporten av bakervarer fra Norge utgjorde i 1998 213 millioner kroner. Eksporten har fluktuert mellom 202 og 249 millioner kroner i perioden 1994–1998. Spesielt til Sverige, er en stor del av denne eksporten i form av ferdig-pizzaer. Mens importen har vist betydelig økning, har eksporten vært stabil, eller kanskje litt nedgående⁶⁷. Sverige, Finland og Danmark var de viktigste eksportmarkedene i 1998. Generelt har eksporten til de tre nevnte landene avtatt det siste året.

5.1.10 Sjokolade og sukkervarer

Under denne overskriften er det hovedsakelig sjokolade og «godterier» men også vanlig sukker og en beskjedent mengde kandiserte eller glasserte fruktdeler.

Det har vært en svak, men jevn økning i importen av denne typen varer i perioden 1994–1998, fra 1 526 til 1 732 millioner kroner (økning på 13 prosent). Danmark, Sverige og Storbritannia var de landene som eksporterte mest av disse varene til Norge i 1998. Vanlig sukker utgjør en stor del, enten i bulk eller i forbrukerpakninger. Danmark og Storbritannia er de viktigste eksportnasjonene for sukker til Norge (Danisco og Tate & Lyle).

⁶⁶ Importen av deiger økte fra 6,2 millioner kroner i 1994 til 17,8 millioner kroner i 1998.

⁶⁷ Foreløpige tall for utenrikshandelen 1999 støtter opp om en nedgang i eksporten.

Eksporten var i samme periode forholdsvis stabil og lå mellom 320 og 378 millioner kroner. Eksporten til Sverige og Danmark varierte fra henholdsvis 164 til 197 millioner kroner og fra 66 til 77 millioner kroner. Den franske importen av norske varer økte fra omtrent null i 1997 til om lag 38 millioner kroner i 1998.

Det ligger en del opplysninger skjult bak disse tallene. En del av de norske sjokolade- og sukkervareprodusentene tilhører internasjonale konserner, eventuelt norske konserner med interesser i utlandet. Konsernstrukturene tilsier at det vil være en del flyt over grensene. Videre er det ingen sukkerproduksjon i Norge, og importtallene sammenlignet med eksporttallene gir følgelig et litt galt bilde over konkurranse situasjonen.

5.1.11 Andre næringsmidler

Dette er en sammensatt kategori som inneholder en rekke produkter som ikke passer inn under de andre kategoriene. På importsiden er dette en relativt stor «bransje». Varene innenfor denne bransjen utgjorde om lag 10 prosent av den totale importerte varemengden innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien i 1998. Bransjen omfatter blant annet produkter som te og kaffe, smakstilsetninger og krydder (inkludert sauser), pastavarer, diettmat og diverse homogeniserte matvarer⁶⁸, gjær og andre bakehjelpemidler, eddik, supper og buljonger, pizza m/ustekt bunn og diverse eggeprodukter.

Importen økte fra 927 millioner kroner i 1994 til 1 235 millioner kroner i 1998, men det var noen mindre fluktasjoner i mellomtiden. Sverige, Danmark og Sveits stod for om lag 44 prosent av eksporten til Norge. En stor andel av varene fra Sveits er kaffe og te. Te og kaffe utgjorde 22 prosent og krydder og smakstilsetninger (inkludert sauser) utgjorde 17 prosent av total import for denne gruppen i 1998. Av importen av krydder og smakstilsetninger på 215 millioner i 1998, utgjorde sauser 62 prosent (133 millioner kroner). Førstnevnte har vært rimelig stabil i perioden 1994–98, mens sistnevnte har økt noe. Pastavarer er voksende kategori og økte fra 40 millioner kroner i 1994 til 86 millioner kroner i 1998. Pastavarene utgjorde i 1998 7 prosent av importen av «andre næringsmidler». Homogeniserte varer utgjorde en forsvinnende liten del, mens det ble importert mest av varer som faller inn under «annet» (657 millioner eller 55 prosent i 1998). Av dette er en stor del uspesifisert (tolttariff 210069090 «næringsmidler ikke ellers nevnt»).

Den totale eksporten i denne «bransjen» var i 1994 191 millioner kroner og steg til 256 millioner kroner i 1998. Eksporten gikk i all hovedsak til våre naboland Sverige, Danmark og Finland. «Annet», jamfør avsnittet over, utgjorde ca. 81 prosent av eksporten og 77 prosent av dette gikk til landene nevnt ovenfor. Bildet er at kategorien «annet» vokser. I denne kategorien er det en stor andel RÅK varer (se avsnitt 5.2).

⁶⁸ En del syltetøy og andre homogeniserte frukt- og grønnsaksprodukter vil gå inn her i stedet for som konserver.

5.1.12 Drikkevarer

Denne bransjen innbefatter både vin, brennevin, øl, malt og mineralvann og leskedrikker.

Importen har vært økende fra 989 millioner kroner i 1994 til 1 374 millioner kroner i 1998. Vin og destillert brennevin utgjorde i 1998 82 prosent. De to største eksportnasjonene som bidrog til det norske markedet var i 1998 Frankrike og Spania. Frankrikes eksport bestod av 2/3 vin og 1/3 brennevin. Frankrikes andel av importen var 25 prosent for vin og 39 prosent av destillert brennevin. Spanias eksport er omtrent utelukkende vin (20 prosent av total import av vin).

Fra Tyskland, det tredje største eksportlandet til Norge innen denne bransjen, importerer Norge malt, mineralvann og vin.

Importen av øl kom i 1998 i stor grad fra Irland (ca. 27 prosent), Storbritannia (16 prosent) og Nederland (13 prosent). I 1998 utgjorde øl kun 3 prosent av importen av drikkevarer. Mineralvann utgjorde samme år ca. 5 prosent og kom hovedsakelig fra Tyskland (27 prosent), Sverige (18 prosent) og Nederland (17 prosent). Vel og merke målt i *verdi*, ikke volum.

På eksportsiden er utviklingen noe mer uklar. I 1994 eksporterte vi drikkevarer for 119 millioner kroner og i 1998 for 174 millioner kroner. I 1997 var eksporten oppe i 217 millioner kroner. Det har vært noen fluktuasjoner mellom årene, særlig med hensyn til Sverige. Sverige importerer en stor del av den norske eksporten av drikkevarer (67 prosent i 1998). Derneft kommer Tyskland og Danmark.

Varesammensetningen på eksportsiden var naturlig nok annerledes enn det som var tilfelle for importen. I 1998 var 53 prosent mineralvann, 34 prosent destillert brennevin og 7 prosent øl. Brennevinet gikk nesten utelukkende til Sverige, Tyskland og Danmark (97 prosent). Mineralvannet ble eksportert hovedsakelig til Sverige (91 prosent). Fra 1996 til 1997 økte verdien av mineralvanneksporten til Sverige fra 26 til 143 millioner kroner. Den falt igjen til 83 millioner kroner i 1998. Dette kan ses i sammenheng med konsernstrukturer over den norsk-svenske grensen og pris- og tollendringer på sukker og sukkerholdige varer i EU og delvis Norge.

5.1.13 Tobakk

Tobakk defineres som «nytellesmiddel» heller enn «næringsmiddel». Handelen med ferdige tobakksvarer er begrenset. Generelt er både importen og eksporten redusert i perioden 1994–98.

I importen er det årlige fluktuasjoner i total mengde og forholdet mellom land. Nederland eksporterte mest tobakk til Norge i 1998 (107 millioner kroner), dette var en tredobling fra 1997 (36 millioner kroner). Sveits er en tradisjonelt stor eksportør, men halverte eksporten fra 1997 til 1998 (fra 140 til 72 millioner kroner). Dette bør nok ses i sammenheng med at flere av tobakksvareprodusentene er multinasjonale selskaper. Sverige bidrar ellers med noe (27 millioner kroner), blant annet snus.

Eksporten avtok fra 1994–1995 (fra 91 til 37 millioner kroner) og holdt seg forholdsvis lav frem til 1997. Fra 1997 til 1998 økte eksporten med 46 prosent. Latvia og Armenia begynte å importere tobakk fra Norge i 1997 og 1998. Ellers holder Danmark stand som viktigste avtaker av de norske tobakksproduktene.

5.2 RÅK-varenes betydning i den internasjonale handelen

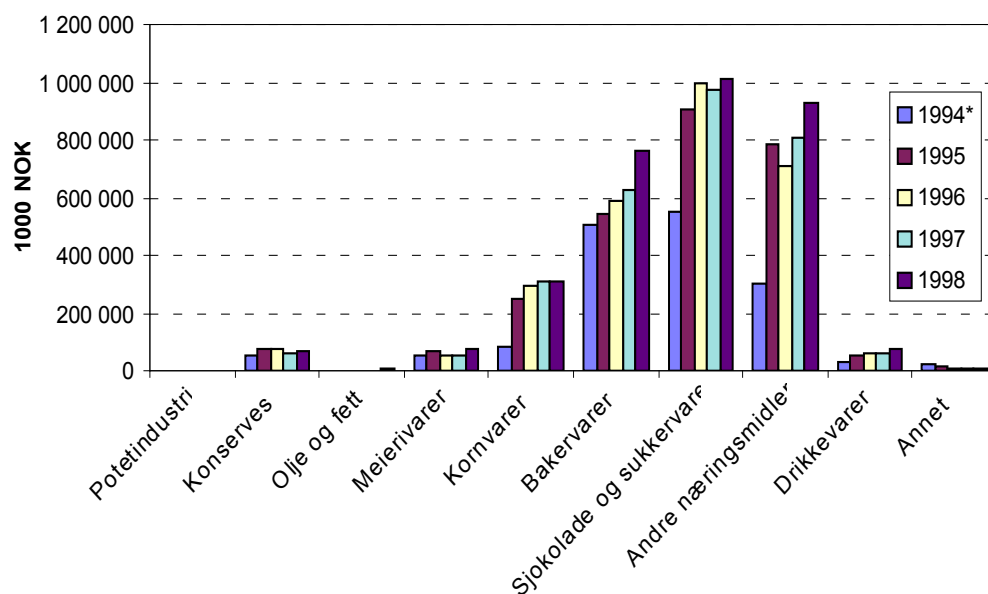
5.2.1 Reguleringen av RÅK-varer

Selv om norsk jordbruksproduksjon generelt er sterkt beskyttet mot utenlandsk import gjennom høye tollsatser, er bildet mer nyansert for en del bearbejdede jordbruksprodukter. Dette gjelder de såkalte RÅK-varene som er underlagt et eget handelsregime bl.a. gjennom avtaler med EU. En RÅK-vare kan defineres som en vare der det gis råvarepriskompensasjon, enten i form av prisnedskrivning, eksportstøtte, toll på konkurrerende import og/eller omfattet av ordningen med innenlands bearbejding. *I praksis vil det si en del bearbejdede landbruksvarer som er spesielt utsatt for internasjonal konkurranse.*

Prinsippet bak ordningen er at man skal ha «like konkurransevilkår» i en «frikonkurranse» på disse produktene ved å jevne ut forskjellen i råvarekostnad mellom Norge og EU. Tollbeskyttelsen for RÅK-varer skal i prinsippet dekke den faktiske prisforskjellen mellom norsk og internasjonalt nivå med hensyn på («norske») jordbruksråvarer og det tilsvarende skjer i EU. Industrielementet skal således ikke være tollbeskyttet. Ordningen med råvareprisutjevning er regulert av Protokoll 2 til frihandelsavtalen med EU fra 1973, reforhandlet i 1996. Norge gjennomførte imidlertid forhandlingene om Protokoll 3 med EU-kommisjonen i 1999, der en kom til enighet om en skisse til løsning. Avtalen vil innebære en generell tollreduksjon på 3 prosent, samt noe utvidelse av vareomfanget. Bl.a. er margarin og syltetøy kommet med. I skrivende stund (februar 2000), har EU-kommisjonen sendt avtaleutkastet videre til Rådet etter en del interne uenigheter i kommisjonen om hvorvidt avtalen burde godkjennes.

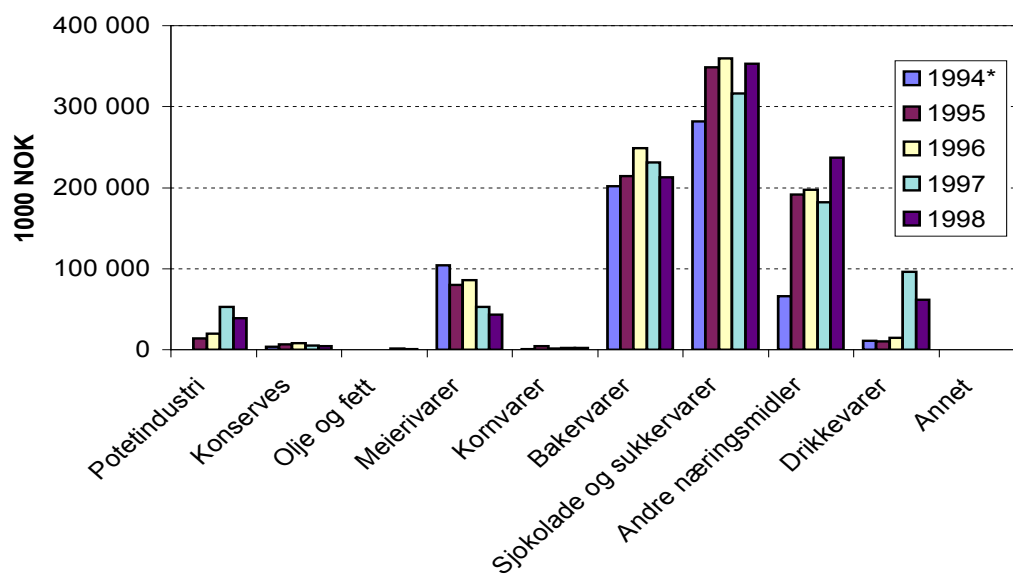
Ordningen ble omlagt og mindre dynamisk ved at WTO-avtalens Uruguay-runde fra og med 04.10.95 satte en stopper for kontinuerlig utjevning i råvareprisforskjeller ved å regulere en variabel importavgift. Satsene på råvarene som nyttes for å beregne tollene på RÅK-varene ble i utgangspunktet fastsatt av Statens Kornforretning. Råvaresatsene ble beregnet på grunnlag av prisdifferansene mellom de aktuelle råvarene i Norge og på verdensmarkedet i 1994. Disse satsene ble som et resultat av den reforhandlede Protokoll 2-avtale justert noe ned i 1996.

I vedlegg 5 ligger det to tabeller som viser hvor mye RÅK-varer som henholdsvis importeres og eksporteres av produkter fra de ulike bransjene innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Dette er forsøkt illustrert i Figur 5.3 og Figur 5.4.



*1994 tallene er usikre grunnet omlegging av tolltariffen

Figur 5.3 Import av RÅK-varer for hver enkelt bransje



*1994 tallene er usikre grunnet omlegging av tolltariffen

Figur 5.4 Eksport av RÅK-varer for hver enkelt bransje

Bransjene kjøttvarer, fiskevarer, dyrefôr og tobakk produserer ikke varer som går inn under RÅK-ordningen. De er likevel ikke uberørt dersom de produserer innsatsfaktorer som det kompenseres for, gitt at disse går inn i spesielle ferdig produkter. Noen av bransjene leverer både støtteberettigede råvarer og produserer enkelte RÅK-varer (for eksempel meieriene). Dataene som presenteres for 1994 er svært usikre pga. omlegginger i tolltariffen. Importen er i hele perioden (1994) 1995–98 3–4 ganger større enn eksporten. Fordelingen av import og eksport på mer detaljerte varegrupper ligger som vedlegg 6.

5.2.2 Import av RÅK-varer

Importen av RÅK-varer har økt jevnt de siste årene fra 2,7 milliarder kroner i 1995 til 3,2 milliarder kroner i 1998. Importen av RÅK-produkter utgjorde, relativt sett, i samme periode mellom ca. 20 og 26 prosent av importen av produkter fra nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

Det er bransjen «sjokolade og sukkervarer» som har hatt størst RÅK-import i perioden. I 1998 importerte bransjen varer for 1 013 millioner kroner. Deretter fulgte bransjene, «andre næringsmidler» (930 millioner kroner), bakervarer (760 millioner kroner) og kornvarer (306 millioner kroner). Det er de samme bransjene som relativt sett har størst andel RÅK-import. Alle varene innenfor bakervarebransjen er RÅK-varer. For «andre næringsmidler» utgjør denne 75 prosent, sjokolade og sukkervarer 59 prosent og kornvarer 39 prosent.

Importen (i absolutt verdi) øker, spesielt for pastavarer, alle typer bakervarer og deiger og mixer. For sjokolade og sukkervarer har importen vært høy i hele perioden. Dette er alle produkter som også produseres på hjemmemarkedet.

5.2.3 Eksport av RÅK-varer

Eksporten av RÅK-varer har økt noe i perioden 1995–98 fra 870 til 954 millioner kroner. For 1999 ligger det an til en liten nedgang i eksporten (foreløpige tall). Relativt sett har eksporten av RÅK-varer i samme periode utgjort mellom ca. 4,2 og 5,3 prosent av total eksport fra nærings- og nytelsesmiddelindustrien. Trekker en ut fiskeindustrien, svingte RÅK-eksportens andel rundt 30 prosent i hele perioden.

I absolutte tall er det bransjene sjokolade og sukkervarer (352 millioner kroner), «andre næringsmidler» (236 millioner kroner), bakervarer (212 millioner kroner) og meierivarer (43 millioner kroner) som dominerer eksporten av RÅK-produkter. Relativt sett, i forhold til industrienes totale eksport, er det i bakerbransjen (100 prosent), sjokolade og sukkervarer (98 prosent), «andre næringsmidler» (92 prosent) og potetindustrien (82 prosent) hvor RÅK-produksjonen utgjør den største andelen av bransjenes respektive totale eksport.

Eksporten (i absolutte verditall) har stagnert eller blitt redusert ganske mye for en del varegrupper, men andre grupper har økt eksporten. Varegruppene iskrem og potetprodukter viser en klar nedadgående trend fra 1995 fram til og med 1998/99 er. På pluss siden finner en supper, som har hatt en noe ujevn, men voksende eksport. Øl har hatt en eksportvekst etter fallet fra 1994 til 1995. Sjokolade har hatt en økning, om noe ujevn over tid.

5.3 Konkurransesituasjonen for norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri

Man kan til en viss grad si noe om norske nærings- og nytelsesmiddelbedrifters konkurransesituasjon, og konkurransekraft, ved å se på import- og eksportverdien i forhold til verdier som for eksempel bruttoproduksjonsverdi. Konkurransesituasjonen er imidlertid påvirket av mange faktorer, som bør sees på i en større sammenheng. Norske nærings- og nytelsesmiddelbedrifter konkurrerer like mye seg i mel-

lom som mot utenlandske aktører. Internasjonale konsernstrukturer og eierforhold tilsier også at i enkelte situasjoner er det kun innenlandsproduksjonen som er en gitt bedrifts konkurranse. Videre kan import og innenlands produksjon dekke ulike segmenter i markedet, for eksempel høy kvalitet/høy pris på innenlands produksjon og lavere kvalitet til en lavere pris for importerte varer.

I det følgende vil vi kun gjøre en overordnet kvalitativ vurdering og kommentere nærings- og nytelsesmiddelindustrien internasjonalisering.

To forhold blir vurdert

- Råvarekostnader for norsk produksjon versus utenlandsk produksjon
- Bruttoproduksjonsverdi i norske nærings- og nytelsesmiddelindustrier i forhold til import- og eksporttallene.

I tillegg kommenterer vi RÅK-industriens konkurransesituasjon og framtidssutsikter vurdert ut fra også andre kriterier.

5.3.1 Konkurranseskraft vurdert ut fra råvarepriser

Det nevnes ofte, i ulike sammenhenger, at norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri er lite konkurransedyktig, blant annet fordi vi har høye råvarepriser. Et knippe viktige råvarer ble gjennomgått i kapittel 4. Det går fram at norsk industri tilbyr kjøtt, ost, glykose og andre potetprodukter til høyere priser enn produsenter i EU. For melkepulver og mel varierer prisene etter kvalitet og innhold, men generelt er norske priser og EU priser omtrent like. Norske bedrifter har imidlertid tilgang på rimeligere kondensert melk enn sine konkurrenter i EU. På sukker har norske produsenter en stor fordel framfor EUs produsenter.

Det er stor variasjon mellom forbruk av de ulike råvarene fra produkt til produkt. Konkurranseskraften til «råvareintense» produkter, dvs. produkter hvor råvarekostnaden utgjør en relativt stor andel av kostnaden, påvirkes mest av høye råvarepriser. Kostnader knyttet til omstilling av produksjonsutstyr, arbeidslønn osv. vil også ha betydning.

Produksjoner hvor det brukes mye sukker skulle i så fall ha gode forhold i Norge. Dette gjelder produkter som for eksempel sjokolade, mineralvann og konserver. En del av disse produksjonene har imidlertid også et stort forbruk av stivelse og glykose. Disse innsatsfaktorene har en forholdsvis høy pris i Norge. Skal en vurdere konkurranseskraft ut fra en råvarekostnadsberegning bør en derfor se på hver enkelt produktgruppe og bedriftenes produktportefølje.

5.3.2 Konkurranseskraft og internasjonalisering vurdert ut fra import og eksport

Fiskeindustrien er i høy grad internasjonalisert. Produksjonsverdien var i 1997 19,4 milliarder kroner og eksporten var på 17 milliarder kroner. Eksporten i 1998 og 1999 var på henholdsvis 19,6 og 20,6 milliarder kroner. De andre nærings- og nytelsesmiddelbransjene er mer innenlandsorienterte. Importen er i de fleste bransjer større enn eksporten, med unntak av meierivarer.

Total bruttoproduksjonsverdi for nærings- og nytelsesmiddelindustrien var 101 milliarder kroner i 1997, jamfør avsnitt 3.3. I samme periode var importen om lag 10 milliarder kroner (10 prosent av bruttoproduksjonsverdi) og eksporten 20 milliarder kroner (ca. 20 prosent av bruttoproduksjonsverdi) inkludert fisk (3 milliarder kroner eksklusive fisk). Når det gjelder konkurransekraften på innenlandsmarkedet, er det tendenser til at økningen i import er høyere enn økningen i eksport, når en holder fisk utenfor. Dette gjelder særlig RÅK-varene.

Alt i alt kan en derfor si at norsk næringsmiddelindustri er konkurranseutsatt, og merker økende konkurranse fra det utenlandske markedet, særlig på RÅK-varer (jamfør neste avsnitt, 5.3.3).

5.3.3 Konkurransesituasjonen for RÅK-varer

Når tollsatsene for RÅK-varer er bundet, vil en ulik utvikling i råvarepris i Norge og EU kunne påvirke konkurranseforholdene for nærings- og nytelsesmiddelindustrien.

Hvor sterk importkonkurransen er vil variere mellom ulike RÅK-varer. Forhold som foredlingskostnader og transportkostnader, vil selvfølgelig også ha betydning, og kan i enkelte tilfeller ha langt større betydning, i tillegg til råvarekostnader, jamfør vurderingen i avsnitt 5.3.2.

Den norske RÅK-vareindustrien har likevel i den senere tid vist økende bekymring for sin konkurransesituasjon. I EU har prisene sunket på 90-tallet, samtidig som tollsatsene er blitt redusert. Som en del av Agenda 2000 er det lagt opp til ytterligere prisreduksjoner. Betydningen av dette vil også avhenge av EUs eksportstøtte og utviklingen i verdensmarkedsprisene. Dersom råvarekostnadene i EU blir ytterligere redusert mens dette ikke skjer i Norge kan konkurransesituasjonen for nærings- og nytelsesmiddelindustrien i Norge bli forverret⁶⁹.

I den nylig fremlagte stortingsmeldingen om landbrukspolitikken (Landbruksdepartementet 1999) omhandles disse problemstillingene særskilt: «*Det er utarbeidet et sett med virkemidler for å kompensere for de ekstra kostnader som industrien i Norge har i forhold til i andre land. Flere av disse virkemidlene er spesielt rettet inn mot industri som omfattes av ordningen med råvarepris kompensasjon (RÅK-industrien). Landbruksdepartementet legger til grunn at disse virkemidlene vil bli videreført, med de justeringer som kreves bl.a. som følge av våre internasjonale forpliktelser. For å opprettholde en konkurransedyktig næringsmiddelindustri må det gjennom prisutviklingen innenlands og målrettede virkemidler legges til rette for å sikre industrien konkurransedyktige rammevilkår*». (s. 60).

Om prispolitikken heter det at «... Regjeringen legger på dette grunnlag opp til at jordbruksavtalens målpriser tilpasses slik at de gir grunnlag for nasjonal markedsbalanse og bidrar til å opprettholde konkurransevilkårene for næringsmiddelindustrien når EU gjennomfører Agenda 2000. Det er usikkert hvor stor reduksjonen i råvareprisene vil bli i EU som følge av Agenda 2000. Blant annet vil utviklingen i verdensmarkedsprisene på korn få betydning for prisnivået. Ved full gjennomføring kan inntektsvirkningen for jordbruket i Norge anslås til over 1 milliarder kroner. Ved gjennomføring av målprisreduksjoner samtidig med gjennomføring av kompensasjons-

⁶⁹ Dette avhenger selvfølgelig også av verdensmarkedsprisenes utvikling og EUs bruk av eksportstøtte på råvarer.

ordning, vil en stor del av prisreduksjonene gjennomføres tidlig i perioden. Dette vil særlig være viktig for den innenlandske markedsbalansen og konkurransekraften til næringsmiddelindustrien.» (s. 132–133).

6 Markedsutvikling

Dette kapitlet gir en grov oversikt over det norske markedet for nærings- og nytelsesmidler. Vi forsøker her å estimere totalmarkedets størrelse, hvordan forbruker- vanene endrer seg fra bruk av basisvarer til økt bruk av bearbeidede varer, forbru- ket av ulike RÅK-varer og hvordan storhusholdningsmarkedet utvikler seg.

Det finnes lite data som er godt egnet til våre beregninger. Vi har valgt hovedsa- kelig å benytte materiale fra Statistisk sentralbyrås Forbruksundersøkelse (SSB, 1996, 1999c), supplert med andre kilder der det er mulig. Vi benytter i det følgende en produktinndeling som harmoniserer med Statistisk sentralbyrås forbruks- statistikk, men som avviker fra den produksjonsorienterte inndelingen som brukes i kapittel 3, 4 og 5.

Det er verdt å merke seg at forbruksundersøkelsen baserer seg på et utvalg hus- holdninger som registrerer hva slags produkter de kjøper og utgiftene knyttet til innkjøpene. Statistikken kan derfor være noe usikker, blant annet fordi den kun baseres på et utvalg og fordi deltakernes atferd kan påvirkes av undersøkelsen. Del- takerne blir ofte mer bevisste på hva de kjøper, og kan derfor endre sitt kjøpemøn- ster. Videre er det stor sannsynlighet for at mindre innkjøp, f.eks. kioskkjøp og mel- lommåltider faller utenfor registreringene. Dette gir seg særlig utslag i «kioskvare» som brus og sjokolade.

6.1 Basisvarer versus bearbeidede varer

Det er en generell oppfatning at vi spiser stadig mer høyt foredlet mat. Vi lager i mindre grad maten «fra bunnen av» og baserer oss mer på halvfabrikata og ferdig mat. Hyppigere restaurant- og kafébesøk er også en del av denne trenden.

Hva som er en bearbeidet vare og ikke, er et definisjonsspørsmål. I en del sam- menhenger skiller man mellom ulike bearbeidingsgrader. Denne rapporten opererer

kun med to grupper, henholdsvis basis og bearbeidet. Flere varer ligger i «gråsonen», og vår kategori inndeling ligger i vedlegg 7.

Tabell 6.1 viser husholdningenes gjennomsnittlige forbruk av basis og bearbeidede varer i perioden 1993–95 og 1996–98, beregnet på grunnlag av forbruksundersøkelsen⁷⁰. Tabell 6.2 viser den relative fordelingen. Tobakk og mineralvann, øl og vin er for øvrig tatt ut av beregningene, da de er lite relevante i denne vurderingen.

Tabell 6.1 Basis versus bearbeidede varer. Kroner brukt per husholdning

	1993–1995 (1995 kroner)			1996–1998 (1998 kroner)		
	BASIS	BEARBEIDET		BASIS	BEARBEIDET	
0 Matvarer	28 231			30 558		
00 Mel, gryn og bakervarer	3 211	533	2 678	3 526	471	3 054
01 Kjøtt og kjøttvarer	6 481	3 212	3 269	6 843	3 436	3 406
02 Fisk og fiskevarer	1 868	1 287	581	1 950	1 321	629
03 Melk, fløte, ost og egg	5 232	3 586	1 646	5 398	3 561	1 838
04 Spisefett og oljer	794	794	0	837	837	0
05 Grønnsaker, frukt og bær	4 167	2 731	1 436	4 867	3 258	1 610
06 Poteter og varer av poteter	977	515	462	947	414	533
07 Sukker	268	268	0	264	264	0
08 Kaffe, te, kakao og kokesjokolade	1 136	0	1 136	1 181	0	1 182
09 Andre matvarer	4 097	0	4 097	4 745	0	4 744
Fordeling - total tall		12 926	15 305		13 562	16 996

Tabell 6.2 Basis versus bearbeidede varer. Relativt for hver varegruppe

	1993–95		1996–98	
	BASIS	BEARBEIDET	BASIS	BEARBEIDET
0 Matvarer				
00 Mel, gryn og bakervarer	17%	83%	13%	87%
01 Kjøtt og kjøttvarer	50%	50%	50%	50%
02 Fisk og fiskevarer	69%	31%	68%	32%
03 Melk, fløte, ost og egg	69%	31%	66%	34%
04 Spisefett og oljer	100%	0%	100%	0%
05 Grønnsaker, frukt og bær	66%	34%	67%	33%
06 Poteter og varer av poteter	53%	47%	44%	56%
07 Sukker	100%	0%	100%	0%
08 Kaffe, te, kakao og kokesjokolade	0%	100%	0%	100%
09 Andre matvarer	0%	100%	0%	100%
Totalt - relativ fordeling	45,8%	54,2%	44,4%	55,6%

⁷⁰ Forbruksundersøkelsens kategorier kan inneholde både basis og bearbeidede varer, der dette er tilfelle vil alt regnes som bearbeidet. Dette gjør beregningene noe usikre.

Tallmaterialet er for lite og for usikkert til å trekke sikre konklusjoner rundt utviklingen for de ulike varegruppene. Det er imidlertid variasjoner mellom varegrupper som indikerer ulik retning i utviklingen. Totalt sett tyder det på at utviklingen går mot et økt forbruk av bearbeidede varer. Tar man også hensyn til matinntak på restauranter, kaféer og lignende vil tallet for forbruk av «bearbeidet mat» øke. Denne omsetningen vil omtales nærmere i avsnitt 6.3.

6.2 Omsetning av RÅK-varer

Børve et al. (1998) har anslått verdien av *norske RÅK-industri* til rundt 10–11 milliarder kroner eksklusive merverdi avgift, målt i salg fra industrien⁷¹. Vi regner dette som et relativt konservativt anslag.

Nedenfor ønsker vi å belyse hvordan konsumentenes forbruk fordeler seg på ulike RÅK-produkter, målt i verdi fra detaljist til forbruker. Tabell 6.3 gir et anslag over omsetningen av de viktigste RÅK-produktene som omsettes på forbrukermarkedet. Merk at beregningene kun er gjort for dagligvarehandelen. Tallene er med avgifter (alkoholavgifter, mva. osv).

⁷¹ 10-11 milliarder kroners anslaget tar blant annet ikke med margarin m/smørfett og øl. I skrivende stund er NILF i gang med å foreta nye beregninger med et mer oppdatert vareomfang og nyere informasjon.

Tabell 6.3 Anslag for markedet for RÅK-produkter solgt gjennom dagligvarehandelen. Mill norske kr. (inkludert merverdiavgift)⁷²

	1997	1998
Barnemat	235	248
Brød, brødvarer og annet bakverk	5 271	5 340
Eddik	21	27
Gjær og bakepulver	75	70
Iskrem	840	798
Margarin m/smørfett	123	135
Musli, cornflakes og lignende	338	331
Pasta	524	560
Pizza	894	999
Potetprodukter	97	99
Saus	509	579
Sjokolade	2 008	2 232
Sukkervarer	1 300	1 458
Suppe	340	367
Syltetøy	429	458
Tomatprodukter, sennep, majones, remulade	381	401
Yoghurt m/frukt eller sjokolade	564	620
Øl	3 889	4 320
Total, inklusiv merverdiavgift	17 838	19 042
Total, eksklusiv merverdiavgift	14 502	15 481

Kilde: NILF beregninger, data fra produsenter, Konserverfabrikkenes landsforening (1999) og AC Nielsen dagligvare rapport (AC Nielsen, 1999)

Etter disse beregningene ble det i 1997 og 1998 omsatt RÅK-produkter for ca. 18 og 19 milliarder inklusive mva og ca. 14,5 og 15,5 milliarder kroner eksklusive mva. Skal en beregne *total*-markedet må omsetningsverdiene for en del av produktene justeres betydelig opp. Det gjelder særlig varer som i stor grad omsettes gjennom andre utsalgssteder enn dagligvarehandelen, som for eksempel sjokolade og øl.

6.3 Storhusholdningsmarkedet

Storhusholdningsmarkedet kan deles i tre ulike sektorer (Andhøy 1996):

1. Budsjettorientert sektor: helse- og institusjonsmarkedet, barnehager og internat-skoler, forsvar og fengsler
2. Kantine- og cateringsektoren
3. Fortjeneste orientert sektor: serveringsmarkedet, overnattingsmarkedet osv.

⁷² I beregningen av omsetningen av RÅK-varer er kun dagligvarehandelen med. Disse verdiene inneholder både merverdiavgift og evt. særavgifter. Importerte RÅK-varer er også inkludert i disse tallene.

Når en skal beregne det totale storhusholdningsmarkedet (inklusive den budsjettorienterte sektoren) er det enklere og mer fornuftig å se på sektorens innkjøp heller enn omsetning. Råvareinnkjøp (eksklusive merverdiavgift) blir derfor brukt som felles størrelsesbegrep. Dette blant annet fordi den budsjettorienterte sektoren ikke forholder seg til omsetningsbegrepet på samme måte som de to andre sektorene. Det er videre svært ulike profittmarginer mellom de ulike sektorene.

Først vil vi likevel kort kommentere status og utvikling i omsetning for de tre ovennevnte sektorene.

6.3.1 Kantine- og cateringvirksomhet og restaurant

Vi bruker stadig mer penger på kafe-, hotell- og restaurantbesøk. Trenden ellers er at husholdningene bruker mindre av sin disponible inntekt på matlaging enn tidligere. Selv om nasjonalregnskapsstatistikken (SSB, 1999a) og forbruksundersøkelsen (SSB, 1999c) ikke er helt samstemt når det gjelder hvor mye penger vi bruker på denne type tjenester i løpet av året, viser de begge at bruken er økende.

Statistisk sentralbyrås statistikk for omsetning innen restaurantvirksomhet (SSB, 1999d) og for serveringsvirksomhet (SSB, 2000f) viser utviklingen innenfor «kantine og catering» og serverings- /overnattingsmarkedet med mer. Tabell 6.4 viser endringen i omsetningen fra 1993 til 1997 for restauranter, barer og cateringvirksomhet og totaltall for serveringsvirksomheten fra 1996 t.o.m 1999⁷³. Her bør det merkes at «mat og drikke» kun utgjør en del av det man betaler for. Forbrukeren vil også betale for «servicen». Dette er ikke tatt hensyn til i de videre beregningene.

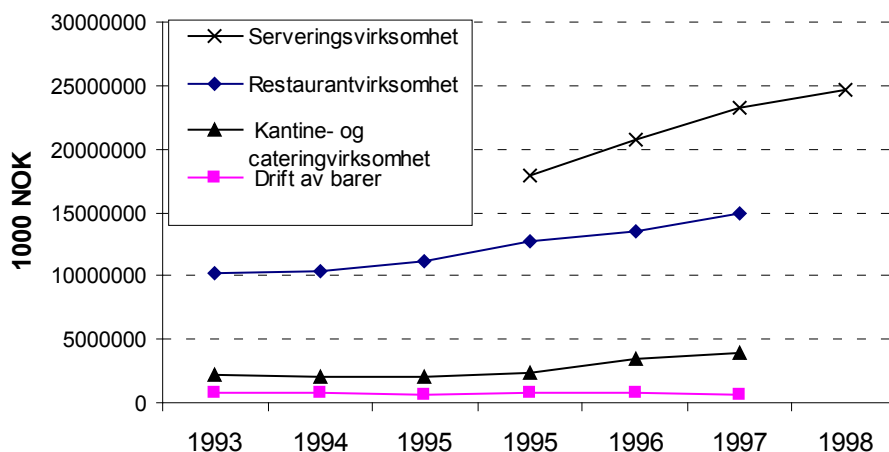
Tabell 6.4 Omsetning for restaurantvirksomhet og serveringsvirksomhet, eksklusive mva. Løpende (1000) kroner

	Restaurantvirksomhet	Drift av barer	Kantine- og cateringvirksomhet	Serveringsvirksomhet
1993	10 181 064	728 882	2 135 168	
1994	10 304 803	716 061	1 968 939	
1995	11 100 524	667 223	2 116 119	
1995	12 786 425	710 809	2 283 802	
1996	13 570 745	738 241	3 518 982	17 864 000
1997	14 877 976	694 332	3 902 008	20 697 400
1998				23 287 700
1999*				24 615 100

Restaurantenes omsetning øker mest, for barene er denne forholdsvis stabil, mens omsetningen innenfor kantine og catering er stigende.

Figur 6.1 viser utviklingen av serveringsmarkedet, og henholdsvis restauranter, barer, kantine- og catering.

⁷³ Omsetningsstatistikken for restaurantdrift og omsetningsstatistikken for serveringsvirksomhet baserer seg til dels på ulikt datamateriale.



Figur 6.1 Utviklingen av storhusholdningsmarkedet eksklusiv den budsjettorienterte sektor

6.3.2 Budsjettorientert sektor (offentlige institusjoner)

En del av matkonsumet er knyttet opp til barnehager, sykehus og andre offentlige institusjoner. Andhøy (1996) anslo innkjøpet til denne sektoren for å være 1,5 milliarder kroner i 1993. I 1998-priser utgjør det om lag 1,65 milliarder kroner. Dette antas å være et beløp som ikke har flukturert i større grad de siste årene.

6.3.3 Råvareinnkjøp

Varer til storhusholdningsmarkedet distribueres delvis gjennom storhusholdningsgrossistene og dels direkte fra produsenter og importører, spesialgrossister og dagligvarebutikker. Det er store ulikheter mellom de ulike sektorene når det gjelder hvem som er leverandører. Videre er det forskjell mellom varegrupper.

Det finnes lite statistikk over innkjøp av råvarer til både den budsjettorienterte sektoren og de mer fortjeneste orienterte deler av serveringssektoren. Beregningene som følger er derfor basert på rapporter fra Konsulentfirmaet F. Andhøy og Sissel Flesland Markedsinformasjoner A/S og supplert med NILFs egne beregninger. Dataene er presentert i en annen og mer agregert form enn ovennevnte gjør i sine rapporter. Oppdelingen som brukes er i stor grad i samsvar med den som er brukt i statistikken for oppdelingen mellom basis og bearbeidet varer i avsnitt 6.1. Tobakk er tatt ut fra denne statistikken (Tabell 6.5 nedenfor).

Tabell 6.5 Innkjøp til storhusholdning. Millioner kroner (løpende)

	1997	1998
Mel, gryn og bakervarer	934	961
Kjøtt og kjøttvarer	2 519	2 695
Fisk og fiskevarer	825	900
Melk, fløte, ost og egg	1 492	1 561
Spisefett og oljer		
Grønnsaker, frukt og bær	332	351
Poteter og varer av poteter	105	119
Sukker	41	48
Kaffe, te, kakao og kokesjokolade	340	364
Drikkevarer	3 078	3 217
Annen mat og drikke	2 547	2 859
Totalt	11 294	12 114

Basert på: Sissel Flesland (1999), F. Andhøy (1996) og NILFs egne beregninger

Beregningen viser at særlig drikkevarer i stor grad omsettes gjennom storhusholdningen. Markedet, eller innkjøpene, økte med ca. 7 prosent fra 1997 til 1998. Det er noe variasjon mellom varegrupper. I samme periode økte omsetningen i serveringsvirksomhet med 12,5 prosent jamfør Tabell 6.4 i delavsnitt 6.3.1.

6.4 Utviklingen av totalmarkedet for nærings- og nytelsesmidler

Totalmarkedet for nærings- og nytelsesmidler inkluderer omsetning fra dagligvarehandelen, kiosk og bensinstasjoner og storhusholdningsbransjen. I tillegg må forbruk i budsjettorientert sektor (institusjoner og lignende) også regnes med.

I det følgende vil vi beregne totalmarkedet på grunnlag av de resultatene vi har kommet frem til i de foregående kapitlene og tall fra Statistisk sentralbyrås forbruksundersøkelse.

Utgangspunktet er at totalmarkedet kan estimeres ut fra:

$$\begin{array}{l}
 \text{Konsum i husholdningene, inkludert restaurant, kafé og lignende} \\
 + \text{ Konsum i budsjettorientert sektor/offentlige institusjoner} \\
 = \underline{\text{Totalmarkedet for nærings- og nytelsesmidler innenlands}}
 \end{array}$$

6.4.1 Forbruk i husholdningene

Tabell 6.6 viser husholdningenes gjennomsnittsforbruk fordelt på ulike utgiftsposter (matvarer og drikkevarer er kursivert). Utgifter til restaurant, kafé og lignende er registrert under «andre varer og tjenester». Ut i fra tall over gjennomsnittlig husholdningsstørrelse (Tabell 6.7) beregnes totalforbruket av mat, drikkevarer og tobakk (Tabell 6.8).

Tabell 6.6 Forbruk per husholdning per år, etter vare og tjenestegruppe. 1988 –1998. 1998 kroner (mva. inkludert)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
I alt	220 292	213 657	207 521	219 077	221 652	212 789	217 700	220 559	230 571	241 480	241 560
<i>Matvarer</i>	<i>31 452</i>	<i>30 485</i>	<i>30 690</i>	<i>32 122</i>	<i>30 835</i>	<i>30 418</i>	<i>31 858</i>	<i>30 894</i>	<i>30 828</i>	<i>31 231</i>	<i>29 831</i>
<i>Drikkevarer og tobakk</i>	<i>10 157</i>	<i>10 420</i>	<i>9 712</i>	<i>9 983</i>	<i>9 737</i>	<i>9 899</i>	<i>9 041</i>	<i>9 127</i>	<i>9 220</i>	<i>8 938</i>	<i>8 630</i>
Klær og skotøy	13 060	12 061	11 436	12 491	12 964	11 993	12 204	12 007	13 850	14 237	15 411
Bolig, lys og brensel	58 782	57 949	54 906	56 447	58 204	53 036	53 238	48 509	49 819	50 916	49 606
Møbler og husholdningsartikler	16 267	15 430	16 056	17 140	17 359	16 973	18 760	19 240	19 934	21 774	20 275
Helse pleie	6 207	5 679	6 605	5 949	6 205	5 806	4 972	6 072	7 171	5 579	6 220
Reiser og transport	45 783	41 515	39 190	42 910	43 093	41 895	45 710	48 796	50 469	59 383	61 840
Fritidssysler og utdanning	20 392	22 850	21 936	24 300	24 266	23 535	22 607	25 474	27 416	27 086	26 569
Andre varer og tjenester, herunder:	18 192	17 268	16 990	17 735	18 989	19 234	19 310	20 440	21 864	22 336	23 177
- <i>kafé, restaurant og lignende</i>						7 961*	7 961*	7 961*	8 819**	8 819**	8 819**

* Snitt for 1993–95 justert opp fra 1995 priser med indeksen for Andre varer og tjenester

** snitt for 1996–98

Tabell 6.7 Folkemengde, husholdningsstørrelse og antall husholdninger

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Folkemengde per 1/1 (millioner)	4,198	4,221	4,233	4,250	4,274	4,299	4,325	4,348	4,370	4,393	4,418
Gjennomsnitts husholdning	2,43	2,43	2,41	2,38	2,37	2,26	2,35	2,28	2,25	2,26	2,17
Antall husholdninger (millioner)	1,728	1,737	1,756	1,786	1,803	1,902	1,840	1,907	1,942	1,944	2,036

Kilde: SSB (1998)

Ut i fra forbruksstatistikken for matvarer, drikkevarer og tobakk kommer man ut med et marked for disse varene som følger:

Tabell 6.8 Total markedet for husholdninger – nærings- og nytelsesmidler. Inkludert mva, på basis av forbrukerundersøkelser. Milliarder kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Total matvarer	54,339	52,950	53,906	57,358	55,602	57,864	58,630	58,921	59,874	60,703	60,729
Total drikkevarer og tobakk	17,548	18,099	17,059	17,826	17,558	18,831	16,639	17,407	17,907	17,373	17,569
Ute spising	-	-	-	-	-	15,144	14,651	15,183	17,128	17,141	17,953
Totalt	71,887	71,048	70,965	75,184	73,160	91,839	89,919	91,511	94,910	95,217	96,251

- Data mangler

Nasjonalregnskapsstatistikken (SSB, 1999a) viser et noe høyere forbruk enn statistikken overfor. Dette skyldes blant annet at den ikke skiller mellom matvarer og andre varer som selges i samme butikk. I henhold til nasjonalregnskapsstatistikken var gjennomsnittshusholdningens forbruk av matvarer, drikkevarer og tobakk i

1998 på 106 547 kroner, mens forbruket av hotell- og restauranttjenester lå på 32 478 kroner.

Nasjonalregnskapets forhold mellom forbruk av mat og drikkevarer og lignende er meget høyt i forhold til totalforbruket til husholdningene. Videre er utespisingsestimatene lave i forhold til regnskapsstatistikken for serveringsvirksomhet. «Sannheten» fins trolig et sted mellom disse to anslagene. Som et *konservativt estimat* tas det i det følgende utgangspunkt i beregningene basert på forbruksstatistikken.

6.4.2 Totalmarkedet

Ved å gå frem som beskrevet i avsnitt 6.4 anslås totalmarkedet, definert som husholdningenes totale forbruk av nærings- og nytelsesmidler (i henhold til forbrukerundersøkelsen), til om lag 98 milliarder kroner i 1998 (Tabell 6.9). Vel og merke er dette et grovt anslag. Økningen i totalmarkedet de siste årene skyldes i stor grad hyppigere besøk på restauranter, kaféer og lignende.

Tabell 6.9 Anslag for totalmarkedet for nærings- og nytelsesmidler i mrd kr (inkludert mva. for husholdningene)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Anslag totalmarked for nærings og nytelses midler	93,50	91,58	93,17	96,57	96,87	97,91

7 Aktivitetsundersøkelse blant NBLs medlemsbedrifter

I det følgende presenteres en aktivitetsundersøkelse som er gjort blant NBLs⁷⁴ 450 medlemsbedrifter. Undersøkelsen representerer derfor kun bransjer og bedrifter som er medlem i NBL, og kjøtt- og fiske-⁷⁵ og samvirkebasert meieriindustri er ikke inkludert.

Undersøkelsen er et ledd i NBLs arbeid med å dokumentere ulike sider ved norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri. Hovedmålet er å få et bilde av både historie, status og industriens egne fremtidsvurderinger. Årets undersøkelse er den første av sitt slag og omfatter årene 1998 og 1999 og forventningene om år 2000. For å få et bilde av utviklingen over tid, ønsker NBL å følge opp denne aktivitetsundersøkelsen med årlige undersøkelser.

NBL har utarbeidet skjemaet og stått for datainnsamlingen, mens NILF har bearbeidet dataene og utført beregningene.

⁷⁴ NBL (Næringsmiddelbedriftenes Landsforening) er en kombinert arbeidsgiver- og næringspolitisk forening tilknyttet NHO. Dens bransjeforeninger er bakerier, konserver, tobakk, Nordconserv, Handelsmøllene, bryggeri- og mineralvann, sjokolade, iskrem og margarin.

⁷⁵ Med unntak av fiskemat (hermetikk/konserver).

7.1 Metode

7.1.1 Skjemaets innhold og oppbygning

Aktivitetsundersøkelsen ble sendt ut til NBLs medlemmer, totalt 354 bedrifter og konsern⁷⁶, i november 1999. På skjemaet⁷⁷ skulle en blant annet gi opplysninger om bransjetilhørighet, verdien av omsetning og eksport i 1998 og 1999 og forventet omsetning og eksport i budsjettåret og hvor mange ansatte bedriften hadde i 1999 fordelt på arbeidere og funksjonærer.

Bedriftene og konsernene skulle oppgi hva de forventer resultat før skattekostnad vil bli i 1999 i forhold til 1998, konjunkturforløpet for de viktigste produktene de to neste årene, total sysselsetting i 2000 i forhold til situasjonen i 4. kvartal 1999, investering i 2000 sammenliknet med 1999 og hvor vanskelig det er å rekruttere ulike typer arbeidskraft. For de nevnte punktene kunne en velge mellom tre grader-te svar. For eksempel kunne en besvare spørsmålet om hvordan bedriften forventer at resultatet blir i 1999 i forhold til 1998 med «vesentlig større (mer enn 10 prosent økning)», «vesentlig mindre (mer enn 10 prosent reduksjon)» eller «noenlunde uendret».

7.1.2 Svarprosent

Omtrent halvparten av bedriftene og konsernene som fikk tilsendt skjema deltok i undersøkelsen. Svarprosenten i forhold til antall årsverk var i underkant av 80 prosent. De som oppgav flere ulike produksjoner (bransjer) ble sortert etter den bransjen som utgjør hovedtyngden. Bransjefordelingen blir dermed forholdsvis grov, da enkelte bedrifter/konsern ikke sorterer direkte under de utvalgte bransjene melbasert, sukkervare/sjokolade, bryggeri/mineralvann, tobakk, margarin, fiskemat og «annet»⁷⁸.

Til tross for usikkerheten i bransjeinndelingen gir resultatene en forholdsvis god indikasjon på variasjonene mellom bransjene. Vedlegg 8 viser hvor stor andel av NBLs medlemsbedrifter som har deltatt, fordelt på bransjer. Rundt halvparten av deltakerne tilhører bakeri- og konditorbransjen («melbasert», eksklusive industribakerne), som hovedsakelig består av små bedrifter med få ansatte.

Flere av deltakerne har unnlatt å svare på enkelte spørsmål. Spesielt gjelder dette tall for omsetning og eksport. Siden opplysningene er konfidensielle presenteres ikke resultatene for bransjen hvis det kun er tre eller færre bedrifter/konsern innenfor bransjen som har svart. Dette vil avmerkes i tabellene som .. . Resultatene knyttet til margarin- og tobakksbransjen (som representeres av henholdsvis tre og to bedrifter/konsern) vil dermed ikke presenteres.

⁷⁶ I de tilfellene hvor konsernene har levert skjema felles for alle bedriftene telles disse som en enhet.

⁷⁷ Spørreskjemaet ligger vedlagt (vedlegg 8).

⁷⁸ Etter å ha vært i kontakt med enkelte bedrifter/konsern har NBL kommet frem til at bransjeinndelingen i årets undersøkelse har vært noe upresis. Blant annet sorterer «hermetikkbransjen» under kategorien «fiskemat». Dette vil bli tatt til følge i fremtidige undersøkelser og bransjeinndelingen og detaljeringsgraden vil da endres noe.

7.2 Resultater

7.2.1 Omsetning og eksport

Endringene i omsetningen fra 1998 til 2000 er beregnet på grunnlag av de bedriftene/konsernene som gav opplysninger for både 1998, 1999 og 2000, totalt 128 stk. (vedlegg 8 viser svarprosent fordelt på bransje).

Det er stor variasjon mellom de ulike bedriftene både når det gjelder omsetningens størrelse og utvikling. Tabell 7.1 viser utviklingen i bransjenes totale omsetning fra 1998 til 1999 og forventet endring fra 1999 til 2000. Totalt for alle bransjene økte omsetningen med rundt 7,6 prosent fra 1998 til 1999. I følge deres prognoser vil total omsetning fortsette å stige, men betydelig mindre fra 1999 til 2000. Veksten har vært størst hos industribakerne og i sukkervare/sjokolade- og konserverbransjen. Industribakerne forventer en forholdsvis stor økning (13 prosent) i omsetningen også i 2000, fulgt av konserverindustrien med 9 prosent vekst. Sukkervare/sjokoladebransjen forventer en mindre økning sett i forhold til veksten fra 1998 til 1999. Bryggeri/mineralvannbransjen skiller seg ut som den eneste bransjen som forventer nedgang i omsetningen.

Tabell 7.1 Prosentvis endring i omsetning, fra 1998 til 1999 og fra 1999 til budsjettåret, bransjefordelt

Bransje	Mel- basert	Industri- bakere	Sukker- vare/ sjokolade	Konser- ves	Bryggeri/ mineral- vann	Mar- garin	Fiske- mat	To- bakk	Annet	To- talt
prosentvis endring										
1998-1999	4,7	13,9	13,3	12,6	7,6	..	40,2	..	5,1	7,6
1999-2000	3,7	13,4	5,5	9,0	-3,8	..	28,7	..	5,7	2,2
Ant. besvarte	72	5	5	7	9	2	5	2	21	128

Kun 24 bedrifter/konsern har rapportert at de eksporterte varer både i 1998 og 1999 og forventer å eksportere i 2000. Deres samlede eksportverdi økte med i overkant av 10 prosent fra 1998 til 1999. Det forventes en eksportøkning på rundt en prosent fra 1999 til 2000.

Det er kun bransjene «melbasert» og «annet» hvor resultatene kan presenteres på bransjenivå. Tabell 7.2 viser endringen i bransjenes totale eksport fra 1998 til 1999 og forventet endring fra 1999 til 2000. I den melbaserte bransjen har eksportverdien avtatt fra 1998 til 1999 og en forventer en fortsatt reduksjon i 2000. Bransjen «annet» hadde en liten nedgang fra 1998 til 1999, men forventer en økning på 14 prosent i 2000.

Tabell 7.2 Prosentvis endring i eksportverdien for bransjene «melbasert» og «annet» og totalt for alle bransjene

	Melbasert	Annet	Totalt for alle bransjene
prosentvis endring			
1998–1999	-8,5	-1,2	10,5
1999–2000	-13,8	14,4	1,0
Antall besvarte	5	5	24

Tabell 7.3 viser hvor stor andel eksporten utgjør av eksportørenes årlige omsetning i 1998 og 1999 og for budsjettåret 2000. I 1998 utgjorde eksporten 8 prosent av bransjenes totale omsetning. Andelen øker noe i 1999 og prognosen for 2000 tilsier en eksportandel på 8,5 prosent.

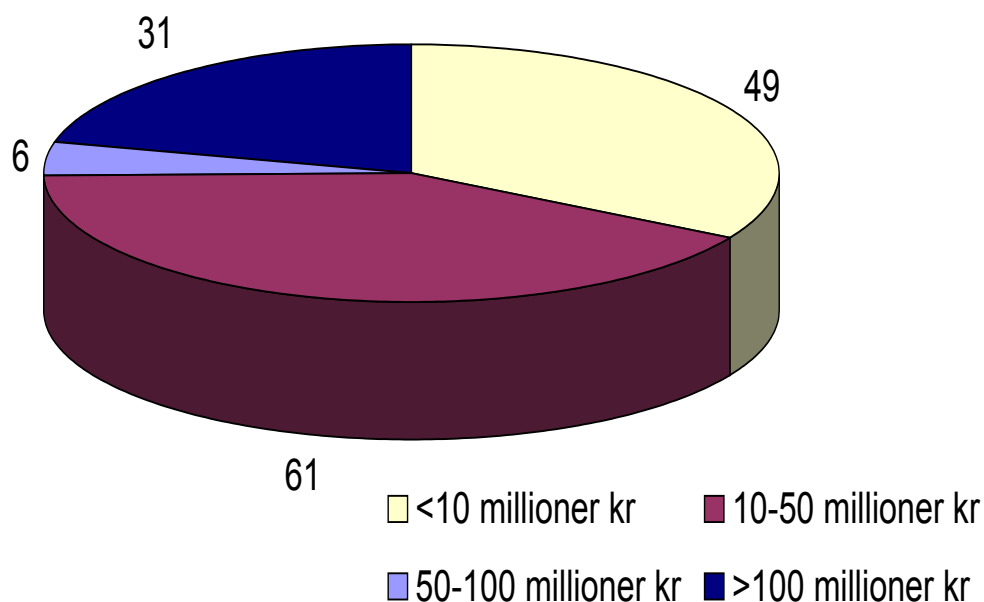
Tabell 7.3 Eksportens andel av omsetningen i 1998 og 1999 og for budsjettåret 2000

	Melbasert	Annet	Totalt for alle bransjene
Eksportens andel av omsetningen (%)			
1998	18,1	8,4	8,0
1999	16,6	7,8	8,7
2000	14,1	8,5	8,5

7.2.2 Fordeling av bedrifter/konsern etter gjennomsnittlig omsetning i 98/99

Figur 7.1 viser fordelingen av bedrifter/konsern etter gjennomsnittlig omsetning i 1998 og 1999⁷⁹ (se fordelingsnøkkel i vedlegg 8). Tre fjerdedeler av bedriftene/konsernene har en årlig omsetning på under 50 millioner kroner, men en betydelig andel (20 prosent) ligger i det øvre sjiktet og omsetter årlig for over 100 millioner kroner.

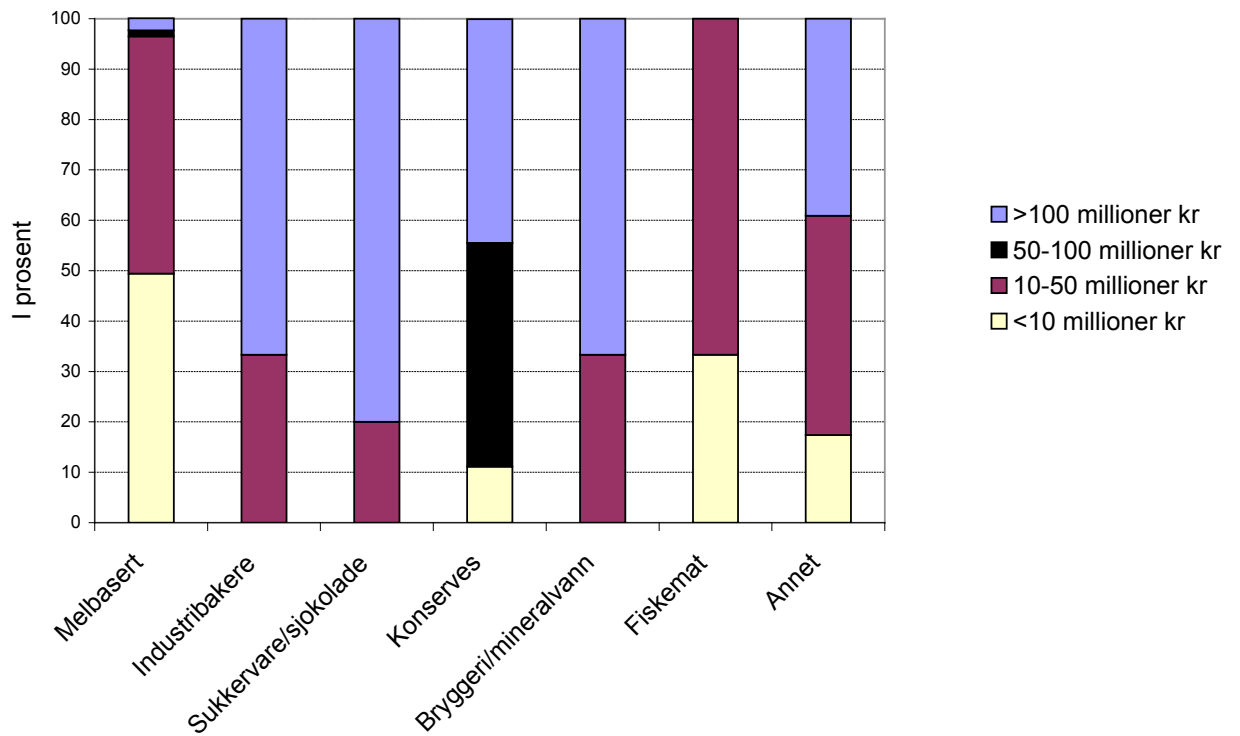
⁷⁹ Basert på data fra de som har levert regnskap for både 1998 og 1999 (totalt 147 stk.).



Figur 7.1 Fordeling av antall bedrifter/konsern etter gjennomsnittlig omsetning i 1998/99

Fordelingen innenfor bransjene blir noe annerledes. Omtrent halvparten av bedriftene/konsernene i den melbaserte bransjen har en årlig gjennomsnittlig omsetning på under 10 millioner, mens de resterende omsetter for mellom 10 og 50 millioner, med unntak av noen få bedrifter innenfor bransjen (Figur 7.2). Også i fiskematbransjen dominerer disse to størrelsesgruppene.

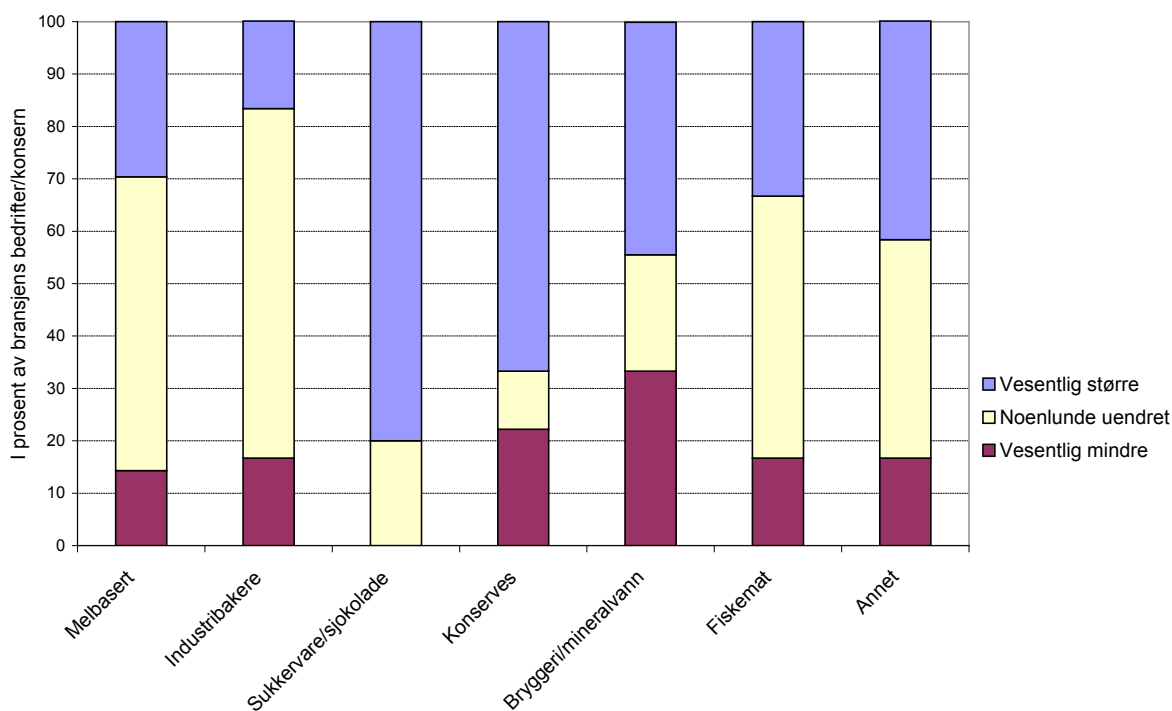
Industriebakerne, sukkervare-/sjokoladebransjen og bryggeri/mineralvannbransjen skiller seg ut ved å ha en høy andel bedrifter med en gjennomsnittlig omsetning på over 100 millioner, i tillegg til en vesentlig andel (20-30 prosent) som omsetter for mellom 10 og 50 millioner. Konservesbransjen domineres av bedrifter/konsern med en forholdsvis høy omsetning.



Figur 7.2 Bransjevis fordeling av bedrifter/ konsern etter gjennomsnittlig omsetning i 1998/99

7.2.3 Resultat før skattekostnad

35 prosent av bedriftene og konsernene forventer et vesentlig større resultat (mer enn 10 prosent økning) før skattekostnad i 1999 sammenliknet med 1998. 15 prosent forventer vesentlig mindre resultat (mer enn 10 prosent reduksjon) og omkring halvparten regner med at resultat før skattekostnad vil bli noenlunde uendret i 1999. Forventningene varierer forholdsvis mye mellom de enkelte bransjene (Figur 7.3).



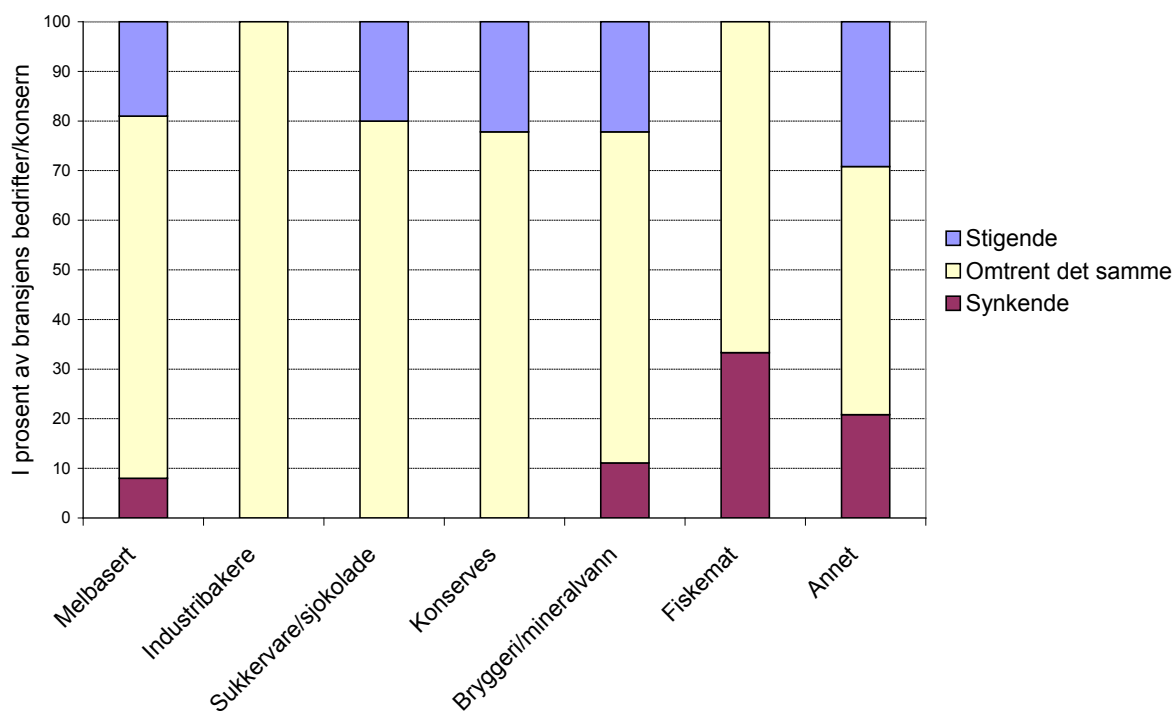
Figur 7.3 Bransjens forventninger om resultat for skattekostnad i 1999 sammenliknet med 1998

Sukkervare/sjokoladebransjen kan nok sies å være er den mest optimistiske bransjen, ingen av bedriftene/konsernene forventer mindre resultat i 1999 og hele 80 prosent regner med større resultat. Også i konservesbransjen forventer en stor andel økt resultat, selv om rundt 20 prosent antar at resultatet vil bli dårligere i 1999. I bryggeri/mineralvannbransjen er fordelingen på større og mindre resultat omtrent lik. Den melbaserte bransjen for øvrig har et mer optimistisk syn på resultatet enn industribakerne.

7.2.4 Konjunkturer

I underkant av 20 prosent av bedriftene/konsernene forventer stigende konjunkturer for de viktigste produktene de to neste årene, 12 prosent tror at konjunkturerne vil synke, mens flertallet forventer omtrent det samme konjunkturforløpet.

Verken industribakerne eller fiskematbransjen tror på stigende konjunkturer (Figur 7.4). I fiskematbransjen forventer en forholdsvis høy andel at konjunkturerne vil synke. Sukkervare/sjokolade- og konservesbransjen er mer optimistiske – ingen forventer synkende konjunkturer. Industribakerne venter ingen konjunkturerendringer, mens i underkant av 20 prosent av bedriftene/konsernene i den melbasere bransjen tror at konjunkturerne vil stige for de viktigste produktene de to neste årene.

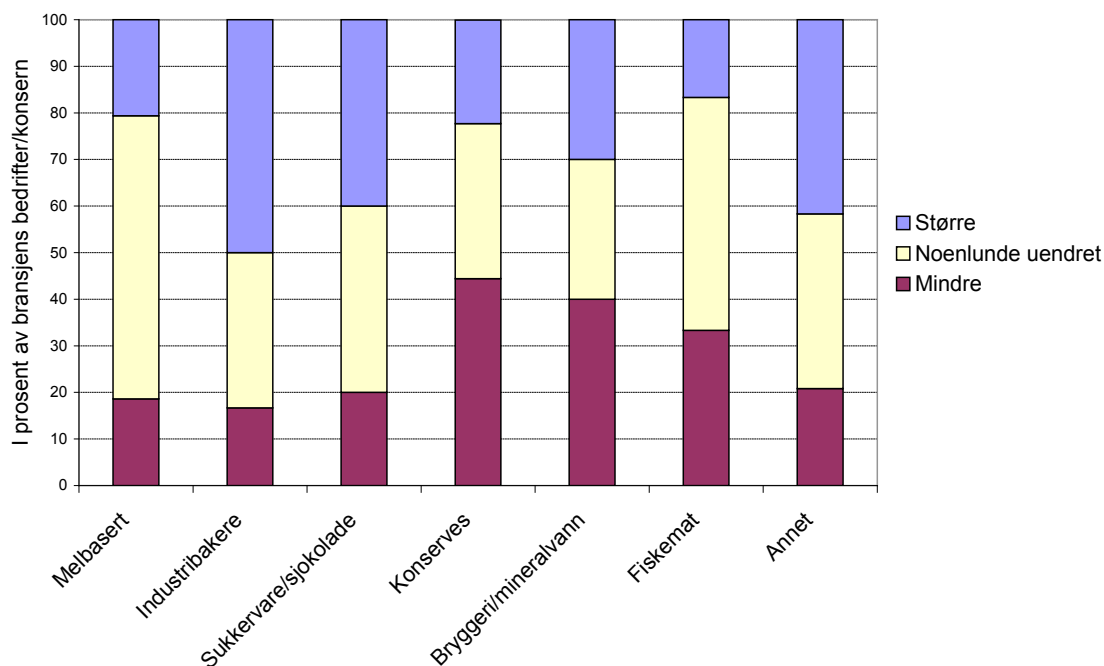


Figur 7.4 Bransjens forventninger om konjunkturforløpet for de viktigste produktene de neste to årene

7.2.5 Investeringer

Over en fjerdedel av bedriftene/konsernene regner med at investeringene vil øke med mer enn 10 prosent i 2000, rundt 20 prosent forventer at investeringene vil avta med mer enn 10 prosent og omtrent halvparten antar at investeringene vil være noenlunde uendret.

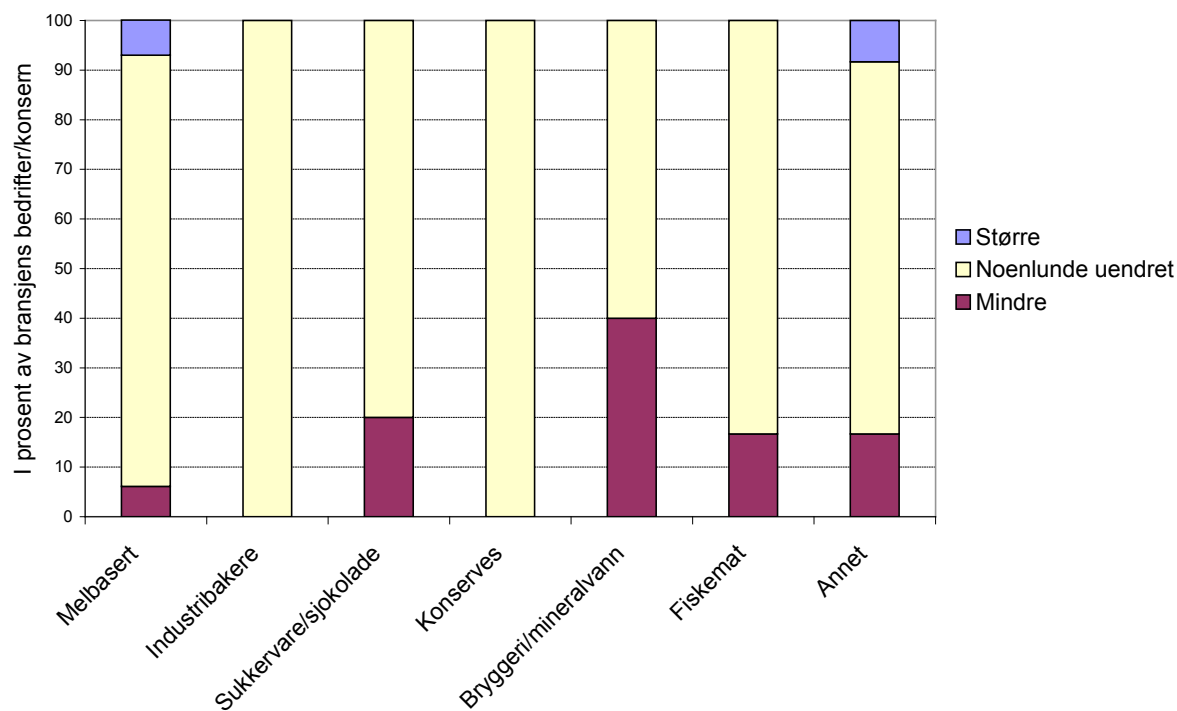
Det er forholdsvis stor variasjon innenfor bransjene når det gjelder forventningene om investering i år 2000 (Figur 7.5). Industribakerne og sukkervare/sjokoladebransjen har størst andel av bedrifter/konsern som forventer større investeringer, mens i konserves- og bryggeri/mineralvannbransjen forventer over 40 prosent at investeringene vil avta i 2000.



Figur 7.5 Bransjens forventninger om investering i 2000 sammenliknet med 1999

7.2.6 Sysselsetting

Over 80 prosent av bedriftene/konsernene forventer en noenlunde uendret total sysselsetting i 2000 i forhold til situasjonen i 4. kvartal 1999. 11 prosent antar at sysselsettingen vil reduseres med mer enn 10 prosent, mens de resterende forventer en større sysselsetting (mer enn 10 prosent økning) i år 2000.

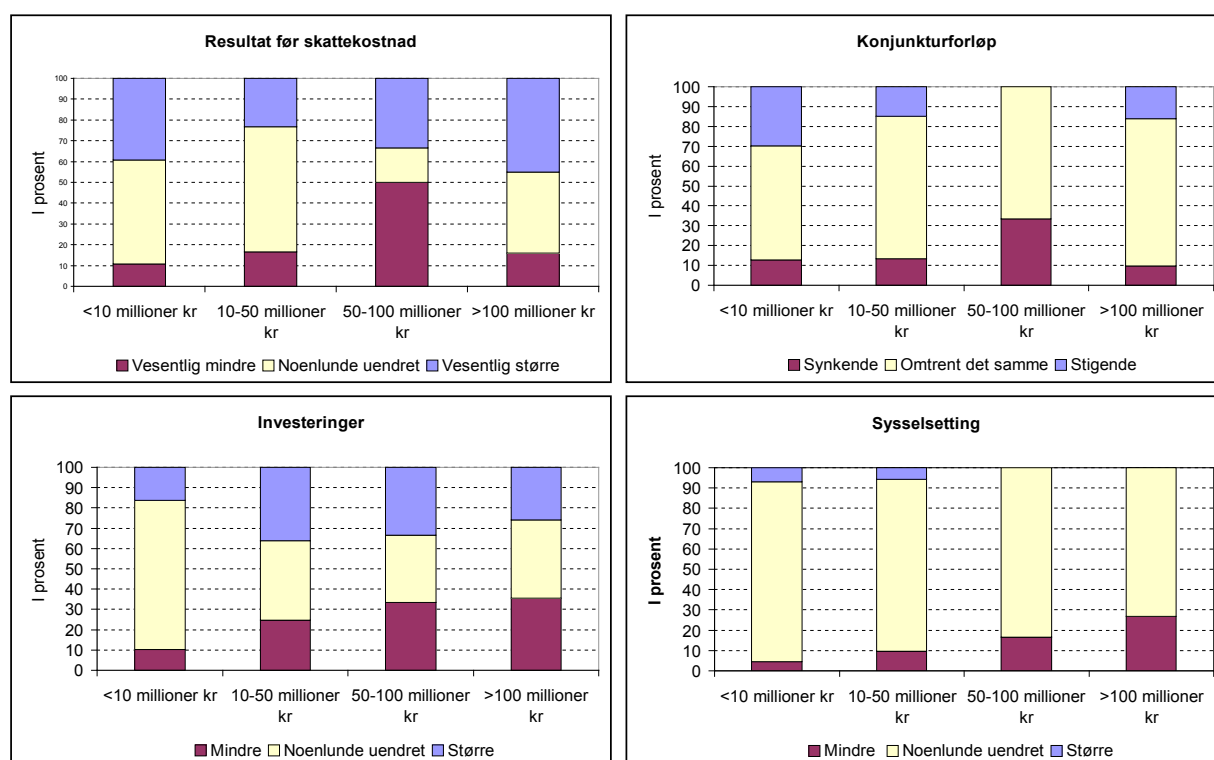


Figur 7.6 Bransjens forventninger om sysselsetting i 2000 i forhold til situasjonen i 4. kvartal 1999

Kun den melbaserte bransjen og bransjene som sorterer under «annet» forventer økt sysselsetting i 2000 (Figur 7.6). Henholdsvis 40 og 20 prosent av bedriftene/konsernene innenfor bryggeri/mineralvannbransjen og sukkervare/sjokoladebransjen forventer en nedgang i sysselsettingen.

7.2.7 Ulike omsetningsgruppers forventning om resultat, konjunkturforløp, investeringer og sysselsetting

Figur 7.7 viser hvordan forventningene varierer mellom ulike størrelsesgrupper av bedrifter/konsern.



Figur 7.7 De ulike størrelsesgruppene forventning om resultat, konjunkturforløp, investeringer og sysselsetting

Det er ingen markant forskjell mellom de ulike størrelsesgruppene. På enkelte av områdene er det imidlertid noen som peker seg ut.

Det ser ut som om det er de minste og de største bedriftene/konsernene (med en omsetning på <10 millioner kr og >100 millioner kr) som er mest optimistiske når det gjelder resultat og konjunkturforløp. Omkring 40 prosent av bedriftene/konsernene innenfor disse gruppene forventer et vesentlig større resultat før skattekostnad i 1999 sammenliknet med 1998.

Det er kun seks bedrifter/konsern som har en gjennomsnittlig omsetning mellom 50 og 100 millioner kroner. Denne gruppen har lavest forhåpninger om resultat før skatt og konjunkturforløpet de nærmeste to årene.

Det er de mellomstore bedriftene/konsernene som har størst andel som forventer økt investeringer i 2000. En forholdsvis høy andel av de store bedriftene forventer mindre investeringer i 2000.

Flesteparten antar at den totale sysselsettingen ikke vil endre seg noe særlig fra 1999 til 2000. Det er først og fremst de store bedriftene som forventer en nedgang i sysselsettingen.

7.2.8 Rekruttering

Ikke alle typer arbeidskraft er like aktuelle å rekruttere i de ulike bransjene⁸⁰. Vedlegg viser hvor mange prosent av bransjenes bedrifter/konsern som har gitt opplysninger over ulike kategorier arbeidskraft. Opplysningene tyder på at det først og fremst er fagarbeidere og lærlinger det er mest aktuelt å rekruttere. Sivilingeniører, ingeniører, økonomer, agronomer og akademikere er det imidlertid færre som ansetter.

Fagarbeidere

Det viser seg spesielt vanskelig å rekruttere fagarbeidere. Hele 58 prosent mener det er vanskelig og 27 prosent synes det er svært vanskelig. Kun 15 prosent synes det er lett å rekruttere fagarbeidere.

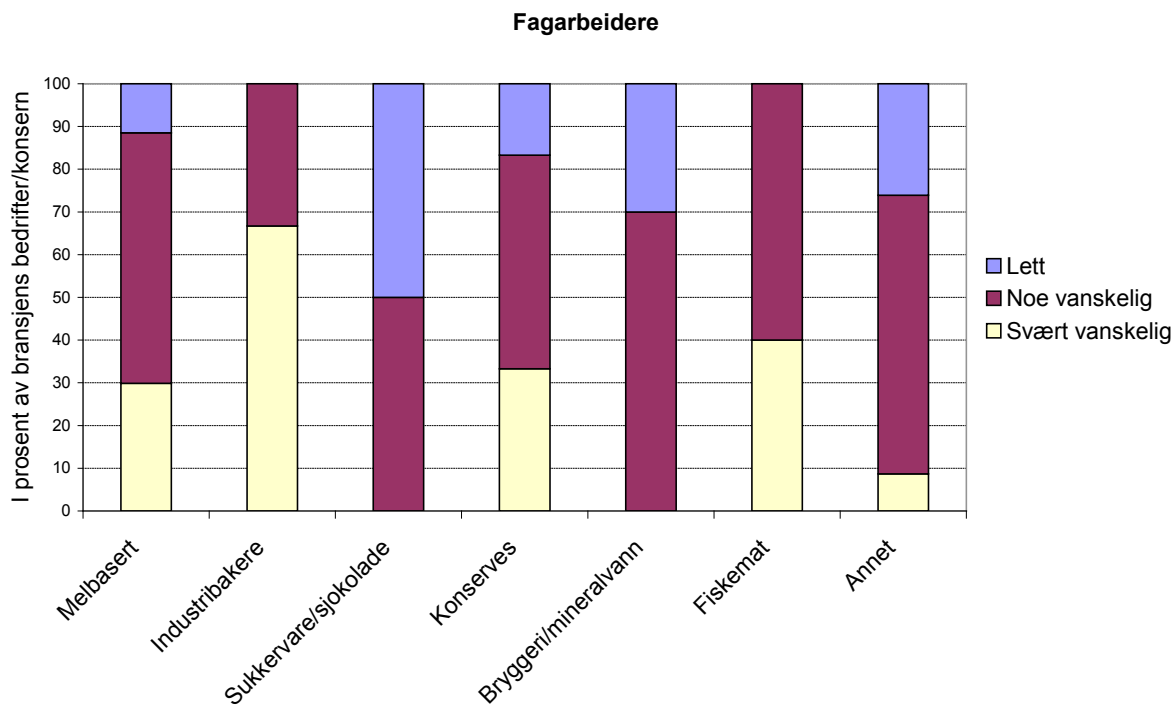
Figur 7.8 viser at det er særlig industribakerne og fiskematbransjen som har vanskeligheter med å rekruttere fagarbeidere. I sukkervare/sjokolade- og bryggeri/-mineralvannbransjen er denne form for rekruttering enklere.

Lærlinger

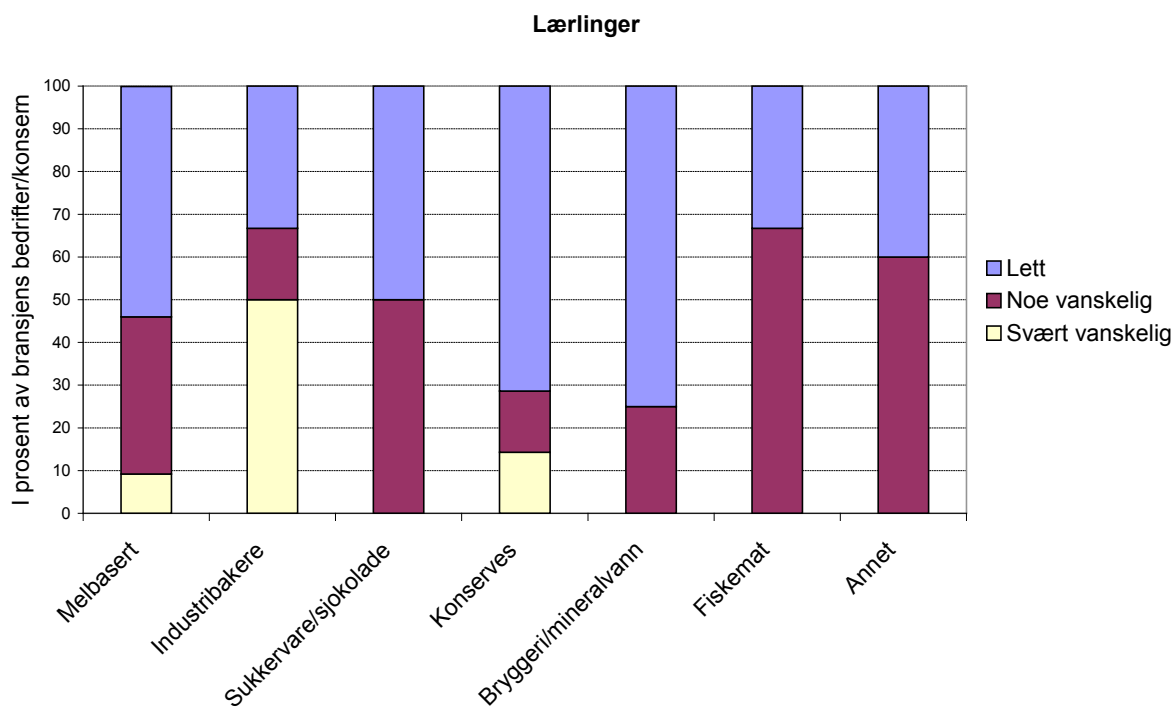
Omtrent halvparten mener det er lett å rekruttere lærlinger, 38 prosent mener det er vanskelig og 9 prosent synes det er svært vanskelig.

Opplysningene tyder på at bryggeri/mineralvann- og konserverbransjen er de mest attraktive arbeidsplassene for lærlingene, da over 70 prosent av bedriftene/konsernene innenfor disse bransjene oppgir at det er lett å rekruttere lærlinger (Figur 7.9). Industribakerne og den melbaserte bransjen for øvrig har tydeligvis vanskeligere for å rekruttere denne typen arbeidskraft.

⁸⁰ Svarprosent sivilingeniører: 31, ingeniører: 26, fagarbeidere: 87, lærlinger: 74 og «andre»: 65.



Figur 7.8 Bransjens syn på rekrutteringen av fagarbeidere



Figur 7.9 Bransjens syn på rekrutteringen av læringer

Sivilingeniører, ingeniører og andre typer arbeidskraft

Kun i overkant av en fjerdedel av bedriftene/konsernene har sett på sivilingeniører, økonomer, agronomer og akademikere som aktuell arbeidskraft. Av disse oppgir i

underkant av 40 prosent at det er lett å rekruttere denne typen arbeidskraft. Om lag 60 prosent mener det er vanskelig. Et fåtall synes det er svært vanskelig.

65 prosent har oppgitt at andre former for arbeidskraft enn de nevnte er aktuelle. Av disse oppgir 59 prosent at det er lett å rekruttere andre, 38 prosent mener det er vanskelig og 3 prosent synes det er svært vanskelig.

7.3 Forventningene om fremtiden - oppsummering

Nærings- og nytelsesmiddelindustrien, representert ved NBLs medlemsbedrifter, forventer en økning i total omsetning på i overkant av 2 prosent fra 1999 til 2000. Deres prognose tilsier at eksportverdien vil øke med rundt 1 prosent i budsjettåret.

Det er forholdsvis få som forventer vesentlige endringer i sysselsetting og konjunktur. Hele 70 prosent forventer omtrent samme konjunkturforløp for de viktigste produktene de neste to årene, og over 80 prosent mener sysselsettingen vil være omtrent den samme i 2000 som i 4. kvartal 1999. Omtrent to tredjedeler av de som forventer konjunkturoendringer, mener disse vil stige.

Det er imidlertid flere som forventer endringer i resultat og investeringer, selv om omtrent halvparten antar at forholdene vil være noenlunde de samme. Flesteparten av de som forventer resultatendringer ser for seg at resultatet vil bli vesentlig større i 1999 sammenliknet med 1998, mens for investeringene er det omtrent like mange som forventer økte som avtakende investeringer i 2000 sammenliknet med 1999.

Både industribakerne, sukkervare/sjokolade- og konserverbransjen har hatt en forholdsvis høy vekst i omsetningen fra 1998 til 1999. I følge disse bransjenes egne prognoser vil denne fortsette i 2000, muligens på et noe lavere nivå.

Store deler av sukkervare/sjokoladebransjen antar at resultatet vil bli vesentlig større i 1999 i forhold til 1998. Omtrent 20 prosent innenfor samme bransje forventer stigende konjunkturer, mens de resterende antar at konjunkturforløpet vil være omtrent det samme for de viktigste produktene de neste to årene. En høy andel (40 prosent) tror at investeringene vil bli vesentlig større i 2000.

I konserverbransjen er det også forventningene om et vesentlig større resultat som dominerer, selv om noen (20 prosent) antar at resultatet vil bli vesentlig mindre. Bransjen forventer samme konjunkturforløp som sukkervare/sjokoladebransjen, men lavere investeringer.

En mindre andel av industribakerne forventer vesentlig større resultat enn hva som er tilfellet hos melbransjen ellers. Selv om noen av bedriftene i den melbaserte bransjen antar at konjunkturen vil synke, forventer 20 prosent stigende konjunkturer, mens alle industribakerne ser for seg omtrent det samme konjunkturforløpet. Det er imidlertid en større andel av industribakerne som forventer økte investeringer, hele 50 prosent.

Sett under ett antar bryggeri/mineralvannbransjen at omsetningen vil avta fra 1999 til 2000. En forholdsvis stor andel forventer derimot større resultat, mens en del mener at resultatet vil bli vesentlig mindre. Denne todelingen gjenspeiler seg også i synet på konjunkturforløpet og fremtidige investeringer. Mens noen forven-

ter stigende konjunkturer og større investeringer mener andre at konjunktorene vil synke og investeringene avta.

Selv om fiskematbransjen forventer økt omsetning i 2000, er det likevel en forholdsvis stor andel som mener resultatet vil bli vesentlig mindre og at konjunktorene vil synke. I tillegg forventer over 30 prosent lavere investeringer.

Fagarbeidere er den typen arbeidskraft som bransjene har størst problemer med å rekruttere. Spesielt industribakerne og fiskematbransjen er utsatt, mens det virker noe enklere for sukkervare/sjokolade- og bryggeribransjen å rekruttere fagarbeidere.

Referanser

- AC Nielsen 1999. *Dagligvarerapporten 1999*.
- Andhøy, F. 1996. *Veiviser i Storbusholdningsbransjen 1996*.
- Arbeids- og administrasjonsdepartementet. 2000. *Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 2000*, Rapport nr. 1, 2000 fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene, Oslo.
- Brynildsen Fabrikker. 2000. Offisielle priser hentet fra Reuter Sugar nr. 5, London.
- Børve, K., S. Berge, H. Mjelde, N.K. Nersten, 1998. *Verdiskaping og konkurransekraft i RÅK-industrien*, NILF 1998.
- Finans- og tolldepartementet. 1998. *Gronne skatter*, St.prp. nr. 54. 1997–98, Internett: <http://odin.dep.no/repub/97-98/stprp/54/>, 25.02.00.
- Finans- og tolldepartementet. 1999. *Nasjonalbudsjettet 2000*, St.meld. nr. 1. 1999–2000, Internett: <http://www.odin.dep.no/bud2000/nb/html/kap04.htm>, 25.02.00.
- Flesland, S., 1999. *Storkjøkkenmarkedet i navn og tall 1999*.
- KLF (Kjøttbransjenes landsforening), 2000. Faktasider, Internett: http://www.klf-ks.no/aktu_fakta.html, 25.02.2000.
- Konservesfabrikkenes landsforening, 1999. Beretning og regnskap 1998.
- Landbruksdepartementet, 1999.). *Om norsk landbruk og matproduksjon*, St.meld. nr. 19 (1999–2000).
- Landbruksdepartementet. 1989. *Forskrift om forskningsavgift*, Internett: <http://www.lovdatab.no-/for/sf/ld/td-19890707-0544-0.html>, 10.02.00.
- Landbruksdepartementet. 1992. *Forskrift om næringsmiddelavgift*, Internett: <http://www.snt.no/rettsregler/forskrifter/ld-19921127-0875-print.html>, 04.02.00.
- LPC (Landbrukets Priscentral), diverse årganger.
- Matforsk, 2000. Pers.medd. Jan Ulrik Mathisen.
- NBMF (Bryggeri- og mineralvannforeningen), 2000. Pers.medd. Helge Hasselgard.
- Norsk Kjøtt. 2000. Pers.medd. Anne Margrethe Wollan.
- Norsk Potetindustri. 2000. Pers.medd. Mette Foss.
- Regal Mølle. 2000. Pers.medd. Rune Valestrand.
- SFT (Statens forurensningstilsyn), 2000. Pers.medd. Rune Opheim.
- SSB (Statistisk sentralbyrå). 1994. *Standard for næringsgruppering*, NOS C 182, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger 1994.
- SSB. 1996. Forbruksundersøkelsen 1993–95, Internett: <http://www.ssb.no/ukensstatistikk/utg/9640/2-1t.txt>, 10.02.2000.
- SSB. 1997. Produksjonsstatistikken 1996, prodcomkatalog 28.02.1997, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- SSB. 1998. *Statistisk Årbok 1998*, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger 1998.
- SSB. 1999a. *Nasjonalregnskapsstatistikk 1991–1998 Produksjon, anvendelse og sysselsetting*, NOS C 542, Statistisk Sentralbyrå, Oslo- Kongsvinger.

- SSB. 1999b. *Industristatistikk 1996, Næringstall*, NOS C 534, Statistisk Sentralbyrå, Oslo- Kongsvinger.
- SSB. 1999c. Forbruksundersøkelsen 1998, Internett: <http://www.ssb.no/emner/05/02/fbu/main.htm>, 17.02.2000.
- SSB. 1999d. Hotell og restaurantvirksomhet, 1997, Internett: <http://www.ssb.no/emner/10/11/registerhotell/tab-1999-11-12-03.html>, 14.02.2000.
- SSB. 2000a. Arbeidskraftundersøkelsen, 4. kvartal 1999, Internett: <http://www.ssb.no/emner/06/01/aku>, 18/02/00.
- SSB. 2000b. Produksjonsindeks for industrien, desember 1999, Internett: <http://www.ssb.no/emner/08/04/pii/main.html>, 28/02/00.
- SSB. 2000c. Investeringsstatistikk, Industri, bergverksdrift og kraftforsyning, 4. kvartal 1999, Internett: <http://www.ssb.no/emner/08/03/30/kis/main.html>, 28.02.00.
- SSB. 2000d. Industristatistikken, Næringstall, Statistisk Sentralbyrå, Oslo (Datafil mottatt fra seksjon for utenrikshandel, energi og industristatistikk, SSB Oslo).
- SSB. 2000e. Statistikk over utenrikshandelen, Statistisk Sentralbyrå, Oslo (Datafil mottatt fra seksjon for utenrikshandel, energi og industristatistikk, SSB Oslo).
- SSB. 2000f. Serveringsvirksomhet, Internett: <http://www.ssb.no/emner/10/11/servering/tab-2000-02-02-01.html>, 14.02.2000.
- Statens Jordbruksverk, diverse nummer og årganger av rundskriv. Sverige.
- Statens Kornforretning, diverse rundskriv og årganger, Oslo.
- Statens Kornforretning. 1999. Statistikker for ordningene under seksjon eksport.
- Statens næringsmiddeltilsyn, 2000. Pers.medd. Stig Bjørken.
- Tine Norske Meierier, diverse årganger. Tine Ingredienser – produktoversikt, Oslo
- Tine Norske Meierier, diverse årganger. *Tine Ingredienser – produktoversikt*, Oslo.
- Toll- og avgiftsdirektoratet, 1999. *Sæavgifter i Norge*. Tidligere avgifter, historikk-gjeldende avgifter, avgifter 1999, 10. utgave.
- Toll- og avgiftsdirektoratet, 2000a. Pers.medd. Liv Ørbeck.
- Toll- og avgiftsdirektoratet, 2000b. Pers.medd. Peter Idrison Winingah.
- Toll- og avgiftsdirektoratet, 2000c. Vedtak om avgifter på drikkevareemballasje – 2000, Fastsatt av Stortinget 26. november 1999 for budsjetterminen 2000, Internett: <http://www.toll.no/regelverk/avgiftsrundskriv/>, 29.02.00.

Vedlegg 1

Bransje- og næringsinndeling

Tabellen nedenfor viser hvordan rapporten definerer de ulike bransjene innenfor nærings- og nytelsesindustrien. Den midtre kolonnen viser hvilke næringsgruppe (4 siffer) og næringsundergrupper (5 siffer) bransjene omfatter, mens kolonnen lengst til høyre viser eksempler på ulike varer innenfor disse. Næringsgrupperingen er hentet fra SSBs «Standard for næringsgruppering»⁸¹ (SSB, 1994).

	15 – 16 NÆRINGS- OG NYTELSESMIDLER	
Rapportens bransjeinndeling	SSBs inndeling i næringsgrupper og næringsundergrupper	Eksempelvarer
Kjøttvarer	15.11 Slakting og produksjon av kjøtt	<input type="checkbox"/> Kjøtt av storfe, svin, sau, geit, fjørfe osv.
	15.12 Slakting og produksjon av fjørfekjøtt	<input type="checkbox"/> Lever, innvoller osv. <input type="checkbox"/> Rå huder
	15.13 Kjøtt- og fjørfevarer	<input type="checkbox"/> Tilberedte og konserverte kjøtt- og fjørfevarer <input type="checkbox"/> Tilberedte varer av slakteavfall <input type="checkbox"/> Pølser o.l. <input type="checkbox"/> Pellets <input type="checkbox"/> Skinker, boger, sideflesk o.s.v <input type="checkbox"/> Kjøtt som er tørket, saltet, røykt eller lagt på lake.
Fiskevarer	15.20 Fisk- og fiskevarer 15.201 Salt-, tørr- og klippfisk 15.202 Frysing av fisk 15.203 Fiskehermetikk 15.209 Fisk og fiskevarer ellers	<input type="checkbox"/> Tilberedte eller konserverte krepsdyr, bløtdyr el. <input type="checkbox"/> Fiskefileter <input type="checkbox"/> Røykt, tørket eller saltet fisk <input type="checkbox"/> Fiskepinner o.l. <input type="checkbox"/> Kaviar <input type="checkbox"/> Fryst fisk

⁸¹ Norsk Standard for næringsgrupperinger (SN 94) bygger på EUs næringsstandard NACE Rev. 1 og FNs næringsstandard ISIC Rev.3.

Rapportens bransjeinnde- ling	SSBs inndeling i nærings- grupper og nærings- undergrupper	Eksempelvarer
Potetindu- strien	15.31 Poteter	<input type="checkbox"/> Dampkokt eller kokte <input type="checkbox"/> Tørkete <input type="checkbox"/> Mel, flak, pellets og granulater <input type="checkbox"/> Poteter tilberedt på annen måte enn med eddiksyre, fryste og ik- ke-fryste
Konserves	15.32 Juice av frukt og grønnsaker 15.33 Frukt og grønnsaker ellers	<input type="checkbox"/> Saft og konsentrater <input type="checkbox"/> Syltetøy og gelé <input type="checkbox"/> Tilberedt eller konservert frukt ellers <input type="checkbox"/> Diverse nøtteprodukter <input type="checkbox"/> Grønnsakblandingen o.l. <input type="checkbox"/> Dampkokte eller kokte grønnsa- ker <input type="checkbox"/> Tørkete grønnsaker, sopper o.l.
Olje og fett	15.41 Uraffinerte oljer og fett 15.42 Raffinerte oljer og fett 15.43 Margarin og andre spi- selige fettstoffer	<input type="checkbox"/> Rå oljer <input type="checkbox"/> Oljekaker og andre reststoffer <input type="checkbox"/> Mel av oljeholdige frø <input type="checkbox"/> Raffinerte oljer <input type="checkbox"/> Margarin
Meierivarer	15.51 Meierivarer 15.52 Iskrem	<input type="checkbox"/> Ost <input type="checkbox"/> Melk (sur og søt), yoghurt, fløte, kjernemelk <input type="checkbox"/> Kasein og laktose <input type="checkbox"/> Myse <input type="checkbox"/> Smør <input type="checkbox"/> Iskrem
Kornvarer	15.61 Kornvarer 15.62 Stivelse og stivelses produkter	<input type="checkbox"/> Mel, pellets og gryn av korn <input type="checkbox"/> Kli, spissmel o.l. <input type="checkbox"/> Musli <input type="checkbox"/> Deiger og mixer til framstilling av bakverk <input type="checkbox"/> Diverse stivelsesprodukter, in- kludert modifisert <input type="checkbox"/> Rå maisolje <input type="checkbox"/> Fruktose og maltodekstrin <input type="checkbox"/> Inulin og gluten
Dyrefôr	15.71 Fôr til husdyrhold 15.72 Fôr til kjæledyr	<input type="checkbox"/> Fôr til hund, katt og andre kjæle- dyr <input type="checkbox"/> Fôr til svin, storfe, fjørfe, fisk osv. (ikke surfôr, høy o.l.)
Rapportens	SSBs inndeling i nærings-	Eksempelvarer

bransjeinndeling	grupper og næringsundergrupper	
Bakervarer	15.81 Brød og ferske konditorvarer 15.82 Kavring, kjeks og konserverte konditorvarer	<ul style="list-style-type: none"> <input type="checkbox"/> Ferske brød og andre bakervarer <input type="checkbox"/> Kavring, hardt brød og kjeks <input type="checkbox"/> Langtidsholdbare og fryste brød og andre bakervarer <input type="checkbox"/> Pizza og pizzabunner
Sjokolade- og sukkervarer	15.83 Sukker 15.84 Kakao, sjokolade og drops	<ul style="list-style-type: none"> <input type="checkbox"/> Hvitt og brunt sukker <input type="checkbox"/> Lønnesirup og melasse <input type="checkbox"/> Betepulp og annet avfall av sukkerproduksjon <input type="checkbox"/> Sjokolade med og uten fyll <input type="checkbox"/> Varer m/kakao til framstilling av drikkevarer <input type="checkbox"/> Smørepålegg <input type="checkbox"/> Sukkertøy, karameller og pastiller <input type="checkbox"/> Sjokoladeglasur <input type="checkbox"/> Kakao
Næringsmidler ellers	15.85 Pastavarer 15.86 Te og kaffe 15.87 Smakstilsetningsstoffer og krydderier 15.88 Homogeniserte matprodukter og diettmat 15.89 Næringsmidler ellers	<ul style="list-style-type: none"> <input type="checkbox"/> Ukokt og kokt, pasta med og uten fyll <input type="checkbox"/> Couscous <input type="checkbox"/> Kaffe, kaffe ekstrakter og kaffeerstatninger <input type="checkbox"/> Te <input type="checkbox"/> Eddik og eddikerstatninger <input type="checkbox"/> Soyasaus, tomatketchup, sennep og majones <input type="checkbox"/> Sauser og preparater til framstilling av sauser <input type="checkbox"/> Diverse homogeniserte næringsmidler (barnemat, syltetøy osv.) <input type="checkbox"/> Supper og buljonger <input type="checkbox"/> Eggeprodukter <input type="checkbox"/> Gjær <input type="checkbox"/> Bakepulver <input type="checkbox"/> Maltekstrakt <input type="checkbox"/> Tilberedte næringsmidler ellers (bl.a. pizza med ustekt bunn) <input type="checkbox"/> Proteinkonsentrat og sukkersirup m/smak

Rapportens bransjeinnde- ling	SSBs inndeling i næringsgrupper og næringsundergrupper	Eksempelvarer
Drikkevarer	15.91 Destillerte alkoholholdige drikkevarer 15.92 Etylalkohol av gjærede råvarer 15.94 Andre fruktviner 15.95 Andre ikke-destillerte gjærede råvarer 15.96 Øl 15.97 Malt 15.98 Mineralvann og leskedrikker	<ul style="list-style-type: none"> □ Preparater til framstilling av alkoholholdige drikkevarer □ Brennevin, likører o.l. □ Annen etylalkohol □ Rød- og hvitvin, musserende vin, portvin, madeira osv □ Øl og restprodukter fra ølframstilling □ Malt □ Mineralvann og karbonisert vann, nektar o.l. □ Vann og is
Tobakk	16.00 Tobakksvarer	<ul style="list-style-type: none"> □ Sigarer, røyketobakk, sigarer, sigarettos □ Tobakk erstatninger □ Snus □ Avfall av tobakk

Vedlegg 2

Fylkesvis fordeling av sysselsatte

Sysselsatte per bransje per fylke, 1997. Absolutt og i prosent av totalt antall sysselsatte i bransjen

	Østfold	Akershus	Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder
INDUSTRI	20579	17704	28999	11201	11009	18937	15435	12319	7046
%	7,0	6,1	9,9	3,8	3,8	6,5	5,3	4,2	2,4
NÆRINGS- OG NYTELSESMIDLER	3604	2954	4665	2639	1480	1264	2484	944	642
%	6,9	5,6	8,9	5,0	2,8	2,4	4,7	1,8	1,2
KJØTT OG KJØTTVARER	1391	921	592	976	305	347	1019	220	112
%	12,0	8,0	5,1	8,5	2,6	3,0	8,8	1,9	1,0
FISK OG FISKEVARER	200		27	21	43	27	13	41	13
%	1,6	0,0	0,2	0,2	0,3	0,2	0,1	0,3	0,1
FRUKT OG GRØNNSAKER	112	10	18	353	252	17	201	8	45
%	8,2	0,7	1,3	26,0	18,5	1,3	14,8	0,6	3,3
POTETINDUSTRIEN	32			191	252		13		
%	5,0	0,0	0,0	29,8	39,3	0,0	2,0	0,0	0,0
KONSERVES	80	10	18	162	0	17	188	8	45
%	11,2	1,4	2,5	22,6	0,0	2,4	26,2	1,1	6,3
VEG. OG ANIMALSKE OLJER OG FETT	416		246			9			
%	51,5	0,0	30,5	0,0	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0
MEIERIVARER OG ISKREM	222	196	423	433	441	91	100	203	59
%	3,9	3,5	7,5	7,7	7,8	1,6	1,8	3,6	1,0
KORNVARER, STIVELSE OG STIVELSESPROD	123	61	111	71	36	15	66	22	
%	15,0	7,4	13,5	8,7	4,4	1,8	8,0	2,7	0,0
DYREFOR	79	40	35	108	38	9	69	8	
%	4,4	2,2	1,9	6,0	2,1	0,5	3,8	0,4	0,0
ANDRE NÆRINGSMIDLER	805	836	2121	575	356	529	671	259	154
%	6,9	7,2	18,2	4,9	3,0	4,5	5,7	2,2	1,3
BAKERVARER	552	727	682	344	356	368	460	234	143
%	7,3	9,6	9,0	4,5	4,7	4,9	6,1	3,1	1,9
SJOKOLADE -OG SUKKERVARER	111		1268	23		3	12	25	
%	5,1	0,0	58,2	1,1	0,0	0,1	0,6	1,1	0,0
NÆRINGSMIDLER ELLERS	142	109	171	208	0	158	199	0	11
%	7,3	5,6	8,8	10,7	0,0	8,1	10,2	0,0	0,6
DRIKKEVARER	250	890	778	89	9	205	339	183	259
%	4,6	16,4	14,3	1,6	0,2	3,8	6,2	3,4	4,8
TOBAKKSVARER	6		314	13		15	6		
%	1,3	0,0	65,7	2,7	0,0	3,1	1,3	0,0	0,0

	Vest-Agder	Rogaland	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark	Totalt
INDUSTRI	12009	31807	31080	9389	23643	14062	7455	11148	4948	3316	292086
%	4,1	10,9	10,6	3,2	8,1	4,8	2,6	3,8	1,7	1,1	100,0
NÆRINGS- OG NYTELSESMIDLER	1354	4423	4823	2740	4114	4477	1475	3646	2427	2289	52444
%	2,6	8,4	9,2	5,2	7,8	8,5	2,8	7,0	4,6	4,4	100,0
KJØTT OG KJØTTVARER	207	1277	694	579	530	1006	456	440	307	168	11547
%	1,8	11,1	6,0	5,0	4,6	8,7	3,9	3,8	2,7	1,5	100,0
FISK OG FISKEVARER	161	820	1098	1307	2293	883	224	2401	1360	1938	12870
%	1,3	6,4	8,5	10,2	17,8	6,9	1,7	18,7	10,6	15,1	100,0
FRUKT OG GRØNNSAKER	52	80	16	34	3	13	136		9		1359
%	3,8	5,9	1,2	2,5	0,2	1,0	10,0	0,0	0,7	0,0	100,0
POTETINDUSTRIEN	52	14	2	3		13	61		9		642
%	8,1	2,2	0,3	0,5	0,0	2,0	9,5	0,0	1,4	0,0	100,0
KONSERVES	0	66	14	31	3	0	75	0	0	0	717
%	0,0	9,2	2,0	4,3	0,4	0,0	10,5	0,0	0,0	0,0	100,0
VEG. OG ANIMALSKE OLJER OG FETT		29	26		43			26	12		807
%	0,0	3,6	3,2	0,0	5,3	0,0	0,0	3,2	1,5	0,0	100,0
MEIERIVARER OG ISKREM	382	606	558	259	400	622	197	196	199	48	5635
%	6,8	10,8	9,9	4,6	7,1	11,0	3,5	3,5	3,5	0,9	100,0
KORNVARER, STIVELSE OG STIVELSESPROD	24	113	42			101	24		4	7	820
%	2,9	13,8	5,1	0,0	0,0	12,3	2,9	0,0	0,5	0,9	100,0
DYREFOR	24	417	261	131	156	171	81	123	55		1805
%	1,3	23,1	14,5	7,3	8,6	9,5	4,5	6,8	3,0	0,0	100,0
ANDRE NÆRINGSMIDLER	283	687	1603	173	562	1081	335	327	197	128	11682
%	2,4	5,9	13,7	1,5	4,8	9,3	2,9	2,8	1,7	1,1	100,0
BAKERVARER	279	668	654	173	537	450	335	274	197	128	7561
%	3,7	8,8	8,6	2,3	7,1	6,0	4,4	3,6	2,6	1,7	100,0
SJOKOLADE -OG SUKKERVARER		16	71			621		29			2179
%	0,0	0,7	3,3	0,0	0,0	28,5	0,0	1,3	0,0	0,0	100,0
NÆRINGSMIDLER ELLERS	4	3	878	0	25	10	0	24	0	0	1942
%	0,2	0,2	45,2	0,0	1,3	0,5	0,0	1,2	0,0	0,0	100,0
DRIKKEVARER	196	363	500	257	127	576	22	133	265		5441
%	3,6	6,7	9,2	4,7	2,3	10,6	0,4	2,4	4,9	0,0	100,0
TOBAKKSVARER	25	31	25			24			19		478
%	5,2	6,5	5,2	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0	4,0	0,0	100,0

Vedlegg 3

Avgiftssatser i perioden 1995 til 1999

Tobakksvarer

	1995	1996	1997	1998	1999
Sigarer (øre/g)	56,33	58,02	64,08	76,66	79,00
Sigaretter (øre/stk)	121,02	124,65	137,66	152,86	158,00
Røyketobakk og karv. skråtobakk (kr/50 g)	32,43	33,41	38,35	45,88	47,5
Skråtobakk (øre/g)	31,77	32,74	36,16	43,26	45
Snus (kr/50 g)	15,89	16,37	18,08	21,63	22,5
Sigarettpapir og -hylser (øre/50 stk)	83	85,83	95,0	113,5	100

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet 1999

Sukker og sjokolade-/sukkervarer

kr/kg	1995	1996	1997	1998	1999
Sjokolade- og sukkeravgift	12,15	12,39	13,15	13,45	13,89
Sukkeravgift*	3,76	3,84	4,08	5,21	5,38

* Sukkeravgiften er i hovedsak lagt på sukker til forbruker.

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet 1999

Kullsyrefrie, alkoholfrie drikkevarer

kr/liter	1995	1996	1997	1998	1999
for saft, limonade, leskedrikk mv.	1,08	1,10	1,17	1,5	1,55

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet 1999

Kullsyreholdige, alkoholfrie drikkevarer

	1995	1996	1997	1998	1999
Drikkevarer (kr/l)	1,08	1,10	1,17	1,50	1,55
Kullsyre (kr/kg)**	52,80	53,86	46,80	60,00	62,00
Sirup for dispensertilvirkning(kr/l)	6,35	6,48	7,02	9,00	9,30

** Avgiften på kullsyre omfatter hjemmeproduksjon av mineralvann, hvor varen ikke er ment for salg.

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet 1999

Brennevin og vin

kr pr. vol% og l	1995	1996	1997	1998	1999
Over 22% alkohol	6,03	6,15	6,52	7,03	6,90
15-22% alkohol	5,95	6,07	6,44	6,95	6,82
7-15% alkohol	3,13	3,19	3,38	3,65	3,58

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet 1999

ØI

kr/liter	1995	1996	1997	1998	1999
Over 6,75- 7% alkohol	24,64	25,13	26,66	29,99	30,99
Over 5,75 til og med 6,75% alkohol	23,56	24,03	25,49	28,67	29,62
Over 4,75 til og med 5,74% alkohol	18,16	18,52	19,64	22,09	22,82
Over 3,75 til og med 4,75% alkohol	12,76	13,02	13,82	15,54	16,05
over 2,75 til og med 3,75% alkohol	7,36	7,51	7,97	8,96	9,26
over 0,7 til og med 2,75% alkohol	1,96	2,00	2,12	2,38	2,46
til og med 0,7% alkohol	1,08	1,10	1,17	1,5	1,55

Kilde: Toll- og avgiftsdirektoratet 1999

Miljø- og emballasjeavgift på drikkevarer

Kr/enhet	1995	1996	1997	1998	1999
<i>Miljø-/emballasjeavgift *</i>					
Kullsyrefrie, alkoholfrie drikkevarer	0,30	0,30	0,32	0,33	0,34
Kullsyreholdige og alkoholholdige drikkevarer	3,00	3,00	3,19	3,26	3,37
<i>Grunnavgift engangsemballasje</i>	0,70	0,70	0,74	0,76	0,79

* Satsen gjelder plast og glass uten returordning. Satsen reduseres med økt returandel.

Kilde: St.prp. Nr. 1. 1998, St.prp. nr. 1. 1999–2000 og Toll- og avgiftsdepartementet (2000b)

Næringsmiddelavgift

% av verdi	1995	1996	1997	1998	1999
Norsk og importert råvare/ halvfabrikata	0,4	0,4	0,4	0,6	0,73
Importert ferdigvare	0,25	0,25	0,25	0,45	0,58

Kilde: Statens næringsmiddeltilsyn (2000)

Vedlegg 4

Internasjonal handel

Kodeliste for land

AM	=	Armenia
AU	=	Australia
BR	=	Brasil
BW	=	Botswana
CH	=	Sveits
DE	=	Tyskland
DK	=	Danmark
ES	=	Spania
FI	=	Finland
FO	=	Færøyene
FR	=	Frankrike
GB	=	Storbritannia
IS	=	Island
IT	=	Italia
JP	=	Japan
LV	=	Latvia
NL	=	Nederland
RU	=	Russland
SE	=	Sverige
TR	=	Tyrkia
US	=	USA

Import (1000 NOK)

		1994	1995	1996	1997	1998
Kjøtt og kjøttvarer	BW	1 214	1 822	22 835	60 885	75 373
	DK	119 125	91 484	81 785	78 487	71 875
	SE	81 285	139 061	100 081	74 672	57 126
	Ellers	209 794	178 541	221 394	148 177	166 791
	Totalt	411 418	410 909	426 095	362 221	371 166
Fisk og fiskevarer	RU	334 667	369 247	398 841	520 088	829 897
	DK	365 295	513 670	424 294	463 332	586 260
	IS	102 363	148 095	242 422	332 843	341 243
	Ellers	770 284	1 001 711	1 186 376	1 454 958	1 948 750
	Totalt	1 237 943	1 663 477	1 853 092	2 251 133	2 876 253
Potetindustri	GB	10 354	12 393	14 682	16 550	19 916
	IT	4 050	4 874	5 947	5 738	6 925
	ES	10 379	5 714	7 668	5 602	5 148
	Ellers	16 152	15 179	16 653	12 636	15 831
	Totalt	40 934	38 161	44 950	40 525	47 819
Konserves	US	152 800	147 391	170 730	196 549	215 093
	BR	84 256	83 322	103 792	92 012	110 543
	NL	51 561	57 131	52 890	59 428	62 058
	Ellers	712 883	625 146	650 925	671 556	717 172
	Totalt	1 001 500	912 990	978 338	1 019 544	1 104 866

Import (1000 NOK)

		1994	1995	1996	1997	1998
Olje og fett	DK	91 488	101 916	116 424	180 765	319 983
	IS	69 602	69 568	136 529	223 949	247 284
	US	32 411	1 326	2 126	1 880	214 543
	Ellers	492 584	508 493	512 379	687 145	596 651
	Totalt	686 086	681 303	767 458	1 093 740	1 378 460
Meierivarer	DK	92 287	115 440	120 573	117 979	121 575
	FR	38 927	45 441	38 907	39 945	42 640
	DE	9 623	8 913	9 288	7 504	21 232
	Ellers	32 412	28 400	26 563	34 422	47 167
	Totalt	173 248	198 194	195 332	199 850	232 614
Kornvarer	US	62 265	40 785	103 839	176 411	234 043
	NL	100 231	95 542	132 905	136 472	130 236
	SE	59 732	67 106	94 091	109 070	105 383
	Ellers	269 633	240 237	297 244	299 180	314 876
	Totalt	491 861	443 670	628 079	721 132	784 539
Dyrefôr	DK	148 884	121 686	75 968	83 717	188 677
	GB	77 704	77 496	68 344	65 705	130 342
	DE	78 531	65 902	56 884	63 568	78 501
	Ellers	142 421	227 910	184 320	172 130	241 144
	Totalt	447 540	492 993	385 515	385 119	638 664
Bakervarer	SE	157 871	182 536	209 129	219 448	260 178
	DK	120 781	143 708	154 013	166 164	197 077
	GB	62 392	61 422	70 220	75 722	73 279
	Ellers	164 384	159 350	153 299	162 411	229 766
	Totalt	505 427	547 016	586 661	623 745	760 300

Import (1000 NOK)

		1994	1995	1996	1997	1998
Sjokolade og sukkerverer	DK	509 732	565 058	566 407	518 099	524 001
	SE	358 224	332 418	398 122	398 435	346 375
	GB	233 624	219 448	275 466	323 833	320 360
	Ellers	424 969	424 676	450 249	477 865	541 266
	Totalt	1 526 550	1 541 601	1 690 245	1 718 231	1 732 002
Andre næringsmidler	SE	113 517	132 937	145 760	173 782	213 877
	DK	187 262	171 562	172 507	199 151	201 748
	CH	108 881	92 211	88 239	98 599	133 026
	Ellers	517 073	612 943	560 524	645 203	686 805
	Totalt	926 733	1 009 652	967 030	1 116 735	1 235 456
Drikkevarer	FR	251 044	280 128	233 214	272 102	321 421
	ES	90 952	113 244	139 130	152 547	175 595
	DE	125 586	131 263	126 757	144 094	136 954
	Ellers	521 056	546 502	638 066	746 961	740 216
	Totalt	988 638	1 071 137	1 137 168	1 315 704	1 374 186
Tobakk	NL	27 096	35 456	24 435	35 713	107 034
	CH	107 565	144 657	159 346	140 142	72 193
	SE	27 789	26 637	31 377	29 005	26 673
	Ellers	142 754	89 484	29 682	54 465	46 073
	Totalt	305 204	296 234	244 840	259 324	251 973
Totalt		8 743 083	9 307 336	9 904 804	11 107 004	12 788 298
Totalt - uten fisk og fiskevarer		7 505 140	8 736 863	9 327 845	10 349 794	11 392 477
Fisks andel av importen		14,2	6,1	5,8	6,8	10,9

Eksport (1000 NOK)

		1994	1995	1996	1997	1998
Kjøtt og kjøttvarer	SE	69 849	71 564	77 269	88 982	89 516
	BE	4 336	1 962	4 000	23 040	30 698
	TR	5 111	69 983	63 868	78 729	22 244
	Ellers	207 168	159 446	152 114	192 378	156 578
	Totalt	286 463	302 954	297 249	383 130	299 036
Fisk og fiskevarer	GB	1 197 820	1 261 290	1 440 041	1 586 889	2 312 955
	JP	1 511 808	1 601 738	2 122 892	2 297 564	2 292 496
	PT	1 469 875	1 302 213	1 092 641	1 255 260	1 916 677
	Ellers	10 116 053	10 713 954	12 450 189	13 546 582	15 359 673
	Totalt	13 097 737	13 617 905	15 665 723	17 099 406	19 568 847
Potetindustri	FI	0	0	433	32 397	21 656
	SE	28 333	26 437	18 043	14 779	15 010
	IS	3 605	4 244	4 217	4 196	4 074
	Ellers	19 644	7 559	12 493	8 480	6 551
	Totalt	51 582	38 240	35 187	59 853	47 291
Konserves	SE	69 692	25 411	29 436	7 499	11 804
	DK	5 754	2 072	1 992	3 826	3 571
	IS	811	3 114	2 569	2 315	2 004
	Ellers	8 751	14 556	13 525	13 677	10 027
	Totalt	85 008	45 152	47 522	27 317	27 406

Eksport (1000 NOK)

		1994	1995	1996	1997	1998
Olje og fett	SE	177 214	214 567	293 852	353 248	273 799
	GB	67 018	94 419	91 073	111 841	123 203
	FR	4 964	11 265	11 253	17 859	46 208
	Ellers	193 357	230 232	226 175	203 129	161 268
	Totalt	442 553	550 483	622 354	686 078	604 477
Meierivarer	US	178 499	169 938	167 259	185 383	243 405
	JP	134 339	147 481	151 488	119 162	158 049
	AU	32 027	37 782	36 907	37 762	39 768
	Ellers	254 358	230 322	221 693	232 072	224 034
	Totalt	599 223	585 522	577 347	574 379	665 257
Kornvarer	US	2 012	1 671	1 339	3 232	2 157
	SE	3 591	5 520	3 638	2 188	1 867
	IS	698	598	1 042	847	1 144
	Ellers	6 778	5 821	8 939	4 491	4 329
	Totalt	13 079	13 611	14 958	10 758	9 498
Dyrefôr	FO	81 230	57 110	122 531	163 787	184 425
	GB	22 148	10 966	7 853	29 769	65 155
	DE	7 653	7 932	16 290	17 145	25 485
	Ellers	138 129	176 296	210 582	235 504	186 125
	Totalt	249 160	252 305	357 255	446 205	461 190
Bakervarer	SE	87 105	73 135	88 027	87 097	78 939
	FI	19 957	24 781	28 908	34 716	32 798
	DK	30 104	39 395	39 703	28 609	25 743
	Ellers	64 630	77 263	92 327	80 869	75 414
	Totalt	201 796	214 574	248 966	231 290	212 894

Eksport (1000 NOK)

		1994	1995	1996	1997	1998
Sjokolade og sukkerverer	SE	197 484	182 543	198 064	164 272	174 925
	DK	74 235	66 657	74 362	71 182	77 431
	FR	282	108	819	322	37 568
	Ellers	106 350	104 928	89 740	83 615	66 942
	Totalt	378 351	354 235	362 985	319 391	356 866
Andre næringsmidler	SE	105 195	122 450	117 201	92 029	151 197
	DK	20 717	16 391	16 057	26 109	26 304
	FI	10 810	11 027	10 181	14 136	14 693
	Ellers	54 354	59 214	70 330	74 424	64 060
	Totalt	191 076	209 082	213 769	206 699	256 254
Drikkevarer	SE	35 489	28 186	32 510	162 548	116 429
	DE	21 841	22 453	21 137	23 275	22 393
	DK	20 500	14 622	14 671	17 112	17 065
	Ellers	41 410	27 583	70 823	14 417	18 099
	Totalt	119 240	92 845	139 142	217 352	173 986
Tobakk	DK	20 232	15 663	15 235	21 395	23 268
	LV	72	0	0	3 074	19 823
	AM	0	0	0	3 846	8 132
	Ellers	70 935	21 416	11 883	20 959	20 957
	Totalt	91 239	37 079	27 119	49 274	72 180
Totalt		15 806 507	16 313 988	18 609 576	20 311 130	22 755 181
Totalt - uten fisk og fiskevarer		2 708 770	2 696 083	2 943 853	3 211 724	3 186 335
Fisks andel av eksporten		82,9	83,5	84,2	84,2	86,0

Vedlegg 5

Internasjonal handel av RÅK-varer, fordelt på bransje

Import (1000 NOK)

	1994	1995	1996	1997	1998
Potetindustri	0	1 470	2 281	2 603	3 134
<i>Andel av bransjens totale import</i>	<i>0,0</i>	<i>3,9</i>	<i>5,1</i>	<i>6,4</i>	<i>6,6</i>
Konserves	50 919	78 089	77 925	62 871	64 379
<i>Andel av bransjens totale import</i>	<i>5,1</i>	<i>8,6</i>	<i>8,0</i>	<i>6,2</i>	<i>5,8</i>
Olje og fett	0	1 003	929	1 794	5 368
<i>Andel av bransjens totale import</i>	<i>0,0</i>	<i>0,1</i>	<i>0,1</i>	<i>0,2</i>	<i>0,4</i>
Meierivarer	49 082	69 211	54 076	54 510	73 973
<i>Andel av bransjens totale import</i>	<i>28,3</i>	<i>34,9</i>	<i>27,7</i>	<i>27,3</i>	<i>31,8</i>
Kornvarer	81 096	251 388	294 175	308 257	306 314
<i>Andel av bransjens totale import</i>	<i>16,5</i>	<i>56,7</i>	<i>46,8</i>	<i>42,7</i>	<i>39,0</i>
Bakervarer	505 427	547 016	586 661	623 745	760 300
<i>Andel av bransjens totale import</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
Sjokolade og sukkervarer	553 328	905 471	993 807	974 268	1 013 342
<i>Andel av bransjens totale import</i>	<i>36</i>	<i>59</i>	<i>59</i>	<i>57</i>	<i>59</i>
Andre næringsmidler	300 119	787 003	709 846	811 261	930 605
<i>Andel av bransjens totale import</i>	<i>32,4</i>	<i>77,9</i>	<i>73,4</i>	<i>72,6</i>	<i>75,3</i>
Drikkevarer	30 256	53 228	59 447	62 302	75 129
<i>Andel av bransjens totale import</i>	<i>3,1</i>	<i>5,0</i>	<i>5,2</i>	<i>4,7</i>	<i>5,5</i>
Annet	20538	14082	9929	5181	7405
Totalt RÅK import	1 590 764	2 707 962	2 789 077	2 906 793	3 239 949
RÅKs andel av importen	18,2	29,1	28,2	26,2	25,3
RÅKs andel av importen, utenom fisk	21,2	31,0	29,9	28,1	28,4

Eksport (1000 NOK)

	1994	1995	1996	1997	1998
Potetindustri	0	14 085	19 866	53 037	38 959
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	<i>0,0</i>	<i>36,8</i>	<i>56,5</i>	<i>88,6</i>	<i>82,4</i>
Konserves	3 704	6 654	8 058	4 793	4 598
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	<i>4,4</i>	<i>14,7</i>	<i>17,0</i>	<i>17,5</i>	<i>16,8</i>
Olje og fett	0	0	5	1 546	685
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,2</i>	<i>0,1</i>
Meierivarer	104 509	80 114	86 143	52 675	43 004
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	<i>17,4</i>	<i>13,7</i>	<i>14,9</i>	<i>9,2</i>	<i>6,5</i>
Kornvarer	674	4 717	1 734	2 226	2 342
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	<i>5,1</i>	<i>34,7</i>	<i>11,6</i>	<i>20,7</i>	<i>24,7</i>
Bakervarer	201 796	214 574	248 966	231 290	212 894
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
Sjokolade og sukkervarer	281 862	348 647	359 445	316 014	352 824
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	<i>74,5</i>	<i>98,4</i>	<i>99,0</i>	<i>98,9</i>	<i>98,9</i>
Andre næringsmidler	66 144	191 763	197 794	181 780	236 885
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	<i>34,6</i>	<i>91,7</i>	<i>92,5</i>	<i>87,9</i>	<i>92,4</i>
Drikkevarer	11 236	10 282	14 788	96 442	61 971
<i>Andel av bransjens totale eksport</i>	<i>9,4</i>	<i>11,1</i>	<i>10,6</i>	<i>44,4</i>	<i>35,6</i>
Annet		212	0	26	0
Total RÅK eksport	669 925	870 836	936 799	939 803	954 162
RÅKs andel av eksporten	4,2	5,3	5,0	4,6	4,2
RÅKs andel av eksporten, utenom fisk		32,3	31,8	29,3	29,9

Vedlegg 6

Internasjonal handel av RÅK-varer fordelt på varegrupper

Import (1000 NOK)

VAREGRUPPE	BRANSJE	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Bakepulver	Andre næringsmidler	1 809	1 281	1 446	1 288	1 936	1 534
Bakverk ellers	Bakervarer	207 292	232 359	118 862	127 569	186 780	216 979
Brød og brødvarer	Bakervarer			117 719	130 749	162 639	209 885
Deiger og mixer	Kornvarer	15 800	17 584	24 611	32 086	41 883	43 961
Derivater av kasein	Uten bransjetilknytting	20 538	13 971	9 927	5 177	7 402	5 212
Div. konserver	Konserver	4 063	19 658	36 121	23 136	25 879	26 512
Div. sammensatte næringsmidler	Andre næringsmidler	189 516	503 971	438 269	497 730	514 461	475 505
Diverse barnemat m/mel	Andre næringsmidler		1 706	1 530	1 390	2 260	2 926
Drikkevarer m/melk	Drikkevarer		19 766	25 166	25 041	34 937	37 135
Eddik	Andre næringsmidler	2 185	3 015	4 604	6 150	10 633	15 566
Ellers inkl. bake-up pizza	Andre næringsmidler	28 297	43 064	33 112	49 488	82 682	73 737
Flatbrød	Bakervarer	35	5				7
Fruktose	Kornvarer		106				
Gjær	Andre næringsmidler	4 926	3 697	4 427	4 762	4 771	3 986
Iskrem	Meierivarer	44 846	64 665	46 148	50 852	66 830	72 573
Kaker	Bakervarer	52 525	48 055	52 087	51 444	63 069	76 294
Kasein og derivater av kasein	Meierivarer	4 186	4 306	7 843	3 646	6 223	3 259
Kavring og lignende	Bakervarer	17 597	19 927	22 308	24 258	25 005	26 017
Kjeks, småkaker, kjekssjokolade	Bakervarer	157 971	166 611	182 543	182 192	206 743	217 737
Knekkebrød	Bakervarer	50 535	62 571	64 617	60 839	67 949	70 318
Maltekstrakt	Andre næringsmidler	1 116	1 380	2 275	3 054	4 631	3 786
Margarin m/smørfett	Andre næringsmidler		263	47	245	77	67
Margarin m/smørfett	Olje og fett		1 003	929	1 794	5 368	1 149
Melkealbumin	Uten bransjetilknytting					3	9
Modifisert stivelse	Kornvarer	64 920	84 782	103 590	97 229	85 556	67 687
Musli, cornflakes og lignende	Kornvarer		148 526	165 439	178 626	178 411	92 693
Pasta	Andre næringsmidler	39 769	43 411	54 273	65 346	85 634	88 589
Peanøttsmør	Konserver	6 063	5 315	5 807	5 906	6 214	6 339

VAREGRUPPE	BRANSJE	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Pizza	Bakervarer	13 193	13 160	25 160	44 525	45 666	48 504
Potetprodukter på basis av flak eller mel	Potet		1 470	2 281	2 603	3 134	5 158
Sauser og preparater til tillaging av sauser	Andre næringsmidler				109 637	133 193	150 044
Sjokolade	Sjokolade og sukkervarer	525 862	499 009	561 263	544 383	574 728	575 853
Sukkermais	Konserves		8	5			
Sukkervarer	Sjokolade og sukkervarer	27 466	406 461	432 544	429 884	438 614	456 259
Supper, tørr og våte	Andre næringsmidler	30 571	45 099	29 386	26 897	32 508	28 115
Syltetøy	Andre næringsmidler		513	187	104	28	36
Syltetøy	Konserves	1 127	1 334	1 407	33 829	32 286	34 515
Tapioka	Kornvarer	376	391	535	316	464	432
Tomatprodukter, sennep, majones remulade og lignende	Andre næringsmidler	1 929	139 602	140 292	41 408	53 585	53 611
Wienerbrød	Bakervarer	6 279	4 328	3 366	2 170	2 450	5 539
Yoghurt og surmelk m/smak	Meierivarer	49	240	85	13	920	2 867
Øl	Drikkevarer	30 302	33 489	34 280	37 261	40 191	81 259

Eksport (1000 NOK)

VAREGRUPPE	BRANSJE	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Bakepulver	Andre næringsmidler	4 436	4 177	3 848	3 651	4 266	3 617
Bakverk ellers	Bakervarer	61 266	82 998	73 700	52 540	56 068	40 388
Brød og brødvarer	Bakervarer			14 425	13 909	9 111	4 016
Deiger og mixer	Kornvarer	405	3 142	272	1 232	1 361	902
Derivater av kasein	Meierivarer	32 717	26 140	26 586	19 620	18 311	27 449
Div. konserver	Konserver	103	1 074	2 299	395	182	242
Div. sammensatte næringsmidler	Andre næringsmidler	24 131	107 135	113 000	103 204	156 966	89 664
Diverse barnemat m/mel	Andre næringsmidler		17		54	447	116
Drikkevarer m/melk	Drikkevarer		2 088	9 031	90 345	50 627	20 292
Eddik	Andre næringsmidler	508	1 593	915	305	33	5
Ellers inkl. bake-up pizza	Andre næringsmidler	9 837	7 541	2 600	4 225	4 429	3 739
Flatbrød	Bakervarer	17 861	17 867	18 108	18 105	20 266	18 145
Fruktose	Kornvarer						
Gjær	Andre næringsmidler	555	231	131	159	42	55
Iskrem	Meierivarer	71 792	53 906	59 273	32 912	24 678	35 502
Kaker	Bakervarer	19 502	15 059	17 744	11 027	4 597	1 970
Kasein og derivater av kasein	Uten bransjetilknytning		212		26		1428
Kavring og lignende	Bakervarer	972	1 393	2 169	190	321	292
Kjeks, småkaker, kjekssjokolade	Bakervarer	41 131	36 398	39 353	45 026	40 011	32 916
Knekkebrød	Bakervarer	8 491	7 827	8 518	7 082	7 938	10 260
Maltekstrakt	Andre næringsmidler	311	191	167	168	10	0
Margarin m/smørfett	Andre næringsmidler				92	57	190
Margarin m/smørfett	Olje og fett			5	1 546	685	38
Melkealbumin	Uten bransjetilknytting						1324
Modifisert stivelse	Kornvarer	268	322	107	143	110	104
Musli, cornflakes og lignende	Kornvarer		1 253	1 355	851	871	394
Pasta	Andre næringsmidler	1 010	2 508	3 965	2 462	1 036	1 313
Peanøttsmør	Konserver	291	5	23			
Pizza	Bakervarer	52 537	52 998	74 936	83 077	74 560	50 232

VAREGRUPPE	BRANSJE	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Potetprodukter på basis av flak eller mel	Potet		14 085	19 866	53 037	38 959	10 329
Sauser og preparater til tillaging av sauser	Andre næringsmidler				14 287	13 351	14 087
Sjokolade	Sjokolade og sukkervarer	281 448	254 577	252 387	225 482	264 278	324 275
Supper, tørr og våte	Andre næringsmidler	25 164	28 063	30 925	30 789	32 133	38 139
Syltetøy	Andre næringsmidler		1 279	771	664	631	1 008
Syltetøy	Konserves	1 128	288	461	4 399	4 417	3 593
Tomatprodukter, sennep, majones remulade og lignende	Andre næringsmidler	192	39 029	41 472	21 718	23 483	26 308
Wienerbrød	Bakervarer	37	34	13	333	22	55
Yoghurt og surmelk m/smak	Meierivarer		68	285	143	15	63
Øl	Drikkevarer	11 236	8 196	5 757	6 097	11 344	13 996

Vedlegg 7

Fordeling av varegrupper på basis og bearbeidede varer

0 Matvarer	<i>Basis</i>	<i>Bearbeidet</i>
<i>00 Mel, gryn og bakervarer</i>		
001 Mel og gryn	X	
002 Flatbrød, knekkebrød og smørbrødkjeks		X
003 Brød		X
004 Kaker		X
005 Makaroni og cornflakes		X
<i>01 Kjøtt og kjøttvarer</i>		
011 Ferskt kjøtt og fleisk	X	
012 Saltet, røkt og tørket kjøtt og fleisk	X	
013 Kjøttthermetikk		X
014 Ferske produkter av kjøtt		X
015 Fryst kjøtt og kjøttvarer		X
<i>02 Fisk og fiskevarer</i>		
021 Fersk fisk, fileter	X	
022 Fryst fisk, fileter	X	
023 Saltet, røkt og tørket fisk, skalldyr	X	
024 Middagshermetikk av fisk		X
025 Småhermetikk av fisk		X
026 Ferske produkter av fisk		X
<i>03 Melk, fløte, ost og egg</i>		
031 Melk	X	
032 Fløte	X	
034 Ost		X
035 Egg	X	
<i>04 Spisefett og oljer</i>		
041 Smør	X	
042 Margarin og spiseolje	X	
<i>05 Grønnsaker, frukt og bær</i>		
051 Kål og gulrøtter	X	
052 Andre friske grønnsaker	X	
053 Epler, pærer og plommer	X	
054 Sitrusfrukter, bananer og druer	X	
055 Tørket frukt og nøtter		X
056 Friske bær	X	
057 Konserverte grønnsaker		X
058 Konserverte frukt og bær		X

	Basis	Bearbeidet
<i>06 Poteter og varer av poteter</i>		
061 Poteter	X	
062 Varer av poteter		X
<i>07 Sukker</i>		
071 Sukker	X	
<i>08 Kaffe, te, kakao og kokesjokolade</i>		
081 Kaffe		X
082 Te		X
083 Kakao og kokesjokolade		X
<i>09 Andre matvarer</i>		
091 Sjokolade og drops		X
092 Iskrem		X
093 Annet		X

Vedlegg 8

NBLs Aktivitetsundersøkelse

Bedriftenes svarprosent fordelt på bransje

Bransje	Mel- basert ¹⁾	Industri- bakere	Sukker- vare/ sjokolade	Kon- serves	Bryggeri/ mineral- vann	Mar- garin	Fiske- mat	Tobakk	Annet	Totalt
	39,2	89,3	100,0	76,2	75,0	60,0	54,5	100,0	49,2	49,1

1) Eksklusiv industribakere

Svarprosent, fullstendig regnskap 1998–2000

Bransje	Mel- basert ¹⁾	Industri- bakere	Sukker- vare/ sjokolade	Kon- serves	Bryggeri/ mineral- vann	Mar- garin	Fiske- mat	Tobakk	Annet
Svarprosent	70,6	83,3	100,0	77,8	90,0	66,7	83,3	100,0	87,5
Antall besvarte	72	5	5	7	9	2	5	2	21

1) Eksklusiv industribakere

Fordelingsnøkkel

Størrelsesgrupper etter gjennomsnittlig omsetning for 1998/99

Gjennomsnittlig omsetning

mindre enn 10 millioner kr: <10 millioner kr

fra 10 til 49,9 millioner kr: 10–50 millioner kr

fra 50 til 99,9 millioner kr: 50–100 millioner kr

over 100 millioner kr: >100 millioner kr

Andel bedrifter innen hver bransje som har gitt opplysninger over ulike typer arbeidskraft (%)

Arbeidskraft	Mel- basert ¹⁾	Industri- bakere	Sukker- vare/ sjokolade	Kon- serves	Bryggeri/ mineral- vann	Mar- garin	Fiske- mat	Tobakk	Annet
Sivilingeniører m.m.	8,8	66,7	80,0	100,0	60,0	66,7	33,3	100,0	70,8
Ingeniører	6,9	66,7	80,0	44,4	50	66,7	16,7	100,0	62,5
Fagarbeidere	85,3	100,0	66,7	66,7	100,0	95,8	83,3	100,0	95,8
Læringer	74,5	100,0	80,0	77,8	80,0	66,7	50,0	100,0	62,5
Andre	59,8	83,3	40,0	77,8	90,0	33,3	50,0	50,0	83,3

1) Eksklusiv industribakere

Returneres NBL innen 24. november 1999.

FAXNR.: 23 08 87 23

OPPLYSNINGENE BEHANDLES KONFIDENSIELT

Bedriftens Navn.....
 Organisasjonsnummer:
 Kontaktperson.....
 Telefonnr..... Telefaxnr:

BRANSJE: Sett kryss:

Melbasert	Sukkervare/ sjokolade	Konserves	Bryggeri og mineralvann	Tobakk	Margarin	Fisk	Annet

1 OMSETNING OG EKSPORT

Opgavene over omsetning bør i den grad det er mulig være justert for internleveranser
 (Tall i mill. kroner)

	Regnskap 1998	Regnskap 1999	Budsjett 2000
Bedriftens/bedriftenes samlede omsetning i Norge			
Herav eksport			

2 DETTE ÅRS RESULTAT FØR SKATT

Hvordan forventer bedriften at "RESULTAT FØR SKATTEKOSTNAD" blir inneværende år (1999) sammenlignet med 1998.

	Vesentlig større (mer enn 10% økn.)	Vesentlig mindre (mer enn 10% red.)	Noenlunde uendret
Resultat før skattekostnad			

3 KONJUNKTURER

Hva tror bedriften om konjunkturforløpet for de viktigste produktene de neste to årene ?

	Stigende	Synkende	Omtrent det samme
Konjunkturforløp			

4 ANTALL ANSATTE 4. KVARTAL 1999

	Arbeidere	Funksjonærer	Sum
Antall ansatte			

5 FORVENTET TOTAL SYSSSELSETTING I 2000 I FORHOLD TIL SITUASJONEN I 4. KVARTAL 1999:

	Større (mer enn 10% økn.)	Mindre (mer enn 10% red.)	Noenlunde uendret
Forventet total sysselsetting i 2000 (antall ansatte).			

6 REKRUTTERING

Hvor vanskelig er det å rekruttere følgende kategorier arbeidskraft ?

		Lett	Noe vanskelig	Svært vanskelig
A	Sivilingeniører/økonomier/agronomer/akademikere			
B	Ingeniører			
C	Fagarbeidere			
D	Lærlinger			
E	Andre			

7 INVESTERINGER

	Større (mer enn 10% økn.)	Mindre (mer enn 10% red.)	Noenlunde uendret
Forventet investering i 2000, sammenlignet med 1999.			